

The Project Gutenberg eBook of Oppikirja suomalaisen kirjallisuuden historiassa, by B. F. Godenhjelm

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Oppikirja suomalaisen kirjallisuuden historiassa

Author: B. F. Godenhjelm

Release date: June 1, 2006 [EBook #18481]

Language: Finnish

Credits: Produced by Matti Järvinen, Tuija Lindholm and Distributed Proofreaders Europe.

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK OPPIKIRJA SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN HISTORIASSA ***

OPPIKIRJA SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN HISTORIASSA.

Kirjoittanut B. F. Godenhjelm.

Ensimmäisen kerran julkaissut

Weilin & Göös 1884.

Digitalisoitu vuonna 1900 ilmestyneestä neljännestä, uudistetusta painoksesta.

Alkulause ensimmäiseen painokseen.

Tämän kirjan tarkoitus on kahdenlainen, josta syystä sen sisällys on järjestetty kahteen jaksoon. Pääteksti on kouluja varten toimitettu ja perustuu Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa tehtyihin muistoonpanoihin. Lisäksiin olen koonnut, mitä olen katsonut laajempaan oppijaksoon kuuluvaksi, jotta kirja kokonaisuudessaan voisi olla lyhyt, mutta johonkin määrin täydellinen oppi- ja käsikirja suomalaisen kirjallisuuden historiassa. Tämä laveampikin jakso on saanut alkunsa opetustoimestani yllämainitussa opistossa: se vastaa pääasiallisesti sen jatko-opistossa suoritettavaa oppimäärää. Lisäksiin on paitsi sitä pantu kaikenlaisia tarpeellisia selityksiä, esimerkkejä y. m., varsinkin semmoisia, joista opettaja voi saada aihetta lyhyemmässä oppijaksossa esitettyjen seikkojen tarkempaan valaisemiseen. Kertomus Kalevalan sisällyksestä samaten kuin muutkin Kalevalaa koskevat laveammat selitykset on niin-ikään sovitettu lisäksiin, koska kouluissa tavallisesti, kun joudutaan kirjallisuuden historiaan, Kalevala jo on loppuun luettu ja oppilaat silloin tietysti jo ovat saaneet kuulla kaikki nämä selitykset.

Suomalaisen kirjallisuuden historia on siinä suhteessa omituista laatua, että se ei voi supistaa aineittansa ainoastaan suomeksi ilmestyneihin kirjateoksiin, vaan että sen niiden ohessa täytyy pitää silmällä koko sitä kansallista kehitystä, joka sen on tuottanut, s. o. suomalaisen kirjallisuuden historia on samalla suomalaisuuden historiaa. Sentähden tärkeä sija on annettava Suomen kielen tieteelliselle tutkimukselle, ja samaten tulee semmoisiakin kirjoittajia huomioon ottaa, jotka voimallisesti ovat vaikuttaneet kansallistunnon tai kotimaisen sivistyksen varttumiseen ja niinmuodoin ainakin välillisesti edistäneet suomenkielistäkin kirjallisuutta, vaikk'eivät ole kirjoittaneet kansan omalla kielellä. Sellaiset miehet kuin Porthan, Arwidsson, Snellman, Castrén ansaitsevat kyllä kunniapaikkansa suomalaisen kirjallisuuden historiassa, vaikka heidän teoksensa ovat latinan- tai ruotsinkielisiä. Eikä mainitsematta sovi jättää noita ruotsinkielisiä runoilijoitakaan, Runeberg'ia etupäässä, joilla on ollut niin suuri merkitys meidän maan sivistyshistoriassa. Oikeimmaksi olen kuitenkin katsonut vaan lyhyeltä viitata heidän kirjalliseen toimeensa, koska tämä voipi saada oikean selvityksensä ainoastaan Ruotsin kirjallisuuden historiasta; muuten koulunuorisomme ruotsinkin tunneilla heihin tutustuu. – Selitykset suomensukuisista kielistä ja Suomen kielen murteista pidän sopivimpana koulu-opetuksessa liittää kirjallisuuden historiaan.

Tuskin tarvinnee sanoa, että kirjallisuuden historia koulussa on runsailla esimerkeillä valaistava ja että sen rinnalla siis pitää lukea kirjallisuutta niin paljon, kuin aika suinkin myöntää. Sentähden olen koettanut mahdollisuuden mukaan lueteltujen teosten joukossa mainita semmoisia helposti saatavia runoja ja muita lyhyitä kappaleita, jotka koulussa sopivat esimerkeiksi. Erittäin tahdon, mitä vanhempaan aikaan tulee, viitata tunnettuun kirjaan "Helmivyö suomalaista

runoutta”[1]. – Kaikkein uusin aika ei ole vielä historiaa eikä sitä siis voi samalla tapaa esitellä kuin edellisiä ajanjaksoja. Asianmukaisimmaksi olen katsonut suurimmassa lyhykäisyydessä asettaa näkyviin, mitä meillä tätä nykyä on olemassa kansalliskirjallisuuden eri aloilla.

Näin lähetän tämän kirjasen ulos maailmaan hyvin tietäen, että teokseeni on saattanut puikahtaa paljokin erehdyksiä, semminkin kun se on ensimmäinen laatuansa eivätkä olot ole sallineet minun panna aivan runsaasti aikaa sen lopulliseen suorittamiseen.

Syrjässä Lopen pitäjässä Elokuulla 1884.

Tekijä.

Alkulause kolmanteen painokseen.

Ne muutokset ja lisäykset, joita tämän kirjan nyt ilmestyvä kolmas painos on vaatinut, koskevat pääasiallisesti joko johdatusta ja ensimmäisiä aikakausia taikka nykyajan kirjallisuutta. Kielentutkimuksen uusimmat tulokset olivat huomioon otettavat, mitä suomalais-ugrilaisiin kieliin ja suomensukuisten kansojen vanhimpiin asuinpaikkoihin tulee, ja samaten myös Kantelettaren osittainen uudistus, joka oli tapahtunut toisen painoksen julkaisemisen jälkeen. Viime aikojen kuvailussa on edellisissä painoksissa nuorina kirjailijoina, vieläpä aloittelijoinakin, mainittu monta, joiden asema kirjallisuudessa nyt jo on vakaantunut; niihin on tietysti nyt luotu enemmän huomiota, ja uusia kirjailijoita on otettu lukuun nykyisen kirjallisuuden kokonaiskuvan täydentämiseksi. Kirjallisuutemme onkin juuri viime vuosikymmenenä niin suuresti karttunut, että entinen ”loppukatsaus” on täytynyt kokonaan uudistaa. Kun tälle kirjalle toissa vuonna tapahtui se odottamaton kunnia, että se herra E. D. Butler’in taitavalla kädellä käännettiin Englannin kielelle, tein jo muutamia lyhyitä lisäyksiä englantilaista laitosta varten; mutta nyt olen katsonut tarpeelliseksi vielä tarkemmin esittää uusinta aikaa. Mainittakoon tämän yhteydessä, että uusi teksti jo valmistui Marraskuun loppupuolella ja että kirjallisuuden kehitystä siihen asti on pidetty silmällä. Ainoastaan pari viittausta muutamiin sen jälkeen ilmestyneihin teoksiin on sittemmin lisätty. – Paitsi sitä on eri paikoin tehty parannuksia ja yleensä koetettu ottaa varteen, mitä viime aikojen tutkimus on tuonut ilmi.

Kaikille niille, joilta olen saanut ystävällisiä tiedon-antoja, etenkin toht. K. Grotenfelt’ille ja toht. K. Krohn’ille, pyydän saada lausua lämpimät kiitokset.

Helsingissä, Tammikuulla 1898.

Tekijä.

Johdatus.

§ 1. Suomalainen kirjallisuus ja sen historia.

Kirjallisuudeksi sanotaan yhteisellä nimellä kaikki ne kansain henkiset tuotteet, jotka säilyvät kirjoituksen avulla, ja jokaisella korkeammalle sivistyksen kannalle joutuneella kansalla on oma kirjallisuutensa. Kieli on henkisen toiminnon luonnollinen välittäjä ja niinmuodoin kirjallisuudenkin kannattaja; kun puhutaan *suomalaisesta kirjallisuudesta*, tarkoitetaan siis sitä kirjallisuutta, joka on suoritettu Suomen kielellä.

Suomalaisen kirjallisuuden historia esittää siis suomenkielisen kirjallisuuden kehkiämistä eli, toisin sanoen, Suomen kansan sivistyksen edistymistä, niinkuin se ilmaantuu sen omakielisessä kirjallisuudessa.

Kansalliskirjallisuudeksi nimitetään ne kirjallisuuden tuotteet, jotka selvästi kuvastavat kansan omituista henkeä ja katsantotapaa. Sitä laatua on varsinkin runous; tieteellisestä kirjallisuudesta siihen luetaan etenkin historia ja filosofia; muut kirjallisuuden lajit ovat kansalliskirjallisuutta samassa määrässä, kuin ne tuovat esiin kansan omituista henkeä. Kirjallisuuden historia koskee pääasiallisesti kansalliskirjallisuuteen.

Lisäys 1. Kirjallisuutta ovat oikeastaan vaan ne kansanhengen tuotteet, jotka säilyvät kirjoituksen avulla. Tarkkaan katsoen siis muinais-ajan runot, tarut, sananlaskut y. m., jotka elävät kansan huulilla, eivät ole kirjallisuutta, ennenkuin tulevat muistoon kirjoitetuiksi. Mutta niille on kuitenkin annettava tärkeä sija kirjallisuuden historiassa; sillä puhtaimpana ilmaantuu kansan alkuperäinen omituisuus näissä sen runouden ensimmäisissä hedelmissä, ja ikäänkuin raikkaasta luonnon-lähteestä runous myöhempinäkin aikoina niistä ammentaa uutta elinvoimaa.

Lisäys 2. Kansalliskirjallisuuden luonnollinen välittäjä on kansan oma kieli. Poikkeuksena on pidettävä, jos sitä toimitetaan jollakin vieraalla kielellä. Niin tapahtuu kuitenkin toisinaan historiallisten olojen vaikutuksesta, joko ennenkuin kansallinen elämä on päässyt täyteen voimaan, taikka kun se on päättynyt ja kansa on kuolemaisillaan. Olipa esim. latina keskiajalla kaiken korkeamman sivistyksen kannattajana; ei ainoastaan tieteellisiä teoksia, vaan myöskin runoutta ja muuta kaunokirjallisuutta syntyi mainitulla kielellä. Samaten meidänkin maassa ruotsi kauan aikaa on ollut ylhäisemmän hengenviljelyksen melkein yksinomaisena välittäjänä, ja uudestaan heränneen kansallishengen ensimmäiset ilmaukset pakeutuivat ruotsinkieliseen muotoon. Sellainen kirjallisuuden tila on kuitenkin vaan haihtuva väliaste kansojen kehityksessä; pian kansanhenki vahvistuneena vaati sisällyksellensä omakielisen muodon. – Päinvastaisena esimerkkinä sopii mainita kelttiläiset heimokunnat, esim. Irlantilaiset, joiden kansallisen runouden

nykyaikaiset tuotteet ovat englanninkielisiä, surkeana todisteena siitä, kuinka häviämäisillään olevat kansakunnat menettävät kielensä.

Meidän maan omituiset olot tekevät tarpeelliseksi, että suomalaisen kirjallisuuden historiassa välisti otetaan lukuun myöskin ruotsin- ja latinankielisiä teoksia, kun ne tehokkaasti ovat vaikuttaneet kansallisen sivistyksen muodostumiseen.

§ 2. Suomalais-ugrilainen kieliheimo.

Suomen kieli kuuluu *Suomalais-ugrilaiseen kieliheimoon*. Suomalais-ugrilaiset kielet ynnä muutamien muiden kieliheimojen kanssa luetaan suureen *Altalaiseen kielikuntaan*.

Tärkeimmät kielikunnat ovat Altailaisen rinnalla *Semiläinen* ja *Arjalainen*. Edelliseen luetaan esim. Hebrean ja Arabian kieli, jälkimäiseen Indian ja Persian kielet (Sanskrit, Zend, y. m. ja ne, jotka niistä ovat alkunsa saaneet) sekä enimmäkseen Euroopan kielet: Kreikka, Latina ja Romanilaiset kielet (Ranska, Italian ja Espanjan kieli y. m.), Germanilaiset kielet (Saksa, Ruotsi, Englannin kieli y. m.), Slaavilaiset kielet (Venäjä y. m.), Baltilaiset eli Liettualaiset kielet (Liettua, Lähti) ja Kelttiläiset kielet.

Suomalais-ugrilaiseen kieliheimoon kuuluu seuraavat seitsemän kieli-yhteyttä:

1. *Suomen kieli* ja sen lähimmät sukukielet (Yhteis-Suomi);
2. *Mordvan kieli*, jota on kaksi murretta: Ersa ja Moksha;
3. *Tsheremissin kieli*, jota niin-ikään on kaksi murretta: Niitty-Tsheremissien ja Vuori-Tsheremissien murre;
4. *Lapin kieli*, jota on neljä murretta (Ruotsin, Norjan, Suomen eli Inarin ja Venäjän Lapin murre);
5. *Permalaiset kielet*: Syrjäänin ja Perman kielet, jotka ovat hyvin lähellä toisiaan, sekä Votjakin kieli;
6. *Obilainen kieli-yhteys*: Ostjakin ja Voguulin kieli;
7. *Unkarin eli Magyarin kieli*.

Lisäys 1. Altalaiseen kielikuntaan luetaan viisi kieliheimoa: *Suomalais-ugrilainen*, *Samojeedilainen*, *Turkkilais-tatarilainen*, *Mongolilainen* ja *Mandshu-tungusilainen*; mutta kielitiede ei ole vielä ehtinyt kaikin puolin selvittää näiden keskinäistä sukulaisuutta. Yleensä altailaisten kieliheimojen yhteys ei ole niin luja ja selvästi havaittava kuin Arjalaisten kielten.

Lisäys 2. Mainio kielentutkija *M. A. Castrén* jakoi Suomalais-ugrilaiset kielet neljään ryhmään, jotka jokainen käsittävät useampia kieliä. Nämä ryhmät ovat:

1. *Ugrilainen*, johon kuuluu Ostjakin, Voguulin ja Unkarin (Magyarin) kieli;
2. *Bulgarilainen* eli *Volgalainen*: Tsheremissin ja Mordvan kieli murteineen;
3. *Permalainen*: Syrjäänin ja Perman sekä Votjakin kieli;
4. *Suomalainen* ryhmä: Suomalaiset kielet sekä Lapin kieli.

Tästä jaosta yleensä selviää eri kielten keskinäinen sukulaisuus; mutta nykyisempi tutkimus on sen lisäksi huomannut läheisen yhteyden varsinaisten Suomalaisten kielten ja Mordvan kielen välillä, joka todistaa Suomalaisten heimojen muinoin asuneen Mordvalaisten läheisyydessä, ja toiselta puolen Lapin kieltä ei nykyään enää aseteta välittömään yhteyteen Suomen kielen kanssa, vaan erikseen, siinä kun tavataan yhtäläisyyttä sekä Suomalaisten että myös Ugrilaisten, vieläpä Permalaisienkin kielten kanssa.

Lisäys 3. Suomalais-ugrilaiset kansat ovat hyvin erilaiset sivistyksensä ja elämänlaatunsa puolesta. Samalla kuin itäisimmät heistä, Ostjakit ja Voguulit, asuen Pohjois-Aasiassa lähellä Jäämeren rantoja alkuperäisessä luonnon tilassa, hankkivat elatuksensa kalastuksella tai metsästämisellä, heidän likimmät sukulaisensa, Unkarilaiset, eläen hedelmällisessä maassa Keski-Euroopan tasangoilla, kaikin puolin ovat omistaneet nykyajan sivistyksen, heillä kun on oma kansallinen elämä, oma valtiolaitos, oma kirjallisuus, - Bulgarilaiset kansat ovat saaneet nimensä muinoin kuuluisasta Bolgarien valtakunnasta ja heitä sanotaan myös Volgalaisiksi, koska asuvat Volgan varrella. Nykyään Volgalaiset kansat, Mordvalaiset ja Tsheremissit, ovat paraasta päästä maanviljelijöitä; osa jälkimäisistä on kuitenkin metsästäjiä. Vaikka ulkonaisesti kääntyneinä kristin-uskoon, useat heistä pyhissä lehdöissään salaa palvelevat entisiä jumaliansa. Tsheremissit ovatkin osaksi vielä kastamattomia. - Syrjäänit ovat Pohjois-Venäjän varsinaisen kauppakansa. Heidän luontainen taipumuksensa kaikenlaiseen kaupantekoon on syynä, että noilla autioilla lakeilla Jäämeren rannoilla mainittu elinkeino kokonaan on joutunut heidän käsiinsä, joka niin-ikään on antanut heille jonkunlaisen vallan siellä asuvain Samojeedien yli. Muutamat Syrjäänit ovat myös poronhoitajia ja paimentolaisia; etelämpänä useat elävät maanviljelyksestä, samoin kuin Permalaiset ja Votjakit. Viimeksi-mainituistakin on osa vielä pakanoita. - Tunnettua on, miten Lappalaiset, hajaantuneina neljän valtion aineille, Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän, osittain paimentolaisina kuljeskelevat Pohjolan tuntureilla, osittain kalastajina etsivät elatustansa Jäämeren vuonoista. - Suomalaisista heimokunnista puhutaan seuraavassa.

§ 3. Suomalaiset kielet.

Varsinaiset Suomalaiset kielet ovat hyvin likeistä sukua keskenänsä; kielentutkimuksen kannalta niitä sopiikin pitää saman kielen, Yhteis-Suomen, murteina. Sen eri muodostukset ovat: *Suomi, Karjala, Aunus* eli *Lyygi, Vepsä, Vatja, Viro* ja *Liivi*.

Vertaileva kielentutkimus on vienyt siihen päätökseen, että suomalaiset heimot, – *Karjalaiset, Hämmäläiset, Varsinais-Suomalaiset, Vepsäläiset, Vatjalaiset, Virolaiset* ja *Liiviläiset*, – vielä meidän ajanlaskumme ensimmäisinä vuosisatoina asuivat itäpuolella nykyistä Liivin- ja Vironmaata sillä alueella, jota etelässä rajoittaa Väinäjoki ja pohjoisessa Suomenlahti ja Laatokka, balttilaisten ja germanilaisten kansojen läheisyydessä. Näiltä seuduilta suomalaiset heimot sitten siirtyivät länteen tai pohjoiseen päin; muuttojen alkusynä olivat nähtävästi nuo suuret kumoukset, Hunnien hyökkäys Eurooppaan ja Gootilais-vallan hajoaminen, jotka antoivat aiheita yleiseen kansainvaellukseen.

Karjalaiset levisivät pohjoiseen Laatokan rannoille ja sieltä eteenpäin, ottaen haltuunsa paitsi Inkerinmaata Suomen ja Venäjän Karjalan sekä osan Aunuksesta. Inkeristä ja Laatokan länsirannoilta suuri osa väestöstä Stolbovan rauhan jälkeen (1617), peläten uskonnollista vainoa, muutti Sisä-Venäjälle, Tver'in, Novgorod'in y. m. kuvernementteihin, joissa vielä tänäkin päivänä on vahva, Karjalan kieltä puhuva väestö. Pois muuttaneiden sijaan siirtyi Inkeriin Suomenmaasta uusia asukkaita. – Karjalaisten alkuperäinen kieli on säilynyt Venäjän Karjalassa, Aunuksessa ja Salmin kihlakunnassa Suomen itärajalalla sekä äskenmainittujen siirtolaisten kesken.

Lähellä Karjalan kieltä on *Aunuksen* eli *Lyygin* kieli, jossa kuitenkin huomataan paljon yhtäläisyyttä Vepsän kielen kanssa.

Muista heimoista *Vatjalaiset* pysyivät entisillä asuinpaikoillaan Inkerinmaalla, jossa heitä vielä on vähälukuinen väestö Narvan lähitienoilla; *Vepsäläiset* taas joutuivat koilliseen, Äänisjärven länsi- ja eteläpuolelle. Längten päin lähti kaksi heimoa, *Virolaiset*, jotka asettuivat Suomenlahden eteläpuolelle Viroon ja Liivinmaan pohjoisosaan, sekä yhtä heimoa olevat *Liiviläiset* ja *Kuurilaiset*, jotka siirtyivät Riian lahden rannikoille, niihin maakuntiin, jotka heistä ovat saaneet nimensä. Heidän muinainen kielensä, *Liivin kieli*, on jo häviämäisillään. Nykyjään ei ole sitä puhuvia muualla kuin yhdessä paikkakunnassa Kuurinmaalla, yhteensä noin kolmetuhatta henkeä.

Suomenlahden pohjoispuolelle, nykyiseen Suomenmaahan, tuli, paitsi Karjalaisia, kaksi heimokuntaa: *Varsinais-Suomalaiset*, kulkien pitkin Suomenlahden rantaa Lounais-Suomeen, jossa heidän murteensa on puhtaimpana säilynyt Rauman ja Uudenkaupungin tienoilla, ja *Hämmäläiset*, asettuen Hämeeseen ja Satakuntaan, josta sitten levisivät Etelä-Pohjanmaalle.

§ 4. Suomen kielen murteet.

Ne suomalaiset heimot, Varsinais-Suomalaiset, Hämmäläiset ja Karjalaiset, jotka joutuivat nykyisen Suomenmaan rajojen sisälle, liittyivät täällä yhdeksi kansaksi, ja heidän murteistaan syntyi yhteinen *Suomen kieli*. Tämä jakaantuu kahteen päämurteeseen: *Itä-Suomen* ja *Länsi-Suomen*; edellisen perustuksena on Karjalan kieli, jälkimäisen Hämmäläisten ja Varsinais-Suomalaisten murteet. Kumpasenkin päämurteen alalla ilmaantuu useita paikkakunnallisia erilaisuuksia. Enimmin eroavat yhteisestä Suomen kielestä kreikan-uskoisten Karjalaisten murre *Salmin* kihlakunnassa (Salmin, Suistamon ja Suojärven pitäjissä) Itä-Suomen alalla sekä Länsi-Suomessa se kieli, jota puhutaan *Rauman* ja *Uudenkaupungin* seuduilla. Välikielenä, joka lähestyy toista päämurretta, on Länsi-Suomen alalla *Hämeen* kieli Hämeessä, Satakunnassa ja Etelä-Pohjanmaalla sekä Itä-Suomen alalla *Savon* murre, jota, paitsi Savossa, puhutaan suurimmassa osassa Suomen Karjalaa sekä Pohjois-Hämeessä ja Kajaanin seuduilla. Savon heimokunta ja Savon kieli ovat saaneet alkunsa karjalaisten ja hämmäläisten aineiden yhdistyksestä, kuitenkin pääasiallisesti karjalaisella pohjalla. Varsinais-Suomalaiset ovat kulkiessaan nykyisille asuinpaikoilleen jättäneet paljon jälkiä eteläisen rantamaan kieleen. Heidän murteensa vaikutusta osoittavat erittäinkin nuo katkonaiset sananmuodot, joista loppuvokaali on kulunut pois (talost', kaupungiss' y. m.) Näin on syntynyt erityinen *rantamura*, sekä *itä-* että *länsi-suomalainen*, joka Turun seuduilla yhtyy Varsinais-Suomalaisten alkuperäiseen kieleen, Rauman ja Uudenkaupungin murteeseen.

Yllämainitut murteet sekaantuvat toisiinsa monella monituisella tavalla. Ei päämurteidenkaan raja ole aivan jyrkkä; jos *d*-äänien pysyminen tai pois-heittäminen^[2] otetaan perusteeksi, niin se alkaa etelässä Vehkalahden ja Virolahden väliltä, siten että edellinen pitäjä jää länsimurteen, jälkimäinen itämurteen puolelle, ja käy sitten, tehden muutamissa paikoin pieniä mutkia, melkein suoraan luoteeseen päin Kokkolaa kohden. Huomattava on kuitenkin, että kummallakin puolella tätä rajaa tavataan paljo toisen päämurteen omituisuuksia. Yleensä on paljo paikkakuntia, joissa eri murteet yhtyvät. Semmoisia välialoja ovat erittäinkin *Oulun* ja *Viipurin* lääni. Itä-Suomen kielialaa ovat myös *Inkerinmaan* ja *Venäjän Karjalan* murteet.

§ 5. Suomalaisen kirjallisuuden historian jako.

Suomalaisen kirjallisuuden historia jakaantuu kuuteen aikakauteen:

1. Vanhin aika vuoteen 1157, jolloin Suomenmaa joutui Ruotsin vallan alle ja kristin-usko tuli maahan.
2. Keskiäika 1157–1542.
3. Uskonpuhdistuksen aika 1542–1640, ensimmäisen suomenkielisen kirjan ilmestymisestä Suomen yliopiston perustamiseen asti.

4. Suomen yliopiston perustamisesta Ison vihan loppuun asti, 1640-1721.

5. Ruotsin vallan loppuaika, 1721-1809.

6. Uusin aika vuodesta 1809.

Ensimmäinen aikakausi.

Vanhin aika vuoteen 1157.

§ 6. Vanhimman ajan runotuotteet.

Suomen kansan runous-into heräsi jo vanhimpina aikoina ja tuotti kansanrunouden, jonka vertaista ani harva kansa on saanut aikaan kauneuden ja runsauden puolesta. Silloin syntyivät nuo tarinat eli myytit, jotka olivat esivanhempiemme uskonnon perustuksena ja joista muinais-suomalaiset kertomarunot ovat muodostuneet. Tätä aikakautta sopiikin siitä syystä sanoa *myyttilliseksi*. Kansanrunous on tosin yhä ollut kehityksen alainen ja useat sen tuotteet ovat verrattain uusia; mutta tässä paikassa otetaan kuitenkin puheeksi kaikki ne runot, jotka käsittelevät tarun-omaisia aineita taikka eivät kumminkaan henkensä tai sisällyksensä puolesta nimenomaan muistuta uudempia oloja; sillä Suomen muinaisrunouden alkeet ja omituinen muoto ovat epäilemättä sen kansallisen elämän varhaisimmilta ajoilta.

Suomalaisen muinaisrunouden tuotteet ovat monta eri laatua. Vanhimpia ovat arvattavasti, samoin kuin muillakin kansoilla, *eepilliset runot*, joissa esitettiin muinais-ajan mainioin sankarien työt ja toimet; ikivanhoja ovat Suomessa *loitsurunotkin*, joiden avulla ihminen koetti luonnon voimia hallita. Sitten laulajan vaihtelevat tunteet puhkesivat *lyyriilliseen runouteen*, ja ruvettiinpa viimein suorasanaisiakin jutelmia, *satuja*, kertoilemaan. Paitsi sitä meidän kansa kaikkina aikoina mielellään on laskenut elämänviisautensa älykkäisiin *sananlaskuihin* ja harjoittanut järkeensä sukkelaasti keksityillä *arvoituksilla*.

Noita ikirunoja laulettiin Suomen saloilla ja ulkopuolella sen rajoja, kaikkialla, missä suomalaisia asui. Mutta uuden-aikuisen sivistyksen tieltä ne kuitenkin ovat yhä edemmäksi paenneet ja katoavat vuosi vuodelta kansan muistista. Molemmiin puolin rajaa Suomen ja Venäjän Karjalassa, Laatokan rannoilla, Inkerissä ja Pohjanmaalla Kajaanin seuduilla runonlaulu kuitenkin vielä elää kansan huulilla, ja sieltä niitä tällä vuosisadalla ahkerasti on keräilty. Enimmät muinais-ajan runoarteet (Kalevalan, Kantelettaren, Loitsurunot, Sananlaskut, Arvoitukset) julkaisi nerokas *Elias Lönnrot* (vertaa § 30); ”*Satuja ja Tarinoita*” antoi ulos *Eero Salmelainen* (vrt. § 37).

Niinkuin kansanrunous yleensä, niin Suomen muinaislaulutkin viehättävät meitä luonnon-omaisella tuoreudellaan; mutta Suomen runoudelle omituista on siinä ilmaantuva virkeä luonnontunne, syvä ja puhdas innollisuus sekä rikas ja voimallinen mielikuviutus, useissa kohdin samanlaatuinen kuin itämaan kansojen. Eepillisille kuvauksille tarjoaa oivallisen pohjan tuo alkuperäinen, runsasmuotoinen tarumailma, joka elolliseksi esittelee koko luontoa ja valaisee sitä runollisella loisteellaan.

Vanha suomalainen runomitta, joka ilmaantuu kaikissa muinais-ajan kertoma-, loitsu- ja laulurunoissa, niinkuin myös enimmissä sananlaskuissa ja arvoituksissa, on kokoon-pantu nelipolvisista trokaijo-säkeistä ja perustuu sekä laajuudelle että korolle. Nousussa saa olla mimmoinen tavuu hyvänsä, paitsi lyhyt pääkorollinen, laskussa kaikki muut paitsi pitkät korolliset tai pääkorolliset keskiarvoiset. Ensimmäisessä runopolvessa sallitaan enemmän vapautta; se on tavallisesti kaksitavuinen, mutta toisinaan myös kolmi- tai nelitavuinen, eikä tavuitten laatu ole tarkoin määrätty. Muinais-ajan runomitan kaunistuksena ovat alkusointu ja kerto eli parallelismi. Koron ja laajuuden vastariita antaa muinais-suomalaiselle runomitalle erinomaisen sulon ja vaihtelevaisuuden.

Lisäys. Runojen laulamista E. Lönnrot kuvailee seuraavalla tavalla: ”Pitopaikoissa ja muissa ilovietteisissä tavallisesti kaksi laulavat yhdessä, toinen *laulajan, päämiehen* eli *edeltäjän (edellä kävijän)* nimellä, toinen *puoltajan, säistäjän, kertojan, kerallisen (keralla laulajan)* nimellä. Vastatusten tahi vieretysten istuessaan he pitävät toinen toistaan kädestä, päämies aloittaa runon ja säistäjä yhtyy lauluun värsyn kolmannesta polvesta. Koko värsyn hän laulaa sitten toistamiseen päästä päähän yksinensä, jolla ajalla päämies miettii tahi muistuttelee uutta ainetta lisäksi, jonka taas keralliset laulaa kolmanteen polveen ja siitä kerallisen kanssa loppuun. Laulaessa kumpainenki liikuttelee eli nyökkäyttelee päätänsä verkalleen hyvin vakaisen ja miettiväisen näköisenä”.

§ 7. Kalevala.

Muinais-Suomalaisten eepilliset laulut on E. Lönnrot järjestänyt laveaksi kertomarunoksi, jolle antoi *Kalevalan* nimen; sillä, vaikka nuo laulut vaan katkonaisina kappaleina ovat säilyneet kansan suussa, hän huomasi niiden olevan yhtä ainoata mahtavaa runovirtaa ja yhdessä muodostavan suuren kokonaisuuden. Niin sai alkunsa Kalevala, mainio kansallis-eepoksemme, jonka uudempi laitos sisältää 50 runoa. Ensimmäinen painos ilmestyi 1835, toinen suuresti enennetty laitos 1849. Sen pääaineena sopii pitää viisaan Väinämöisen hyvät työt Kalevalan (Suomen) kansaa kohtaan, joista suurin on onnea tuottavan Sammon hankkiminen Pohjolan periltä; mutta tähän päätoimintaan liittyy koko joukko välikertomuksia eli episoodeja (niinkuin kuvaus maailman luomisesta, Aino-runot, Kullervo-runot y. m.) Monta loitsulukuakin on kertomarunojen väliin sovitettu. Väinämöisen rinnalla esiintyvät Kalevalan aimo sankareina seppo Ilmarinen, joka on ”taivoa takonut, ilman kantta kalkutellut”, ja iloinen Lemminkäinen, joka aina on valmis sotaretkille

lähtemään. – Niinkuin kansan-epopeat ainakin, niin Kalevalankin runot antavat selvän ja tarkkan kuvan siitä ajasta, jolloin ne ovat syntyneet; kaikki, mitä Suomen kansa muinaisina aikoina on miettinyt, sen jumalaistarut, sen entisyyden muistot, sen sankari-ihanteet, – sanalla sanoen, koko sen vanhin katsantotapa ilmaantuu Kalevalassa elävästi silmiemme eteen, tosi-epillisellä tavalla esitettynä.

Lisäys 1. *Kalevalan pääsisällitys* (uudemman laitoksen mukaan) on lyhyesti seuraava: Laulajan alkusanain jälkeen kerrotaan ensin maailman luomisesta ja Väinämöisen synnystä. Aikojen alussa Ilmatar, Väinämöisen emo, uipi aavalla merellä; tuleepa sotka ja munii seitsemän munaa hänen polvellensa, luullen sitä ”heinämättähäksi, tuoreheksi turpeheksi”; vaan Ilmatar vavahuttaa polveansa ja munat vierähtävät veteen, mutta niiden palasista muodostuu maa ja taivas, aurinko, kuu ja pilvet. – Väinämöinen, kun on syntynyt, nousee puuttomalle maalle ja saattaa Sampsa Pellervoisen puuta kylvämään. Kun tammi, joka, liian tuuheaksi kasvaneena, peittää sekä auringon että kuun, merestä nousneen pikku miehen avulla on saatu maahan hakatuksi, niin Väinämöinen kaataa ensimmäisen kaskan, ollen niinmuodoin maanviljelyksen perustaja. Tultuansa kuuluisaksi viisaudestaan, hän kilpailee laulutaidossa nuoren, itserakkaan Joukahaisen kanssa, ja voitettuna tämän täytyy luvata sisarensa Aino Väinämöiselle puolisoiksi. Nuori Aino, huolissaan siitä, että häntä pakoitetaan vastoin tahtoansa miehelle menemään, harhailee korvessa, joutuu meren rannalle, heittäytyy uimaan ja hukkuu veteen. Turhaan Ainoa merestä etsittyään, Väinämöinen päättää lähteä ihanaa Pohjolan neittä kosimaan. Mutta Joukahainen, pitäen vihaa Väinämöistä vastaan sisarensa kuoleman tähden, väijyy häntä matkalla ja ampuu ratsun hänen altansa, jotta Väinämöinen suistuu mereen. Hän saapuu kuitenkin Pohjolaan, mutta hänen kosimisensa raukeaa tyhjiin. Louhi, Pohjolan emäntä, lupaa tyttärensä puolisoiksi sille, joka takoo Sammon, ihmeellisen, onnea tuottavan taikakalun. Väinämöinen, kotiin tultuaan, toimittaa seppo Ilmarisen, ”takojan iän-ikäisen”, synkkään Pohjolaan Sampoa laatimaan. Ilmarinen sen valmistaakin ”joutsenen kynän nenästä, maholehmän maitosesta, ohran pienestä jyvistä, kesäuuhun untuvasta”; vaan Pohjan neiti teeskelee esteitä ja Ilmarinen saa tyhjin toimin palata kotia.

Nyt runo kääntyy uudelle uralle, kertoellen lieto Lemminkäisen, ”veitikan verevän”, retkistä ja lemmenseikoista. Lemminkäinen ryöstää vaimokseen Saaren suuruskuisen neiden, vaan hylkää hänet jälleen ja lähtee hänkin kosioretkelle Pohjolaan. Hänelle määrätään monenlaisia ansiotöitä; viimein hänen tulee ampuu joutsen Tuonelan joelta, kuolleitten valtakunnassa; mutta eräs karjanpaimen, jota Lemminkäinen on loukannut, surmaa hänet ja heittää hänen ruumiinsa Tuonelan jokeen. Tuonen poika päälle päätteeksi lyödä silpaisee sen palasille. Lemminkäisen hellä äiti lähtee poikaansa etsimään; väsymättä hän kulkee mäet ja laaksot ja saapuu näin Tuonelan joelle; rautaisella haravalla hän kokoaa poikansa hajotetut jäsenet ja sovittaa ne yhteen; voiteilla, joita mehiläinen tuopi itse Luojan luota, uskollisen äidin vihdoon onnistuu saada poikansa henkiin herätetyksi.

Kertomuksen juoksu palajaa entiselle tolalle. Väinämöinen rakentaa uuden purren; saadaksensa sen valmistamiseen tarpeellisia sanoja, hänen täytyy käydä sekä Tuonelassa että haudassa makaavan tietäjän, virsikkään Vipusen luona. Sitten hän toistamiseen lähtee Pohjolaan kosimaan, ja Ilmarinenkin kulkee sinne uudelle kosioretkelle. Tällä kertaa ihana Pohjan impi suostuu menemään seppo Ilmariselle, ja Pohjolassa vietetään komeat häät. Lemminkäinen, suuttuneena siitä, että hän riitaisan luonteensa tähden on jäänyt häihin kutsumatta, tekee sotaretken ja tappaa Pohjolan isännän; mutta välttääksensä Pohjolan emännän kosta hänen täytyy paeta merentakaiselle saarelle; vaan sieltäkin Lemminkäisen on pakko poistua, koska saaren miehet, hänen lemmenseikoistaan suuttuneina, väijyvät hänen henkeänsä. Kotiin tultuaan näkee hän koko asutopaikkansa autioksi, sillä Pohjolan väki on käynyt sitä hävittämässä; mutta äiti on kuitenkin pelastunut. Lemminkäinen yrittää vielä kerran mennä sotaretkelle Pohjolaan, vaan pakkaneen ja nälkä tekevät siitä surkean lopun.

Tähän liittyy mainio Kullervon episodi. Untamo ja Kalervo veljekset, eri heimokuntain edustajat, elävät alituisessa riidassa; vihdoin Untamo kaataa Kalervon ja tappaa hänen sukunsa; mutta eloon jääpi vaimo, joka orjuudessa synnyttää Kullervon, Kalervon pojan. Monella tavalla Untamo valmistelee Kullervolle surmaa, mutta turhaan; poika kasvaa, kostontuumat mielessä, ja turmelee ylikuonnollisella voimallaan kaikki työt, jotka hänelle uskotaan. Vihdoin Untamo tuskastuneena myy Kullervon Ilmariselle, joka panee hänet paimeneksi. Ilmarisen emäntä, entinen Pohjan neiti, ajattelemattomana leipoo pilkoillaan kiven paimenen eväskakkuun, ja ateriaan ryhtyessään Kullervo siihen katkaisee isältä perityn veitsensä. Emännälle kostaaksensa paimen hukuttaa lehmät suohon ja ajaa kotiin susia ja karhuja, jotka repivät emännän kuoliaaksi. Kullervo pakenee ja löytää vanhempansa, jotka oli luullut jo aikaa kuolleiksi. Isä lähettää hänet veroa viemään; palausmatkalla Kullervo viettelee tuntemattoman tytön, jonka metsässä tapaa ja jossa sitten kauhuksensa tuntee oman sisarensa. Sisar toivottomana syöksyy koskeen. Kullervo lähtee kotiin ja aikoo hänkin heittäytyä surman suuhun, vaan päättää ensin kostaa Untamolle, mitä sukunsa häneltä on kärsinyt. Kostonsa täytettyään hän palaa kotiin; vaan talo on autiona eikä muita eläviä näkyvissä, kuuluviissa, kuin Musti, hänen koiransa. Metsässä harhaillessaan Kullervo joutuu siihen paikkaan, jossa hänen rikoksensa on tapahtunut; siellä uros kääntää miekkansa kärjen omaa rintaansa vastaan ja lopettaa onnetoman elämänsä.

Ilmarisen emännän kuoltua rikkoutuu se hyvä sopu, joka siihen asti on pysynyt voimassa Kalevalan ja Pohjolan välillä. Kalevalan sankarit, Väinämöinen, Ilmarinen ja Lemminkäinen, lähtevät Pohjolaan Sampoa valloittamaan. Matkalla vene tarttuu isoon haukeen; se tapetaan ja sen leukaluusta Väinämöinen tekee ensimmäisen kanteleen. Soitollansa hän ihastuttaa koko luonnon; ihmiset sitä ihailevat, vesissä silmin; itse jumalatkin siitä iloitsevat; vieläpä kaikki elävätkin maalta, ilmasta ja merestä kokoontuvat noita sulosäveliä kuuntelemaan. Sitten uroot pitkittävät matkaansa Pohjolaan. Soittonsa ihmevoimalla Väinämöinen nukuttaa koko Pohjolan kansan; Kalevalan uroot saavat Sammon kivimäestä, johon se on kätkeyty, ja lähtevät saaliineen kotomatkalle; mutta herättyänsä Louhi, Pohjolan emäntä, lähettää myrskyn heitä tuhoamaan, jolloin Väinämöisen kantele hukkuu aaltoihin. Sitten Louhi itse sotajoukkoineen ajaa Kalevalan sankareita takaa; merellä nousee tuima taistelu, jossa Louhi voitetaan; mutta Sampo menee kappaleiksi ja sen muruja vierii ”alle vienöjen vesien Ahtolaisten aarteheksi”. Toisia muruja tuuli toi Suomen rannoille, joista on ”alku onnen ainiaisen Suomen suurille tiloille”. Mutta Louhi ei saanut muuta kuin Sammon kirjakannen; ”siit’ on polo Pohjolassa, elo leivätöin Lapissa”.

Näin Kalevalan kansa voittoisana oli lähtenyt taistelusta. Vanhan kanteleen sijaan, joka myrskyyn oli hävinnyt, laittoi Väinämöinen uuden; kopan teki hän koivusta, naulat kullasta, joka kumpusi käen suusta, ja kielet nuoren neitosen hiuksista, joka ilon ja surun vaiheilla sulhastansa odotteli.

Mutta uudet vaarat uhkasivat Kalevalan rauhaa. Louhi nostaa kaikenlaisia tauteja sen kansaa hävittämään, toimittaa sitten karhun sille vahinkoa tekemään ja kätkee vihdoon auringon ja kuun, jotta koko maailma peittyi pimeyteen. Mutta etenkin Väinämöisen viisauden avulla kaikki nämä pahat poistuvat ja riemu ja rauha palajavat Kalevalan kansaan.

Kalevalan viimeisessä runossa on kansan kuvausvoima omituisella tavalla esittänyt taistelua Suomen kansan muinaisuskonnon ja kristin-opin välillä. Marjatta neidelle syntyy poika puolukasta; Väinämöinen tuomitsee pojan kuolettavaksi, mutta tämä nuhtelee häntä ja "ukko" ristii pojan Karjalan kuninkaaksi. Suuttuneena Väinämöinen lähtee venehellä vaskisella "yläisiin maaemihin, alaisiin taivosihin". Lähteissänsä hän ennustaa sen päivän vielä tulevan, jolloin häntä kaivataan "uuen sammon saattajaksi, uuen soiton suoriaksi, uuen kuun kulottajaksi, uuen päivän päästäjäksi"; mutta kanteleensa hän on jättänyt jälille, kansalleen ilon ikuisen, laulut suuret lapsillensa.

Lisäys 2. *Kalevalan ainekset* ovat enimmältään tarunomaisia, myyttillisiä, joihin sitten lienee sekaantunut muitakin muinais-ajan muistoja. Muutamat kertoelmat selvästi viittaavat ikivanhoihin luonnonmyytteihin, etenkin aurinkotaruuun, joka kaikille kansoille on tarjonnut runsasta aihetta runollisiin kuvauksiin. Semmoisia luonnontaruja ovat esim. kertomus isosta tammesta toisessa runossa, kaikki Sampo-runot, Lemminkäisen surma ja kuolleista herättäminen y. m., puhumattakaan niistä, joiden myyttillinen merkitys on ihan selvä, niinkuin kertomukset maailman luomisesta sekä kuun ja auringon kätkemisestä. Kysymystä näiden aineksien syntyperästä ja muodostumisesta ei ole tutkimus vielä lopullisesti ratkaissut.^[3]

Kalevalan laulut ovat elävää, kansan suussa alinomaan muodostuvaa luonnonrunoutta. Sentähden niitä on lukemattomia toisintoja, ja nykyisempinäkin aikoina ne ovat yhä kehittyneet muotonsa ja sisällyksensä puolesta. Mutta perustukseltaan ja pääluonteeltaan ne ovat vanhimman muinais-ajan tuotteita. Niitä lauletaan osittain hajanaisina runoina, osittain runojaksoina, jotka laulajainkin suussa jo ovat ruvenneet yhteen sulaumaan. Sellaisia runojaksoja ovat esim. Sampo-laulut, kosiorunot y. m. - Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on viime aikoina ruvennut runsaasta runokokoelmistaan julkaisemaan Kalevalan toisintoja, semmoisina kuin ne kansan suusta on keräilty, niinkuin myös painetun Kalevalan valmistuksena olleita "esitöitä".

Lisäys 3. *Kalevalan henkilöiden luonteet.* Kalevalan päähenkilöitä on kolme: Väinämöinen, Ilmarinen ja Lemminkäinen, joista kuitenkin "vaka, vanha" *Väinämöinen* on runoelman varsinainen pääsankari. Ylempänä jo mainittiin, että hänen hyvät työnsä Suomen kansaa kohtaan sopii pitää Kalevalan yhdistävänä siteenä, sen päätoimintana. Hän se aina ilmaantuu parhaana miehenä, jos viisautta ja runotaitoa tarvitaan taikka jos miehuutta kysytään; mutta hänen syvä viisautensa ja mahtava laulutaitonsa pysyvät kuitenkin aina hänen päävoimansa. Hänen luonteessaan näkyy selvä kehittyminen; hänen henkinen etevyytensä ilmaantuu suurimpana Kalevalan loppupuolella. Väinämöisessä on Suomen runotar koettanut kuvata suomalaisen luonteen parhaat ominaisuudet, älykkään mieltiväisyyden, vakavan lujuuden ja runollisen hellätuntoisuuden. Toisinaan vanhan Väinämöisen heikompiakin puolia leikkiläisesti esitellään. *Ilmarinen* Väinämöisen rinnalla esiintyy käytännöllisen toimen miehenä. Hän, tuo ihmeellinen seppä, on osoittanut taitoaan kalkutellessansa taivaan kantta ja takoo Sammon, ikuisen onnen tuojan. Hän se myös puoleensa taivuttaa ihanan Pohjan neidon. Mutta, liikkueensa elämän käytännöllisissä toimissa, ei Ilmarinen täysin tajua sen aatteellista ja runollista puolta; hän on hyvänsävyinen ja yksivakainen, mutta samalla herkkäuskoinen, jopa toisinaan yksinkertainenkin; miehuullisen kunnan ohessa ilmaantuu hänessä pelkurimaisuuttakin. Ihan omituista luonnetta on *Lemminkäinen*, "Suomen runottaren lempilapsi", tuo seikkailuksia halajava sankari, impien ihastuttaja, huoleton ja huikentelevainen, jossa kuitenkin rakkaus äitiä kohtaan todistaa tunnon vakavuutta. Synkän ylevänä kohoaa näiden kolmen pääsankarin rinnalla *Kullervo*, orjuudessa kostajaksi kasvanut, joka sortuu omiin intohimoihinsa ja tuohon kolkkaan kostajan tehtävään. Yhtä ihmeteltäviä ovat Kalevalan esiin-asettamat naisluonteetkin: kaino, hentotuntoinen *Aino*, joka tahdottomana musertuu kovan kohtalonsa alle, - maan mainio *Pohjolan neito*, hempeä ja oikullinen kotonansa, sulollansa kaikkia viehättävä, mutta säälimätön emäntä Kullervo orjaa kohtaan, - *Lemminkäisen* hellä, uskollinen *äiti*, puhtain äidinrakkauden kuva, jota runous ikinä on esittänyt, - *Louhi*, Pohjolan ilkeä emäntä, Kalevalaisten luonnollinen vihollinen, jota kuitenkin kuvailaan lempeäksi äidiksi, j. n. e. - Yleensä Suomen muinaisessa kertomarunoudessa luonteet kuvataan, tarkasti kaikkine omituisuuksineen. Huomattava on erittäinkin se leikkiläinen tapa, jolla niitä esitetään; tämä ilmaantuu varsinkin Lemminkäisen kuvailussa, mutta myöskin Väinämöisessä, Ilmarisessa y. m.

Lisäys 4. Heimokansamme Virolaisten eepilliset runot järjesti toht. *Fr. B. Kreutzvald* († 1882) kertomarunoelmaksi, jonka nimi on *Kalevipöeg* (s. o. Kalevan poika). Se ilmestyi vuonna 1862 ja sisältää kaksikymmentä laulua.

§ 8. Lyrillinen runous. Kanteletar.

Suomen kansalla on runsaat lyrillisen runouden varat, joista suurin osa on koottu Elias Lönnrotin toimittamaan *Kantelettareen*. Se ilmestyi 1840; vuonna 1887 tuli uusi laitos, jonka kolmannen osan eli "kirjan" Lönnrot elämänsä lopulla oli uudestaan muodostanut. Kantelettaren runot ovat osittain puhdasta, yksityis-ihmisen tunteita kuvailevaa laulurunoutta, osittain kertovaista lyriikkaa. Eri runot ovat eri aikoina syntyneet; muutamat saattavat olla muinaisrunouden vanhemmilta aikakausilta, niinkuin varmaankin ne, joissa kerrotaan myyttillisiä, Kalevalan tarupiiriin kuuluvia tapauksia; toiset ovat nähtävästi vasta uudempina aikoina alkunsa saaneet. Mutta lyrilliset kansanrunot, jos kaikkein uusimmat (joista puhutaan Kantelettaren alkulauseessa) luetaan pois, noudattavat yleensä suomalaisen muinaisrunouden alkuperäistä runomittaa ja esitystapaa.

Lisäys. Suomen kansanlyriikassa huomataan kaksi muodostusjaksoa: *vanha lyriikka*, joka on säilyttänyt muinais-ajan hengen ja runomuodon, ja *uuden-aikainen kansanlaulu*, joka ulkonaisesti mukailee nykyisempää taidurunoutta (vertaa § 31). Vanha lyriikka yhä vieläkin kasvaa uusia vesoja ja on, niinkuin jo ylempänä sanottiin, sekä *puhtaasti lyrillistä* että *kertovaista* laatua. Kertovaisen lyriikan tuotteista useat sisältävät muinaistaruja; keskiaika toi näiden lisäksi uusia aineita, samalla kuin kertomistapakin osittain muuttui (vrt. § 13), ja vihdoon uudemmankin ajan tapaukset joutuivat kansanrunoudessa esitettäväksi (vrt. § 19, lis. 2). Paitsi sitä kertovaisissa runoissa käsitellään tavallisen elämän oloja, jotka eivät viittaa mihinkään erityiseen aikaan. Seuraavassa otetaan koko vanha lyriikka puheeksi, paitsi keskiajan legendat ja ballaadit sekä myöhempien aikojen historialliset runot (yleensä siis kaikki Kantelettaren ensimmäisen ja

toisen osan laulut ja useat kolmannen osan kertovaisista runoista, Lönnrot'in "virsilauluista"). Runomitta on sama kuin Kalevalassakin; poikkeuksena on vaan joku harva, luultavasti myöhemmistä vaikutuksista vapaammin muodostunut laulu, niinkuin "Hyvä ilta lintuseni" (Kant. I, 122) ja "Lunastettava neiti" (Kant. v. 1. III, 27; u. I. 30). - Lyyrillinen runous on ylimalkain säilynyt samoilla seuduilla kuin eepillinenkin.

Varsinaiset laulurunot ilmaisevat kaikki ne vaihtelevat tunteet, jotka alkuperäisissä oloissa liikkuvat ihmisen povessa, ja ovat laulajan eri tilaa myöten monta eri laatua; muutamat kuvailevat kaikille yhteisiä elämän iloja ja murheita, muutamat ovat erittäin miesten tai naisten, poikien tai tyttöjen laulettavia; onpa niitä vielä paimenlauluja, lasten runoja ja häälauluja. Sitä tunteiden hellyyttä ja hienoutta, jota nämä laulut tuovat ilmi, ei voi kylläksi ihmetellä. - Kaikkien maitten lyyrillisessä kansanrunoudessa kajahtelee joku surumielinen sävel; kummako siis, että korpien keskellä asuskelevan Suomen kansan lauluihin yksinäisyyden ja kaipauksen tunne on vuodattanut vienon kaihomielisyyden? Toisin kuin Kalevalan runoissa, jotka kertomarunouden tyynellä iloisuudella kirkastavat olevaisuutta, kuvataan Kantelettaren ensimmäisessä runossa kanteleen syntyä: "soitto on suruista tehty, murehista muovaeltu". Hellästi lausutaan kotiansa kaipaavan tunteet runoissa "Muinaiset ajat paremmat" ja "Vierin maalle vierahalle" (I, 32, 33). Monessa laulussa turvaton tai murheellinen puhuu huolistansa (esm. "Korpi kurjalla kotina" I, 36, "Parempi syntymättä" I, 46, "Elkää sanoko huolettomaksi" I, 52, "Monihuolinen" I, 53, "Usiahuolinen" I, 54, "Ei sula syän suruinen" I, 60, "Pimeä isoton pirtti" I, 62, y. m.) - Erehtyyppä kuitenkin suuresti, jos luulee, ett'ei Suomen kansanrunous viritä iloisempiakin säveleitä; sillä leikillisiäkin runoja on enemmän, kuin mitä tavallisesti ajatellaan. Sellaisia ovat esm. "Ohoh kullaista kotia!" I, 75, "Tanssin kulku" I, 175, "Hämehen kävijä" ja "Kuulin kummat kuusialta" I, 183 ja 184, samoin myös lasten laulut ja useat tyttöjen lauluista, niinkuin "Korpikotinen" II, 67 y. m. Tyyntä iloisuutta vienon hellätuntoisuuden rinnalla huokuvat useat lemmenlaulut, niinkuin "Armahan kulku" I, 174. - Suomalaisen kansanrunouden huomattavimpia ominaisuuksia on se virkeä luonnontunto, joka kaikkialla ilmaantuu. Luontoa pidetään ystävänä, armaana toverina, jolle uskotaan kaikki tunteet ja huolet. Murheissaan paimen laulaa (I, 175 "Enkö mi näki toivoisi?"):

Tule tänne, pieni lintu,
Lennä tänne, lintu rukka,
Haastele halusi mulle,
Ikäväsi ilmottale;
Mie sanon sinulle jällen,
Haastan mielihaikiani.
Sitte vaihama vajoja,
Kahenkesken kaihojamme.

Ja "Huoliansa haasteleva" (I, 59) valittaa, ett'ei ole ketään, jolle voisi murheensa ilmoittaa, jotta ne salassa pysyisivät, vaan lausuu viimein:

Menen metsähän mäelle,
Puhelen Jumalan puille,
Haastan haavan lehtyisille,
Pakajan pajun vesoilte;
Ne ei kerro kellenkänä,
Kuihkaele kullenkana.

Puheena olevain runoin ikää ei voi tarkkaan määrätä; muutamat ovat epäilemättä sangen vanhoja, koska niissä on myyttillisiäkin aineita, esm. metsämiesten laulut (katso "miesten lauluja" Kantelettaren II osassa, 329-354). Toiset ovat ihan varmaan nykyisempinä aikoina syntyneet, niinkuin "Vangittu pannu" I, 108, joka nähtävästi on Kustaa III:n päiviltä.

Kertovaiset runot löytyvät melkein kaikki Kantelettaren III:nessä kirjassa; ainoastaan muutamat harvat ovat I:ssä osassa (esm. tuo pilkallinen eläinsatu "Lintuin keräjät" I, 91, samanlaatuinen "Revon valitus" I, 92, tarun-omainen "Ensimmäinen rautio" I, 94 sekä opetusrunon tapainen "Väinämöisen sanoja" I, 90 y. m.). Karttuneiden runovarojen avulla on Lönnrot kokonaan uudistanut Kantelettaren III:n kirjjan. Sen myöhemmässä laitoksessa ilmaantuvat osittain samat kertovaiset runot kuin vanhemmassakin, vaikka uusien toisintojen mukaan muodostettuina; mutta näiden lisäksi on tullut koko joukko uusia, ennen tuntemattomia. Runot ovat tässä laitoksessa yleensä laajempia, esitystavaltaan eepillisempiä, kuin vanhassa, jossa ne esiintyvät suppeammassa muodossa.

Kertovaisen lyriikan tuotteista moni liittyy Kalevalan kertomuksiin. Sellainen on esm. "Suomettaren kosijat" (vanha laitos III, I) eli "Suomettaren synty ja kosijat" (uusi 1. III, 6), jossa kuvataan, miten Kuu, Päivä ja Pohjantähti pyytävät kaunista Suometar neitoa puolisoikseen ja tämä suostuu menemään viimeksi-mainitulle; se on sama taru, joka Kalevalassa, toisin muodostuneena, on sovitettu Kyllikkiin. Muistoja Lemminkäis-runoista sisältää "Neiden rosvo Ikutiera", u. 19, vaikka immen ryöstäjälle vanhassa laitoksessa on pantu Kullervon nimi (v. 22). Aino-runojen sisällys ilmaantuu niin-ikään, milloin missäkin muodossa, monessa Kantelettaren runossa; esimerkkinä mainittakoon "Katri ja Riion poika", u. 68, "Merenkylpejä neiti", u. 86, 87, ja "Katri paimenessa", u. 88. Soma ja leikillinen muodostus näistä on "Helka paimenessa", v. 37 ja u. 89. Toisen kanteleen syntyä ja Väinämöisen laulua muistuttaa "Oinonsarvinen kantele", u. 8. Kullervo-tarinan aineksia tavataan monessa runossa. Sen muodostuksia on esm. "Kiikan lapset", v. 18, lyhyen, draamallisen esitystapansa puolesta keskiajan ballaadin luontoinen; uudessa laitoksessa se on laajentunut ja saanut eepillisemmän muodon ("Kiikan lapset", 45). Samaan tarinapiiriin kuuluvat "Tuiretuksen lapset", v. 19, ja "Kullervon sotaan lähtö", v. 30, y. m. m. Muutamat Kantelettaren runot koskevat myös kertomusta isosta tammesta tai muita Kalevalan aineita.

Mainittakoon vielä moniaita tarun-omaisia lauluja. "Pääskyläinen", u. 1, kertoilee, kuinka pääskysen munasta syntyi ihana neito, joka, monta kosijaa hylättyänsä, viimein joutui Nurmi-Tuomaan omaksi. Runossa "Turo, kuun ja auringon

pelastaja”, u. 2, esiintyy Turo niminen sankari, joka Hiiden kartanosta tuo takaisin päivän ja kuun ja asettaa ne ihmisille paistamaan. Auringon hän ensin sovitti kultataltva kuusosehen, oksille ylimmäisille, jolloin se loisti vain rikkahille, riemuisille; sitten hän siirsi sen oksille alimmaisille, jolloin se paistoi vaivaisille ja huoleisille; mutta lopullisesti hän pani sen ”okside keskellä puuta” ja silloin päivä tasoin paistoi

Köyhille ja rikkahille,
Se paistoi isällisille,
Rikkahille, rakkahille,
Ja paistoi isättömille,
Köyhille, kerä’äjille.

Tarullinen sisällys on myös runoissa ”Meren neito ja metsän sulho”, u. 5, ”Vesitieltä pilvihin ryövätytty tyttö”, u. 18, ja ”Meren kosijat”, v. 38, u. 77.

Onpa Kantelettaren kolmannessa osassa vielä toinenkin sarja kertovaisia runoelmia, jotka eivät sisällä myyttillisiä aineksia, mutta kuitenkin koko esitystavaltaan ovat enemmän tai vähemmän eepillisiä, Kalevalan runojen kaltaisia. Niissäkin soi monenlaisia jälkikaikuja tarun-omaisista runoista. Tätä laatua ovat esm. ”Hukkunut veli”, v. 43, ja ”Veljeänsä merirosvon veneestä etsivä tyttö”, u. 115, jotka nähtävästi ovat muodostuneet Aino-runojen myötävaikutuksella. Niinkuin näissäkin on sisaren rakkaus aineena runossa ”Anno neitonen ja lintunen lehossa”, u. 129, y. m. m. Oman äidin hellyyttä ylistetään useassa kertoelmassa; mainittakoon ”Mattu emonsa kuoltua” ja ”Tyttö emonsa haudalla”, u. 105 ja 106. Muutamat runot ovat pilkallisia; toiset ovat viattoman leikkilisiä, niinkuin esm. ”Neiti omenapuussa”, v. 52, u. 65, ”Neitten kivinen linna”, u. 67, ja ”Viisastunut”, v. 59 (= u. 128). Totisempaa laatua on ”Hiihtävä surma”, u. 136 (v. 60). Surma ei luule tekevänsä paljoa vahinkoa, jos tappaa miniän talosta; mutta pienet lapset jäävät emottomina surkastumaan.

§ 9. Loitsurunous.

Loitsiminen, jolla oli niin suuri merkitys esivanhempaimme elämässä, perustui siihen käsitykseen, että jokainen esine on ihmisen vallassa, niin pian kuin sen synty on tunnettu. *Synnyt* eli *syntysanat* sisälsivät siis syvän, salaisen viisauden, ja tämän viisauden nojalla saattoi *tietäjä* eli *loitsija* sanan voimalla luontoa hallita: poistaa kaikki pahat, muuttaa kappaleet toisiksi, laulaa uusia esiin, lyhyesti lausuen, saada mitä hyvänsä aikaan. Siitäpä se suuri arvo, jossa laulua ja itse laulajaa pidettiin. – Jo Kalevalaankin otettiin paljo loitsulukuja; mutta runsaan kokoelman ”*Suomen kansan muinaisia loitsurunoja*” toimitti Elias Lönnrot julkisuuteen vuonna 1880.

§ 10. Satuja.

Paitsi kertoma-, laulu- ja loitsurunoja on Suomen kansan suusta koottu joukottain suorasanaisia *satuja*. Näissä kyllä tavataan vanhoja taru-aineksia; mutta niihin on myöskin sekaantunut paljo uuden-aikuisia aineita. ”*Suomen kansan satuja ja tarinoita*”, Eero Salmelaisen toimittamia, on ilmestynyt neljä osaa (1852–1866), joista kolmas sisältää eläinsatuja.

Lisäys. Sadut semmoisinaan leviävät helpommin kuin muut kansanrunouden tuotteet maasta maahan, kansasta kansaan, koska kielten mukaan vaihteleva runomuoto ei vaikeuta niiden leviämistä. Sentähden huomataankin paljon yhtäläisyyttä kaikkein kansain satuvaroissa. Likimmän heimokansamme, Virolaisten, sadut julkaisi *Fr. R. Kreutzwald* nimellä *Eesti rahva Ennemuistesed jutud* (1866). Virolaisten satujen kertomustapa, niinkuin se ilmaantuu Kreutzwald’in kokoelmassa, on yleensä vilkas ja miellyttävä; useissa ilmaantuu hentoa runollisuutta, muutamissa leikkillisyyttä tai terävää ivaa. Mutta yleensä ne ovat vähemmän alkuperäisiä kuin meidän satumme niin esitystapansa kuin sisällyksensäkin puolesta.

Lisäys. *Suomalaisia kansansatuja* eli satujen alkuperäisiä toisintoja on Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ruvennut julkaisemaan; niitä on kaksi osaa ilmestynyt, joista ensimmäinen, sisältäen *Eläinsatuja*, on *Kaarle Krohn*’in ja jälkimäinen, *Kuninkaallisia satuja*, *Kaarle Krohn*’in ja *Lilli Liliuksen* toimittama.

§ 11. Sananlaskuja ja arvoituksia.

Harvalla kansalla on niin runsaat sananlaskuvarat kuin Suomalaisilla. E. Lönnrot’in vuonna 1842 ulos-antama kokoelma *Suomen kansan Sananlaskuja* sisältää niitä enemmän kuin 7000; suurin osa niistä on runomittaisia, harvemmat suorasanaisia. Niiden ilmaiset mietteet lausutaan sangen osaavasti, milloin yksivakaisesti ja usein kyllä runollisilla vertauksilla, milloin leikkillisesti sattuvalla ivalla tai huumorilla.

Suomen kansan Arvoituksia Lönnrot toimitti painosta v. 1844. Niitä oli jo ensimmäisessä laitoksessa enemmän kuin puolitoista tuhatta (paitsi toista sataa virolaista arvoitusta); toisessa laitoksessa nousee suomalaisten arvoitusten luku yli 2,200 ja virolaisia on 189.

Sananlaskut ja arvoitukset, vaikka vanhimpina aikoina ovat saaneet ensimmäisen alkunsa, eivät ole yksinomaisesti puheena olevan aikakauden tuottamia; vaan niitä on tietysti syntynyt ja syntynee yhä vieläkin uusia pitkin Suomen

Toinen aikakausi.

Keskiaika vv. 1157-1542.

§ 12. Keskiajan sivistys-olot.

Kun Suomi joutui Ruotsin vallan alle ja Suomen kansan muinais-uskonto poistui kristin-opin tieltä, niin vanha runouskin yhä enemmän väistyi syrjälle. Mutta runous-into eli kuitenkin Suomen kansassa ja keskiaika tuotti entisen runouden rinnalle uusia, enimmäen ballaadintapaisia lauluja. Sitä vastoin uudet sivistys-olot eivät synnyttäneet mitään kansallista eikä juuri muutakaan kirjallisuutta. Suomi oli kyllä tähän aikaan vielä yleisenä puhekielenä kaikissa säädyissä; mutta latina oli sekä kirkon kielenä että kaiken korkeamman sivistyksen kannattajana. Syvempää tieteellistä oppia haettiin ulkomaalta, ensin Pariisiin, sitten paraasta päästä Prag'in ja Leipzig'in, viimein Upsalan yliopistosta. Etupäässä pappien kasvattamista varten oli "katedraalikoulu" Turussa, niinkuin myös muutamia muita oppilaitoksia (Viipurissa ja Raumalla sekä joku luostarikoulu). Katolis-usko ei suuresti kohottanut yhteisen kansan sivistystä, mutta Suomenmaa pysyi sen kautta yhteydessä länsimaiden ja niissä vallitsevan sivistyksen kanssa. Yleisen maailmankielen, latinan, ylivalta suojelikin kansallista kieltä valtakunnan pääkielen alle sortumasta, niinkuin lumipeite talvella oraita suojelee, kunnes keväällä tulee iloisen kasvannon aika. - Ellei oteta lukuun virallisia kirjoituksia ja yksityisten kirjeitä, ei ole tältä aikakaudelta muita kirjallisia muistomerkkejä kuin eräs latinankielinen piispain kronikka sekä muutamia latinankielisiä virsiä ja koululauluja.

§ 13. Kansanrunous.

Uusissakin oloissa kansanrunous uhkeana rehoitteli, vaikka toisenlaiseksi muodostuneena. Samalla kuin vanhat eepilliset laulut Itä-Suomen salomailla vielä elivät kansan huulilla, syntyi erittäinkin Hämmäläisten kesken uusi laji kertovaista lyriikkaa, osittain muuttuneiden olojen tuottamana, osittain ulkonaisestakin vaikutuksesta. Nämä keskiajan runoelmat kyllä sisältävät paljon vanhan runouden jälkikaikuja, mutta ovat esitystavaltaan suppeampia, enemmän ballaadintapaisia. [4] Toisinaan niiden lyhyt kertomustapa suorastaan muuttuu draamalliseksi, kun välikohdat jätetään pois ja pääasiat tuodaan esiin puheenvaihtelun muodossa, niinkuin muidenkin kansojen balladeissa on tavallista. - Legendojakin eli pyhimystaruja syntyi tällä aikakaudella; niissä uudet kristilliset käsitykset usein hyvin kummallisella tavalla sekaantuivat vanhoihin pakanallisiin muistoihin. Paitsi sitä tämän ajan loppupuolelta on säilynyt eräs historiallinen runoelma, joka osoittaa, että oman ajan tapauksetkin antoivat kansanrunoudelle aihetta kuvauksiin.

Tärkeimmät keskiajan runotuotteet ovat seuraavat:

a) **Legendoja:** Enemmän tunnettu on *Piispa Heinrichin surma* eli *Piispa Heinrichi ja Lalli* (Kant. III, v. 7, u. 28), jossa kerrotaan tuo vanha pyhimystaru Suomen ensimmäisestä piispasta ja Lallista, hänen tappajastaan, sekä Heinrichin kuoleman jälkeen tapahtuneista ihmeistä.

Viron orja ja isäntä eli *Orja ja isäntänsä* (Kant. III, v. 4, u. 26) mukailee vertauspuhetta rikkaasta miehestä ja Lazaruksesta.

Mataleenan vesimatka eli *Mataleena ja Jesus* (Kant. III, v. 5, u. 24) muistuttaa kertomusta Maria Magdalenasta ja osittain myös Samarian vaimosta. Vapahtaja tulee paimenena Mataleenan luo lähteelle, anoen häneltä vettä, ja syntejänsä katuen Mataleena nöyryty hänen edessään.

Kantelettaren vanhan laitoksen *Neitsy Maarian virsi* (III, 6) eli n. s. "Luojan virsi", jossa kerrotaan Vapahtajan syntymisestä ja kuolemasta, on uudessa laitoksessa laajennut ja jakaantunut kolmeen runoon: *Neitsy Maaria Vapahtajan synnyttävä*, *Vapahtajan syntyminen* ja *Vapahtajan kuolema* (III, 20-22).

b) **Balladeja**, joista ovat merkkillisimmät:

1. *Turusen neiti* eli *Annikki ja Kesti* (Kant. III, v. 13, u. 34), kuvaus keskiaikaisista kaupunki-oloista. Annikki, Turusen neiti, on antanut "kestin", s. o. muukalaisen kauppa-asioitsijan [5], viekoitella itsensä lemmentuottoon; vaan kevään tultua kesti hänet hylkää ja rientää kotiin entisen emäntänsä luo. Silloin hyljätty huutaa "Ukkoa, ylistä herraa", pettäjää rankaisemaan ja kosto häntä tapaakin; matkalla hän hukkuu myrskyiseen mereen.

2. *Inkerin sulhot* eli *Lalmanti ja Inkeri* (Kant. III, v. 9, u. 32), ritariballaadin tapainen runo, arvattavasti mukaelma ruotsalaisesta balladista.

3. *Elinan surma* (III, v. 8), Kantelettaren uudessa laitoksessa *Klaus Kurki ja Elina rouva* (III, 35), kauniin ja etevin kaikista keskiajan runouden tuotteista. Siinä kerrotaan, kuinka Klaus Kurki, Laukon herra, Ylisen Satakunnan tuomari, luulevaisuudesta puolisoansa "Elina rouvaa" kohtaan syytytti kartanonsa palamaan ja siihen poltti viattoman puolisonsa sekä äsken syntyneen lapsensa. Runoelma näyttää perustuvan tosiasiaan, joka lienee tapahtunut noin vuosien 1470 ja 1480 välillä. Siinä mainittu Elina rouva oli Klaus Kurjen jälkimäinen puoliso, Elina Juhontytär Stenbock, piispa Arvid Kurjen äitipuoli. Tapaukset esitetään erinomaisella draamallisella voimalla ja syvästi liikuttavalla tavalla. Mestarillinen on Kurjen luonteen kuvaus jo siitä asti, kun hän ensin esiintyy "sa'an saattomiehen kanssa, sa'an satulaurohon";

”tulennasta tuiman tunnen, jalon jalkansa polusta”, sanotaan runossa. Annetaanpa samalla selvä kuva ajan tavoista, asumuksista ja koko elämänlaadusta.

4. *Antero ja Kaloniemen neito* (Kant. III, u. 36), syvätunteinen ballaadi, jossa kerrotaan, miten Antero ”ylinen ylkä”, kuultuaan nuoren vaimonsa kuolleen, surmasi itsensä ja he haudattiin ”yksi puron tälle puolen, toinen puron tuolle puolen”; nuori koivu nousi sitten kumpaisenkin haudalle, juuret ja latvat punoutuivat yhteen, ja kun koivut hakattiin maahan, lensi lastut toisihinsa.

c) *Historiallisista kansanrunoista* kuuluu tähän aikakauteen *Viipurin linnan hävitys* eli *Iivana kuningas* (Kant. III, v. 10, u. 54), Venäjän puolella syntynyt runo, jossa kerrotaan, kuinka Venäjän hallitsija, ”Iivana iso isäntä”, valloitti ja hävitti Viipurin linnan ja ruotsalainen käskynhaltija, Matti Laurinpoika, laivoinensa pääsi pakenemaan. Koko tapaus on mielikuvituksen tuottama, mutta näkyy liittyvän Viipurin piiritykseen v. 1495. Myöhemmiltäkin ajoilta on muutamia historiallisia kansanrunoja, joita edempänä mainitaan.

Ridvalan Helkavirret. Ridvalan kylässä Sääksmäen pitäjässä nuorison vielä nykyisempinäkin aikoina on ollut tapana helatuorstaina kokoontua eräälle vuorelle tulen ympärillä leikkimään ja tanssimaan, jolloin tytöt lauloivat n. s. Helkavirsiä. Sitä sanottiin ”Helan huutamiseksi”. Samanlaista juhlanviettoa pidettiin vielä seuraavinakin pyhinä juhannukseen tai Pietarin päivään asti. Tämä tapa, joka ennen aikoina arvattavasti oli aivan yleinen, sai alkunsa Muinais-Suomalaisten kevätjuhlista (helaa- eli helkajuhlista). Nytkin vielä on suuressa osassa maatamme, erittäinkin Itä-Suomessa, tapana polttaa ”kokkoa” juhannus-aattona, samoin kuin Länsi-Suomessa vietetään heluntaita ”helavalkeilla”. Ridvalassa laulettuja Helkavirsiä on neljä: *Alkusanat*, *Mataleenan vesimatka*, *Inkerin sulhot* ja *Annikan runo*. Ensin laulettiin aina *Alkusanat*, sitten joku muu äskenmainituista lauluista. ”*Alkusanat*” ovat alkuperäisestä muodostaan niin turmeltuneet, että niitä on mahdoton ymmärtää. Laulajat itse sanoivat niiden olevan ”alkukieltä”. ”*Mataleenan vesimatka*” ja ”*Inkerin sulhot*” ovat jo edellisessä olleet puheena. ”*Annikan runo*” (= ”*Kestin lahja*”, Kant. III, v. 32) on vaillinaisen toisinto ylempänä mainitusta ”*Turusen neidestä*”.

Lisäys. Mitkä runot ovat luettavat keskiajan balladeihin, on usein vaikea määrätä, etenkin kun samoista lauluista saattaa olla erilaisia toisintoja, mitkä enemmän eepillisiä, mitkä ballaadintapaisia (jälkimäiset tavallisesti Kantelettaren vanhassa, edelliset uudessa laitoksessa). Esimerkkinä olkoon sievä runo ”*Kankahan kutoja*” eli ”*Kuollutta kultaansa itkevä neito*” (Kant. III, v. 44, u. 121), jonka molemmat toisinnot sisällykseltäänkin eroavat toisistaan, sekä hellätuntoisesti esitetty ”*Aholla itkijä*” (Kant. III, v. 39) eli ”*Itkejä impi*” (u. 97). Monesta tällaisesta runosta huomaa, kuinka hyvin lyhyempi, ballaadinkaltainen muodostus sopii senluontoisille kertoelmille. Välisti ballaadien aine viittaa kaukaiseen muinaisuuteen. Niin ”*Tyttö pellavan kitkennässä*” (Kant. III, u. 62) kuvailee alkuperäisiä naimis-oloja; nuori impi saa kosijaltansa kuulla olevansa vastoin tahtoaan hänelle myöty ja toivoo mielipahoissaan, ett’ivät hänen omaisillensa annetut lahjat heille mitään onnea tuottaisi. Sen toisinoissa ”*Kalevalan neiti*” ja ”*Kalevalan neiti paimenessa*” (v. 21, u. 63) lausuu kosija tämän toivomuksen, saatuansa neidolta kieltävän vastauksen. Toisinaan muinaistarullisetkin aineet ovat muodostuneet ballaadintapaisesti (vrt. ”*Kiian lapset*”, § 8, lis.). – Muutamissa runoissa elää muisto noista rajamelskeistä ja ryöstöretkistä, jotka ennen muinoin häiritsivät suomalaisten heimojen rauhallista elämää. Sellaisia ovat ”*Lunastettava neiti*”, josta on paljon eri muodostuksia (Kant. III, v. 26 ja 27 ynnä 28 ”*Neiti lepetissä*”, ja u. 29-31) sekä ”*Veenkantaja Anni*” eli ”*Vedennoutaja Anni*” (v. 23, u. 61). Jälkimmäisessä kerrotaan, kuinka nuori tyttö, ”*Karjalaisen*” ryöstämä, vihdoin vapautti itsensä, mutta vanhempiensa hylkäämänä kuoli suruunsa. – Runossa ”*Lohikäärmeen saaliiksi tuomittu neito*” (u. 41) puhutaan neidosta, joka, onnettomuuteen jouduttuansa, tuomitaan lohikäärmeen nieltäväksi; mutta lohikäärme kieltäy y häntä tappamasta, samalla kuin immet punovat köyttä hirttäöksensä hänen viettelijänsä.

Legendojen joukkoon kuuluvat vielä ”*Katrin parannus*” eli ”*Katri neidon pelastus tuliroviosta*” (v. 3, u. 27). Legendan ja ballaadin rajalla on ”*Leino leski*” (u. 25).

Kolmas aikakausi.

Uskonpuhdistuksen aika vv. 1542-1640.

§ 14. Mikael Agricola.

Uskonpuhdistuksen seurauksena oli kaikkialla kansan kielen kohoaminen suurempaan arvoon, kun sitä ruvettiin käyttämään jumalanpalveluksessa ja kansaa varten toimitettiin Raamatun käännöksiä ja hengellistä kirjallisuutta. Niin tapahtui Suomessakin, ja suomenkielisen kirjallisuuden alku oli täällä uskonpuhdistuksen ensimmäisiä hedelmiä. Suomen kirjallisuuden perustaja oli **Mikael Agricola**. Hän syntyi köyhän kalastajan poikana Torsby’ssä Pernan pitäjässä Uudellamaalla noin vuonna 1508, kävi koulua Viipurissa, tuli piispa Skytte’n käsikirjuriksi ja lähetettiin hänen toimestaan muutamien muiden nuorten miesten kanssa Wittenberg’iin, jossa kuunteli Luther’in ja Melanchthon’in opetusta sekä saavutti maisterin arvon. Sitten Agricola tuli Turun koulun rehtoriksi, virkaa-tekeväksi piispaksi ja vihdoin Turun piispaksi (1554-1557). Hän määrättiin rauhan sovittajana Moskovaan lähtemään ja kuoli paluumatkalla Kyrönniemellä nykyisessä Kuolemajarven pitäjässä lähellä Viipuria 1557 sekä haudattiin Viipurin tuomiokirkkoon.

Väsymättömällä työllä ja innolla Agricola koetti edistää elämänsä päätehtävää, uuden opin levittämistä Suomen kansaan omakielisen kirjallisuuden avulla. Hänellä on se ikuinen ansio, että hän ensiksi taivutti Suomen kielen kirjallisuudessa täytettäväksi, joka siihen aikaan, kielen vielä viljelemättömänä ollessa, ei ollut aivan helppo tehtävä. ”Kylle se cule Somen kielen, joca symmerdhe caickein mielen”, vakuutti Agricola Rukouskirjansa alkulauseessa niille, jotka oudoksivat Suomen kielen käyttämistä hengellisellä alalla. Agricola aloitti kirjallisen toimensa *Aapiskirjalla* (luultavasti 1542); mutta hänen tärkein teoksensa on *Uuden Testamentin* suomennos, johon hän jo Wittenberg’issä oli ryhtynyt ja

joka häneltä valmistui 1542, vaan ei ilmestynyt ennen kuin 1548. Hänen toimestaan julkaistiin vielä: *Rukouskirja*, *Käsikirja*, *Messu*, *Psaltari* ja muita kappaleita Vanhasta Testamentista, joista viimeiset tulivat ulos 1552. Kaikki nämä kirjat painettiin Tukholmassa, koska Suomessa siihen aikaan ei ollut mitään kirjapainoa. Ne tarkoittivat etupäässä pappien sivistystä, koska nämä yleensä olivat sangen tietämättömiä; muutamat eivät osanneet latinaakaan, joka siihen aikaan oli välttämättömänä sivistyksen välikappaleena. Että Agricola heitä varten toimitti kirjansa suomeksi eikä ruotsiksi, todistaa pappien sen-aikuista suomenkielisyyttä. – Agricolan kieli on pääasiallisesti Turun murretta, mutta sisältää kuitenkin paljon itäsuomalaisiakin aineksia, arvattavasti Viipurin murteen vaikutuksesta (refleksiivimuotoja, akkusatiivit ”meidät” ja ”teidät” y. m.).

Lisäys 1. Agricolan teokset ovat: *Abc-kiria* ennen vuotta 1543 (?); *Rucouskiria*, jossa paitsi rukouksia on muutakin, esm. almanakka ja muutamia lukuja evankeliumeista, 1544; *Se Usi Testamenti* 1548; *Käsikiria castesta ia muista Christikunnan menoista* ja *Messu eli Herran echtolinen* 1549; *Psaltari* ja *Veisut ja Ennustoxet Mosesen laista ia Prophetista uloshaetut* 1551; *Ne Prophetat Haggai, Sacharia ia Maleachi* 1552 ynnä otteita Moseksen laista. Paitsi näitä mainitaan Agricolan teosten joukossa, Aapiskirjan jälkeen, *Alcuoppi uscohon eli Katkismus*; mutta näillä nimityksillä tarkoitetaan luultavasti Aapiskirjaa. – Suomennostyössä Agricola osittain käytti oppilaittensa apua, joiden työtä hän itse korjasi. Teostensa esipuheisiin hän välistä pani tietoja muistakin kuin hengellisistä asioista; niin hän esim. Psaltarin alkulauseessa puhuu Muinais-Suomalaisten jumalista.

Näytteenä Agricolan kielestä ja kirjoitustavasta olkoon Isä-meidän hänen Aapiskirjastaan:

Ise meinen (meiden?), ioca olet taiuasa. Pyhetty olkon sinun nimmes. Lehestulkon sinun waldacunnas. Olcon sinun tactos niin maasa quin on taiuassa. Anna miele (meile) tenepeiuen, meiden ioca-peiuenen leipen. Ia anna meiden syndinne andexi, ninquin me meiden welgolisten anname. Ia ele iodhatta meite kiusauxen. Mutta päste meite pahasta. Sille ette sinun on waldacunda, ia voima, ia cunnia ijancaikisesta ijancaikisehen. Amen.

Saksalaisen Seb. Münster'in saman-aikuisessa ”Cosmographey” nimisessä teoksessa (1544) on näin kuuluva suomennos Isä-meidän rukouksesta:

Isä meidhen ioko oledh taivahissa: pühettä olkohon siun nimesi: tulkohon siun waltakuntasi; olkohon siun tahtosi kuwin taivahissa nyn manpällä: meidhen iokapaiwen leipä anna meilen tänäpäiväne: ia anna anteixe meiden syndiä kuwin möe annamma meden vastahan rickoillen: ia älä sata meitä kiusauxen, mutta päästä meitä pahasta: Amen.

Lisäys 2. Paitsi Agricolan käännöstä on samalta ajalta vielä toinenkin Käsikirjan ja Messun suomennos, jonka toimittaja luultavasti oli *Mathias (Johannis) Westh*, Rauman kappalainen ja ”kaupunginpedagoogi”^[6].

§ 15. Hengellistä runoutta.

Ensimmäisen suomalaisen virsikirjan toimittaja on **Jaakko (Pietarinpoika) Suomalainen** eli **Finno**. Hän oli luultavasti Länsi-Suomesta kotoisin, kävi Saksan yliopistoissa tietojansa täydentämässä ja tuli Turun koulun rehtoriksi 1568. Usean vuoden hän oli Röntämäen kirkkoherrana; samaan aikaan hänelle suotiin muitakin palkkaetuja; päästyänsä tällä tavoin vapaaksi koulutyöstä, Suomalainen toimitti muutamia kirkollisia kirjoja, joiden suorittamisen Johana III oli hänelle uskonut. Niiden joukossa oli ensimmäinen suomalainen virsikirja, joka ilmestyi noin 1580–1582. Se sisältää 99 virttä, joista 2 Agricolan tekemää. Enimmät ovat suomennoksia latinasta, saksasta tai ruotsista. Suomalaisen omat virret eivät osoita runollista lahjaa ja käännöksetkin ovat kankeita. Jaakko Suomalainen kuoli Turun koulun rehtorina ruttotautiin vuonna 1588.

Uuden lisätyn virsikirjan toimitti (vuosien 1610 ja 1614 välillä) Maskun kirkkoherra **Hemminki Henrikinpoika**, Maskusta syntyisin ja tunnettu nimellä ”Maskun herra Hemminki” († 1618 ja 1620 välillä). Sitä tuli monta eri laitosta, mutta pääasiallisesti suomalainen virsikirja senjälkeen pysyi muuttumattomana 17:nneen vuosisadan loppuun asti. Paitsi sitä on Hemminki suomentanut erään katolis-aikaisen virsikokoelman, *Piae Cantiones*, nimellä: *Vanhain Suomen maan piispain ja kircon esimiesten Latinankielised laulud Suomexi käätyd* (1616). Kaikkiansa on Hemminki jättänyt jälkeensä vähän kolmatta sataa virttä, joista suurin osa on käännöksiä (enimmiten latinasta), vähempi osa omatekoisia. Hänessä havaitaan yleensä mielikuvitusta ja tunnetta, kieli on rikasta ja elävää ja mielellään hän käyttää vanhan runouden kaunistuskeinoja, alkusointua ja kertoa; mutta kielellinen muoto ja runomitta ovat hänenkin virsissään vielä varsin vaillinaiset. Jaakko Suomalaisen ja Hemmingin kautta Turun murre katkonaisine sananmuotoineen sai virsikirjassa vallan; samoin loppusointukin nyt tuli Suomen runouteen.

§ 16. Suorasanaista kirjallisuutta.

Tämän aikakauden loppupuolella ilmestyi piispa *Eerik Sorolaisen* eli *Ericus Erici'n Postilla*, kaksi osaa, 1621 ja 1625, joka todistaa tekijänsä laveata oppia ja hyvää kirjallista kykyä. **Eerik Sorolainen** († 1625), tunnettu sen ajan valtiollisestakin historiasta, on vielä mainittava etevimpänä jäsenenä siinä kahdeksan-miehisessä toimituskunnassa, joka asetettiin v. 1602 Raamatun suomentamista varten. Näyttääpä siltä, kuin käääntäjät olisivat saaneet suurimman osan työstänsä suoritetuksi; mutta vasta seuraavalla aikakaudella (1642) Raamatun suomennos lopullisesti valmistui (vrt. § 18).

Samaan aikaan **Liungi Tuomaanpoika** suomensi *Kuningas Kristoferin Maanlain* (1602) ja *Kaupunginlain* (1609). Hän ryhtyi mainittuun työhön kuningas Kaarlo IX:n kehoituksesta, ja suomennosta ruvettiinkin jo painamaan; mutta painaminen keskeytyi kuninkaan kuoltua.

Lisäys. Jo samana vuonna, kuin Agricolan Uusi Testamentti tuli julkisuuteen (1548), oli Tukholman suomalaisen

seurakunnan kirkkoherra, *Martti*, kääntänyt Kristoferin Maanlain suomeksi; mutta tämä teos ei tullut koskaan painetuksi. – *Liungi Tuomaanpoika* syntyi Limingassa, jossa isä oli kirkkoherrana, oli loppu-iällensä Perä-Pohjan provastina ja kirkkoherrana Kalajoella ja kuoli valtiopäivämiehenä Nyköping’issä vuonna 1611 ”Lainlukijana” Liungi Tuomaanpoika monta vuotta kirkollisen virkansa ohessa toimitti tuomarin tehtäviä Pohjanmaalla, ja Nuijasodan metelisinä aikoina hän usein oli talonpoikien asiamiehenä, valvoen heidän etuansa sekä Kaarlo herttuan luona että keskusteluissa Arvid Stålarmin kanssa. Hän on paitsi sitä kirjoittanut ruotsinkielisen *kertomuksen Nuijasodasta*, joka vasta meidän aikoinamme on tullut painetuksi.

Mainitsemista ansaitsevat tältä ajalta vielä ensimmäiset Suomen historiaa koskevat teokset, piispa *Paavali Juusten’in* († 1576) *Acta legationis Muscoviticae* (kertomus lähetyksestä Moskovaan, painettiin vasta 1775) ja erittäinkin hänen kirjoittamansa *Chronicon episcoporum Finlandensium* (Ajantieto Suomen piispoista), jonka Porthan sittemmin laski perustukseksi historiallisille tutkimuksilleen. Paavali Juusten esiintyi myös suomenkielisenä kirjailijana hengellisen kirjallisuuden alalla.

Neljäs aikakausi.

Suomen yliopiston perustamisesta Ison-vihan loppuun asti vv. 1640-1721.

§ 17. Yleinen katsaus.

Turun yliopiston perustaminen vuonna 1640 ja samaan aikaan tapahtunut Suomen hallinnollisten ja kirkollisten asiain tarkempi järjestäminen muutti monessa suhteessa meidän maan sivistys-olot. Yliopisto levitti tieteellisyyttä ja sivistystä; mutta sen ohessa tuli Suomeen paljo Ruotsalaisia sekä yliopistoon että hallintovirkoihin, ja Ruotsin sen-aikuinen mahtavuus kohotti muutoinkin ruotsalaisen kansallisuuden arvoa suomalaisen rinnalla. Sekä siitä syystä että käytöllisen hyödyn vuoksi Suomenmaan korkeammat säädyt yhä enemmän koettivat perehtyä Ruotsin kieleen, ja mainittu kieli rupesi yhä laajemmalle tunkeutumaan keskuus-elämään. Ei ainoastaan aateliset, vaan myös papit ja porvarit, vieläpä varakkaat talollisetkin hankkivat lapsillensa tilaisuutta oppia tuota valtakunnan pääkieltä. Kristiina kuningattaren koulujärjestyksen johdosta sai Ruotsin kieli Suomenmaan oppilaitoksissakin tärkeän sijan. Suomalaisuuden syrjäytyminen huomataan sukunimistäkin. Siltä ajalta ovat enimmäkseen meidän maassa niin yleisistä latinan- ja kreikanperäisistä, us- ja ander-päätteisistä nimistä; sitten, ruotsalaisuuden yhä varttuessa, sukunimet tavallisesti saivat ruotsalaisen muodon^[7]. Mutta toiselta puolen Suomalaisten osallisuus Ruotsin sotamaineessa loi valonsa meidänkin kansaamme ja virkisti kansallistuntoa. Niin esim. *Johannes Paulinus* (aateloittuna *Lillienstedt*) innokkaana lauloi Suomalaisten urostöitä kreikankielisessä runoelmassa (”Suomen kunnia” 1678). Että suomalaisuus tällä aikakaudella vielä pysyi jokseenkin vankkana, sen todistaa tänne muuttaneiden muukalaisten pikainen mukaantuminen Suomen kansallisiin oloihin. Piispa Eskil Petraeus, joka 35 vuoden iällä tuli Ruotsista Suomeen, perehtyi kieleemme siihen määrään, että toimitti ensimmäisen tunnetun Suomen kieliopin ja johti Raamatun-käännöksen lopullista suoritustyötä. Vasta Ison-vihan jälkeen Suomenmaan sivistyneet rupesivat varsinaisesti ruotsalaistumaan. Korkeamman opin kannattajana tälläkin aikakaudella pysyi latinankieli.

Aikakausi ei ollut runoudelle suosiollinen. Kaikki henkinen toiminta, tiede, uskonto, valtiollinen ja yhteiskunnallinen elämä, oli jäykkiin kaavoihin kangistunut, jotka eivät suneet mielikuvitukselle vapaata liikuntoalaa. Sen-aikuiset runoelmat ovat sentähden yleensä pitkäväteiset ja ikävät sekä jokseenkin innottomat sisällykseltään. Oikeata runollisuutta ei tajuttu; sen luultiin olevan ainoastaan ulkomuodossa. Sentähden suosittiin kaikenlaista tyhjää koristetta ja turhaa lapsimaisuutta; niin esim. tehtiin runoja, joissa säkeiden alkukirjaimista muodostui tekijän tai runossa ylistettävän nimi. Runoelmissa koetettiin erittäin osoittaa kielitaitoa; Suomenmaassa niitä kirjoitettiin suomeksi, latinaksi ja ruotsiksi, vieläpä joskus kreikaksi, saksaksi tai jollakin muulla kielellä. Melkein kaikki sen ajan runouden tuotteet ovat joko hengellistä laatua tai tilapää-runoja; jälkimäisiin sopii myös lukea useat niistä historiallisista runoelmista, jotka syntyivät aikakauden loppupuolella. Kielen ja runomuodon puolesta ne enimmäkseen ovat sangen kankeita, semminkin kuin useimmissa käytetään Turun murteen katkonaisia sananmuotoja.

§ 18. Suorasanaista kirjallisuutta.

Vuonna 1638 oli asetettu uusi toimituskunta Piplian kääntämistä varten (vrt. § 16), ja painosta ilmestyi *Raamatun suomennos* vuonna 1642. Näin päättyi tämä tärkeä, työ, joka hyvin pitää paikkansa muiden sen-aikuisten Raamatun-käännösten rinnalla. Toimituskunnan esimiehenä oli, niinkuin ylempänä mainittiin, *Eskil* eli *Aeschillus Petraeus* (synt. Vermlannissa 1593, jumaluus-opin lehtori Turun koulussa, sittemmin ensimmäinen jumaluus-opin professori Suomen yliopistossa, viimein Turun hiippakunnan piispa 1652; kuoli 1657). Muut jäsenet olivat professori *Martti Stodius*, Maskun kirkkoherra *Henrik Hoffman* ja *Gregorius Favorinus*, Piikkiön kirkkoherra. Sittemmin *Henrik Florinus*, Paimion kirkkoherra, alkukielten mukaan paransi Raamatun käännöksen (1685).

Eskil Petraeus toimitti, niinkuin jo sanottiin, *Suomen kieliopin*; hänen teoksensa, joka on kirjoitettu latinan kielellä, ilmestyi vuonna 1649. Paitsi Suomen kieleen rupesi silloin huomio kääntymään myöskin Suomen kansan muinaisiin hengentuotteisiin. Niin yllämainittu *Florinus*, Raamatun suomennoksen korjaaja, julkaisi ensimmäisen sananlaskukokoelman 1702, nimeltä *Vanhain Suomalaisten tavalliset ja suloiset Sananlaskut*.

Lisäys. Eskil Petraeuksen kirja *Linguae finnicae brevis institutio* on, ajan tieteellisiin oloihin katsoen, varsin ansiollinen teos, vaikka se tosin on vielä hyvinkin vaillinaisen esitys Suomen kielestä, jonka runsaita muotoja koetetaan pinnistää latinan kieliopin kaavoihin. Toisen kieliopin, joka oikeastaan on lisätty ja parannettu laitos äsken mainitusta, toimitti *Mattias Martinius*, Viipurin lukion lehtori (*Hodegus Finnicus*, 1689). Uudelle uralle joutui Suomen kielen tutkimus *Bartholdus Vhael*'in kieliopin kautta, joka varsinkin edellisiin teoksiin verrattuna osoittaa tarkkaa ja oikeata käsitystä Suomen kielen luonteesta (*Grammatica fennica*, painettu tekijän kuoleman jälkeen 1733). Vhael oli syntynyt Oulussa 1667 ja tuli kirkkoherraksi Ilmajoelle vähää ennen Ison-vihan alkua, jonka kestäessä hän joutui Venäläisten vangiksi, vaan sitten kenraalikuvernööri Galitsin'in käskystä määrättiin Pohjanmaan provostiksi. Vhael kuoli äkkiä 1723, ollessaan Tukholmassa valtiopäivillä.

Tieteellinen elämä oli ylipäänsä vielä heikonlainen. Turun yliopiston opettajissa oli kuitenkin muutamia mainioita tiedemiehiä, joista Petraeuksen rinnalla mainittakoon Ruotsalainen *Mikael Wexionius* (sittemmin aateloittuna *Gyldenstolpe*), historian ja valtio-opin tutkija, filosofi ja lakimies, joka muun muassa antoi ensimmäisen laveamman maantieteellisen kertomuksen Suomenmaasta (eräässä latinankielisessä teoksessa, joka koski Ruotsin valtakuntaa: "Epitome descriptionis Sueciae, Gothiae, Fenningiae et subjectarum provinciarum" 1650) ja suomalainen *Antti Thuronius*, ensimmäinen itsenäinen filosofian tutkija meidän maassa, logiikan ja metafysiikan professori († 1665).

Suorasanaista kirjallisuutta ei ilmestynyt Suomen kielellä juuri muuta kuin hengellistä. Saarnakirjoja ulos-antivat *Laurentius Petri*, Tammelan kirkkoherra, (katso edempänä) ja *Tuomas Rajalenius*, joka oli kirkkoherrana Tyrväässä. - *Hartikka Speitz* julkaisi asetusten suomennoksia (Kustaa Aadolfin sota-artikkelit ja vuoriteollisuus-säännöt) ja käänsi myös suurimman osan laista suomeksi, vaikk'ei hänen lainsuomennoksensa tullut painetuksi.

§ 19. Runoutta.

Puheena olevan aikakauden runous oli, niinkuin jo ylempänä huomautettiin, melkein yksinomaisesti kolmea laatua: hengellistä, tilapäistä ja historiallista; sen lisäksi tulee muutamia muita runoteoksia.

Hengellistä runoutta. Paras runollinen tuote tältä aikakaudelta on *Ilolaulu Jesuksesta* (1690), jossa Jesuksen syntymää, elämää ja kuolemaa kuvataan 29 runossa vanhalla suomalaisella runomitalla. Kuvaus on välistä sangen elävä ja voimallinen, kieli hyvää ja runomitta melkein virheetön, joka on varsin harvinaista sen-aikuisissa runoelmissa. Ilolaulu Jesuksesta onkin ollut Suomen kansan mieluisimpia luettavia, jonka tähden sitä on yhä uudestaan painettu^[8]. Sen tekijä oli *Mattias Salamnius*, joka luultavasti oli kotoisin Pohjanmaalta, harjoitti opintoja jossain vieraassa yliopistossa (ehkä Tartossa), sitten sotapappina oleskeli Inkerinmaalla ja kuoli Paraisissa (Turun saaristossa) vuonna 1691.

Vuonna 1701 ilmestyi suomalaisen virsikirjan laitos, joka vasta 1886 vuoden kirkolliskokouksessa vaihdettiin uuteen virsikirjaan. Vaikka nykyajan vaatimusten mukaan sangen puutteellinen, oli se kuitenkin entisestään suuresti parantunut, etupäässä, niinkuin arvellaan, Turun koulun konrehtorin, sittemmin Kronoby'n kirkkoherran, *Eerik Cajanuksen* toimesta. - Tuon tunnetun kauniin virren *Katoovaisuudesta* ("Etkös ole, ihmisparka, aivan arka") on kirjoittanut *Juhana Cajanus*, ylimääräinen filosofian professori yliopistossa. Hän syntyi Paltamossa 1655, vaan kuoli vallan nuorena jo 1681, tyhjäksi tehden ne toiveet, jotka hänen runsaat luonnonlahjansa olivat herättäneet. Yllämainittu runo, joka jo ennen oli painettu, otettiin sitten vähän muutettuna virsikirjaan.

2. Tilapää-runoutta. Kaikenlaisia juhlatiloja varten oli tapana sepittää runoelmia, vieläpä monella eri kielellä; niin kirjoitettiin joukottain hää- ja hautajaisrunoja, jälkimuistoja vainajain kunniaksi, onnentoivotusrunoja kirjantekijöille tai yliopistollisissa väitöstitiloissa, juhlarunoja kruunauksissa j. n. e. Samaa laatua ovat ne kiitos- ja ylistysrunot, jotka tehtiin jonkun voiton tai muun valtiollisen tapauksen muistoksi, vaikka ne vähän vivahtavat historialliseen runouteen. Melkein kaikki nämä sepustukset ovat runollista arvoa vailla.

Mainittavin tilapää-runoilija on *Eerik Justander*, runoustaiteen professori ja virallinen suomentaja, † 1678 kirkkoherrana Mynämäellä. Justander kirjoitti niin-ikänsä ensimmäisen suomalaisen näytelmän "Tuhlaaja-pojasta", joka esitettiin rehtorin-muutoksessa Turun yliopistossa 1650, mutta ei ole säilynyt meidän päiviimme.

3. Historiallista runoutta. Suomalaisen riimikronikan, nimeltä *Ajantieto Suomen maan menoist ja uscost*, toimitti julkisuuteen (1658) Tammelan kirkkoherra *Laurentius Petri* (*Aboicus* eli *Tammelinus*), muutoin tunnettu saarnakirjoistaan (vertaa ed. §, lis.). Mainittu teos viljelee loppusointua, mutta on muutoin kokoonpantu muinais-aikuisella Suomen runomitalla. - Tietty on, ett'eivät Ison-vihan tuottamat surulliset tunteet voineet olla runoihin puhkeamatta; siltä ajalta onkin säilynyt useita runoelmia, jotka elävästi kuvailevat noita kauheita aikoja. Etevin niistä on *Bartholdus Vhael*'in (kieliopin-tekijän, katso § 18, lis.) vanhalla runomitalla suoritettu, liikuttava *Valitusruno*, "runo raudalla rakettu"^[9]. Siinä kuvaillaan sodan hävitystä ja kansan kärsimisiä; runoilija kääntyy Kaarlo kuninkaan puoleen, pyytäen häntä kotia palaamaan ja tuomaan rauhaa tullessansa:

"Carle cuuluisin cuningas,
Tule cullainen cotihin,
Tuoppas rauha tullessansi!"

Varsin huomattava on niin-ikänsä *Gabriel Calamniuksen* kuvaus Ison-vihan hirmutöistä ja muista tapauksista, *Sururunot suomalaiset* (vrt. § 21).

Lisäys 1. Historiallisten tilapää-runojen tekijöistä mainittakoon *Anterus Aschelinus* (kappalainen Askaisissa, † 1713), jonka tekemiä ovat "Virsi suuresta nälästä 1697", "Suomen Ilo-ääni Narvan voitosta" ja "Uron uhri Jumalalle Kahdennentoista Kaarlen edestä", sekä *Sakari Lithovius* († 1743 Oulun kirkkoherrana), joka on kirjoittanut monta runoa ajan tapausten johdosta.

Muista puheena olevan ajan runoteoksista tulee vielä ottaa huomioon *Huoneen-peili*, eräs riimillinen, kuivanlainen opetusrunoelma, jota kuitenkin uudempiin aikoihin asti on tullut kymmenen eri painosta, ja *Veisu talonpojille kunniaksi* (painettu arkkiveisuna 1703), mukaelma eräästä ruotsalaisesta runosta, jonka tekijä oli Alatornion kirkkoherra *Gabriel Tuderus*, tunnettu lähetyssaarnaajana Lappalaisten kesken. Mahdollista on, että etevä taiteilija ja muinaistutkija *Elias Brenner*, joka painatti mainitun ”veisun”, on antanut sille suomalaisen muodon.

Lisäys 2. Sekä tältä että edelliseltä aikakaudelta on muutamia *historiallisia kansanrunoja*, joissa ajan tapauksia esitetään kansan mielikuvituksen valossa. Ne on painettu Kantelettaren III osaan. Semmoisia ovat *Kaarle herttuan sotaretki Suomeen* (u. 52), *Puntuksen sota* eli *Jaakko Pontus* (v. 11, u. 53) sekä Kaarlo XII:tta tarkoittavat runot *Kaarlon sota* eli *Kaarlo kuningas* (v. 12, u. 55) ja *Sota Narvan tienoilla* (u. 56). Onpa nykyisemmältäkin ajalta muutamia historiallisia lauluja.

Viides aikakausi.

Ruotsin vallan loppuaika 1721-1809.

§ 20. Ajan luonne. Fennofiilit. Juslenius.

Ison-vihan kauheat ajat hävittivät melkein kaiken sen sivistyksen, joka siihen asti oli ennättänyt Suomessa oraalle nousta. Vähittäin rupesi kuitenkin sekä aineellisella että henkisellä alalla uusi viljely ilmaantumaan. Mutta isostavihasta oli kansallisessa suhteessa se seuraus, että Suomenmaan sivistyneet, jotka olivat lähteneet sotaa pakoon Ruotsiin, siellä tottuivat Ruotsin kielen käytäntöön ja sitten, kotimaahan palattuansakin, yhä enemmän vieraantuivat omasta kielestään ja kansallisuudestaan. Ruotsalaisuuden valta tällä aikakaudella karttumistaan karttui, ja Ruotsin kieli vähitellen astui latinan sijaan kouluihin ja yliopistoon. Ensimmäinen ruotsinkielinen väitöskirja ilmestyi Turun yliopistossa v. 1749. Mutta ruotsalaisuuden paisuvaa valtaa vastaan syntyi kansallinen liike, joka paraasta päästä oli tieteellistä laatua, ilmaantuen siinä, että harrastettiin oman maan kielen ja historian sekä muiden kotimaisten olojen tutkimista. Tämän liikkeen kannattajia sanottiin *Fennofiileiksi*, s. o. suomalaisuuden ystäviksi.

Fennofiilien etupäässä oli **Daniel Juslenius**, syntynyt 1676 Mynämäellä (lähellä Turkuja), jossa hänen isänsä oli kirkkoherrana. Isän kuoltua hänen täytyi, ylioppilaana ollessaan, hankkia elatuksensa kotiopettajana; purjehtipa hän pari vuotta merimiehenäkin veljensä aluksella Uudenkaupungin ja Riian väliä. Hän pääsi sitten yliopiston konsistorin varasihteeriksi ja kotiopettajaksi piispa Gezelius nuoremman perheeseen, ja tuli viimein pyhain kielten (s. o. kreikan ja hebrean) professoriksi Turun yliopistoon (1712). Pian hänen kuitenkin täytyi väistää sodan hävityksiä ja perheensä kanssa paeta Tornion kautta Ruotsiin, jossa oleskeli yhdeksättä ajastaikaa. Suomeen palattuansa hän tuli jumaluus-opin professoriksi sekä vuonna 1734 Porvoon piispaksi, jossa virassa hän ahkerasti toimi, tehden pitkiä matkustuksia laajassa hiippakunnassaan, kunnes 1742 vuoden sota jälleen pakoitti hänet sodan jaloista poistumaan Ruotsin puolelle. Siellä Juslenius määrättiin Skaran piispaksi ja kuoli v. 1752. Jo nuoruudessaan Juslenius teki itsensä tunnetuksi kirjallisilla teoksillaan *Aboa vetus et nova* (vanha ja uusi Turku) ja *Vindiciae Fennorum* (Suomalaisten puolustus), joka jälkimäinen julkaistiin maisterin arvoa varten. Näissä niinkuin Jusleniuksen muissakin teoksissa ilmaantuu hehkuva isänmaanrakkaus; palavalla innolla, vaikka toisinaan vähän liioittelemallakin, hän ylistelee omaa maatansa ja kansaansa. Jusleniuksen pääteos on hänen sanakirjansa: ”*Suomalaisen sana-lugun coetus*, Jumalan avulla, suurella työllä, pitkällä ajalla, monen neuvolla, Suomen kielen cunniaxi coottu”, painettu Tukholmassa 1745. Se on ensimmäinen, johonkin määrin täydellinen Suomen kielen sanakirja; suomalaiset sanat on käännetty latinaksi ja ruotsiksi; esipuhe ja selitykset ovat latinaksi. Sen lisäksi kirjaan on liitetty ruotsalainen sanaluettelo, joka viittaa suomalaiseen. Jusleniuksen muista teoksista mainittakoon vielä virkaanasettajais-puhe *Suomen kielen sukulaisuudesta kreikan ja hebrean kanssa*, jota sukulaisuutta hän, samoin kuin muutkin sen ajan oppineet, innokkaasti puolusteli. – Ollen tieteellistä laatua, Jusleniuksen kirjailijatoimi melkein yksinomaisesti pukeutui latinankielen muotoon. Suomeksi ei hän ole muuta ulos- antanut kuin käännöksen *Svebeliuksen katkismuksesta*. Vanhoja kansanrunojakin oli Juslenius ruvennut keräilemään; mutta hänen kokoelmansa ovat hävinneet. – Ajan valtiolliseen elämään Juslenius otti osaa pappissäädyn jäsenenä Ruotsin valtiopäivillä. Osittain hänen esiin-tuomainsa valitusten seurauksena oli, että v. 1739 käskettiin suomennuttaa Ruotsin laki ja yhteistä kansaa koskevat asetukset.

Puheena olevalla aikakaudella syntyi jokseenkin vilkas tieteellinen elämä, niin pian kuin Ison-vihan jäljet alkoivat umpeen kasvaa. Tieteellä oli, niinkuin jo ylempänä mainittiin, isänmaallinen suunta. Etupäässä harrastettiin sellaisia tutkimuksia, jotka taisivat edistää kotimaan aineellista vaurastumista, niinkuin taloustiedettä ja luonnontieteitä, joita harjoitettiin enemmän käytöllisen hyödyn kuin tieteellisyyden vuoksi. Mutta suurella innolla tutkittiin myöskin Suomen kieltä ja Suomen historiaa. Vaan sen-aikuinen kielen- ja historian tutkimus oli ylipäänsä tarkempaa kritiikkiä vailla: kielten lakeja syvemmältä tuntematta koetettiin vaan todistaa Suomen kielen luultua sukulaisuutta muinais-ajan kuuluisain kielten, kreikan ja hebrean, kanssa ja historioitsijat useammin noudattivat mielikuvituksensa johtoa kuin tarkkaa tieteellistä tutkimustapaa.

Lisäys. Suomen kielen tutkijoina tältä aikakaudelta mainittakoon *Niilo Idman* (Huittisten provasti, † 1790), joka, hyläten kielemme sukulaisuuden hebrean kanssa, koetti osoittaa Suomen ja Kreikan kielen yhtäläisyyttä, ja *Kaarle Kustaa Weman*, joka sen ohessa oli runokokeistansakin tunnettu, ensimmäinen Suomen kielen dosentti Turun yliopistossa, sittemmin Ruotsin prinssien opettaja Suomen kielessä, † provastina Kemiössä 1803.

§ 21. Runoelmia.

Tämän aikakauden runous on yleensä kielen puolesta parempaa kuin edellisen; Turun murteen katkonaiset muodot jäivät syrjälle ja täydelliset sananmuodot astuvat sijaan. Enimmiten käytetään vanhain kansanlaulujen runomittaa. Muutoin runous tälläkin ajalla on melkein yksinomaan hengellistä laatua tai tilapää-runoutta. Etevimät runon tekijät ovat seuraavat:

Gabriel Calamnius, kirkkoherran poika Kalajoelta (Pohjanmaalta), synt. 1695, † Kalajoen kappalaisena 1754. Isonvihan aikana hän joutui Venäläisten vangiksi; sen ajan surkeutta ja osittain omiakin kärsimyksiänsä hän yksinkertaisella, mutta mieltä kiinnittävällä tavalla kuvaili teoksessaan *Sururunot suomalaiset* (vrt. § 19.3), joka kirjoitettiin v. 1720, mutta painettiin vasta 1734. Hänen pienemmät runoelmansa ilmestyivät 1755 eri vihkona nimellä *Vähäinen Cocous suomalaisista runoista*, ainoa lyyrillinen runokokoelma Suomen kielellä Ruotsin ajalta^[10]. Ei näissä kuitenkaan ilmaannu aivan paljon runollista intoa; paras kappale on ”Keväällä tehty hääruno”.

Henrik Lilius, Messukylän kirkkoherra († 1745), on kirjoittanut muutamia onnistuneita suomalaisia runoja (”Kehtoruno” y. m.).

Juhana Frosterus syntyi 1720 Paltamossa (Pohjanmaalla), jossa isä oli kirkkoherrana, oli koulun rehtorina ja pappina Kajaanissa, sitten kontrahtiprovastina Sotkamossa ja kuoli 1809. Syvää Suomen kielen taitoa ja runollista taipumusta osoittavat hänen tekemänsä ”Hääruno” ja ”Runo Jumalan pyhästä laista”. Erinomaisen miellyttävä esitystavaltaan on hänen teoksensa *Hyödyllinen huvitus luomisen töistä* (1791), ensimmäinen ja kauan aikaa ainoa suomenkielinen kirja, jossa kansantajuisella tavalla selitettiin luonnon ilmiöitä. Sitä onkin monta kertaa uudestaan painettu.

Abraham Achrenius, synt. Somerolla (Hämeessä) 1706, on erittäin tunnettu hengellisten laulujen sepittäjänä. Achrenius kirjoitteli jo ylioppilas-aikanaan onnentoivotuksia väitöstitiloissa ja muita akatemiallisia juhlarunoja latinaksi, ruotsiksi ja suomeksi; viimeksi-mainitulla kielellähän oli taitavimpia heksametrin ja elegeisen runomitan käyttäjiä (”Onnentoivotus väitökseen” ja ”Uuden vuoden toivotus Suomenmaan asujamille”). Sen jälkeen kuin hän oli kääntynyt silloin leviävään pietismiin, liikkui hänen runoilunsa yksinomaisesti hengellisellä alalla; polttipa hän kerran uskonvimmassaan koko vihon vielä painamattomia maallisia runoelmiaan. Sillä välin Achrenius oli tullut papiksi; mutta hänen yksipuolinen jumalisuutensa saattoi hänet koviin tunnonvaikeuksiin, jotta hän kerran, ollessaan Ahtavan kappalaisena Pohjanmaalla, rupesi hyppelemään ja huutamaan saarnastuolissa ja julkisesti luopui virastaan. Sittemmin hän kuitenkin, edesvastauksesta vapautettuna, jälleen ryhtyi papintoiimiin ja kuoli kirkkoherrana Nousiaisissa 1769. – Abraham Achrenius on kirjoittanut suuren joukon virsiä ja myös muutamia suorasanaisia hengellisiä teoksia sekä suomeksi että ruotsiksi; enemmän tunnetut ovat *Sionin Juhlavirret*. Hänen kirjojansa on paljon suosittu kansan kesken ja yhä uudestaan painettu. Hänen suomalaiset virtensä eivät kuitenkaan ole erittäin kiitettäviä runollisessa suhteessa, vaan useimmiten pitkävetisiä ja sekavia. Onnistuneempia ovat ruotsalaiset.

Veljekset **Simo** († 1758) ja **Henrik Achrenius** († 1798), Abraham Achreniuksen veljenpojat Sievistä Pohjanmaalta, ovat niin-ikään tulleet tunnetuiksi runonsepittäjinä, edellinen, joka oli pappi, paraasta päästä vakavanlaatuisista runoelmista, jälkimäinen, nimismies, leikkilisistä tilapää-runoista, sekä loppusointuisista että vanhalla runomitalla kirjoitetuista. Simo Achreniuksen suurin teos oli ”Uudet hengelliset runot läsnä-olevaisista ja tulevaisista tiloista”. Henrik Achreniuksen lauluista ovat hauskipia ”Papin rouville 1 p:nä Toukokuuta” ja ”Tavallinen morsiantanssi”.

Tuomas Ragvaldinpoika, eräs talonpoikainen mies, syntynyt Tyrväässä (Satakunnassa) 1724, kuollut Loimaalla 1804, on tehnyt itsensä tunnetuksi hengellisenä runoilijana. Hän oli koko aikansa kivuloinen, ja runoileminen oli tavallaan hänen elinkeinonsa. Hänen laulunsa, jotka enimmäkseen ovat eri tilaisuuksia varten sepitettyjä, eivät ole runollisessa suhteessa erinomaisen eteviä, mutta ovat kuitenkin hartaan jumalisuutensa tähden saavuttaneet paljon suosiota.

§ 22. Porthan ja hänen aikalaisensa.

Kahdeksannentoista vuosisadan loppupuoliskolla uusi virkeys ilmestyi melkein kaikilla henkisen elämän aloilla erään miehen vaikutuksesta, joka astui esiin kansallistunteen herättäjänä ja tieteellisyyden varsinaisena perustajana. Tämä mies, **Henrik Gabriel Porthan**, oli syntynyt Viitasaaren pappilassa Keski-Suomessa 9 p:nä Marraskuuta 1739. Hänen isänsä oli siellä kirkkoherrana; äiti oli Daniel Jusleniuksen veljentytär. Isää vaivasi surkea ruumiin ja sielun sairaus; sentähden poika jo nuorena joutui enojensa kasvatettavaksi, joista toinen oli Kronoby'n kirkkoherra Juslenius, toinen Piikkiön ja Halikon tuomari Jusleen. Tultuansa viidentoista vuoden iällä ylioppilaaksi Turun yliopistoon, hän vuonna 1760 seppelöittiin maisteriksi; senjälkeen Porthan tuli ”kaunopuheisuuden” (s. o. latinan kielen) dosentiksi ja yliopiston kirjaston amanuensiksi, sitten yliopiston kirjastonhoitajaksi ja vihdoin (1777) roomalaisen kirjallisuuden professoriksi, jossa virassa pysyi kuolemaansa saakka, Maalisk. 16 p. 1804.

Porthan'in merkittävyys on etenkin siinä, että hän pani alkuun kotimaisen historiantutkimuksen ja käänsi huomion kaikkeen, mikä koskee Suomen omaa kansallista elämää. Häntä on syystä sanottu Suomen historian isäksi: sillä vanhan, epäkriittillisen tutkimustavan sijaan hän ensiksi asetti toisen tieteellisemmän, joka vasta tunnollisen tarkastuksen nojalla tekee päätöksiänsä.

Muutoin Porthan'in kirjailijatoimi oli sangen runsastuotteinen; paitsi oman maan historiaa ja muinais-oloja hänen kirjoituksensa koskivat Suomen kieltä ja runoutta, vieläpä sen maantieteellisiä ja taloudellisia suhteita, jonka lisäksi tulee joukko akatemiallisia programmeja ja muutamia maisterinvihkiäis-runoja. Ajan tavan mukaan melkein kaikki Porthan'in tieteelliset teokset ilmestyivät väitöskirjoina^[11]. Enimmät hänen teoksistaan ovat latinan kielellä, muutamat harvat ruotsiksi. Suomen kieltä Porthan sanoo ”varsinaiseksi äidinkielekseen” ja sen viljelystä hän on suuresti edistänyt; mutta itse ei hän ole mitään suomeksi kirjoittanut.

Porthan'in tärkein kirjallinen teos on *Selitykset Paavali Juusten'in piispain-kronikkaan*^[12]. Näihin hän erinomaisella uutteruudella kokosi kaikki ne tiedot, jotka taisivat valaista Suomenmaan vanhempaa historiaa uskonpuhdistukseen asti, terävällä älyllä ne tarkastaen ja järjestäen (vuosina 1784–1800). Huomattava on myöskin hänen toimittamansa

Turun yliopiston kirjaston historia. – Varsin merkillinen on hänen teoksensa *De poësi Fennica* (Suomen runoudesta, 1766–1778), jossa hän puhuu sekä vanhasta että uudemmasta suomenkielisestä runoudesta, selittää sen luonnetta ja sääntöjä sekä antaa neuvoja sen harjoittajille; tämän kirjoitelman kautta etenkin Suomen kansanrunouden olemassa-olo ja sulous ensiksi saatettiin sivistyneen yleisön huomioon samaan aikaan, kuin muuallakin maailmassa ruvettiin kansanrunoutta tarkastelemaan[13].

Paljon on Porthan sen ohessa vaikuttanut yliopiston opettajana sekä oman oppiaineensa hyväksi että ylimalkain tieteellisten ja isänmaallisten pyrintöjen eläyttämiseksi. Muun muassa hän varsinaisen opetuksensa rinnalla pani toimeen luentoja semmoisissa aineissa, joita yliopistossa siihen aikaan vähemmin harjoitettiin, niinkuin filosofiassa ja historiassa. Eikä Porthan edistänyt tieteellistä kirjallisuutta ainoastaan omilla teoksillaan, vaan paljon hän muillekin antoi ainetta kaikenlaisiin tutkimuksiin. Hänen kehoituksestaan ja avullansa saivat alkunsa esm. **Kristfrid Ganander**'in ruotsiksi kirjoitettu taru-opillinen sanakirja *Mythologia Fennica* ja **Kristian Eerik Lencqvist**'in teos *Vanhain Suomalaisten taika-uskosta (De superstitione veterum Fennorum theoretica et practica)*. Samoin ruotsalainen tiedemies Tuneld, joka kirjoitti Ruotsin valtakunnan maantieteen, sai Porthan'ilta paljon Suomenmaata koskevia tietoja. – Porthan jätti jälkeensä runsaat kieliopilliset ja sanakirjalliset muistoonpanot; jälkimäiset joutuivat sittemmin Renvall'in sanakirja-työssä käytettäväksi.

Muutamat nuoret tieteen harrastajat Turussa, joista Porthan oli etevin ja joiden joukkoon myös kuului ruotsalainen runoilija Kellgren, perustivat vuonna 1770 kirjallisen yhdistyksen, *Aurora-seuran*; sen rientojen hedelmänä oli Suomenmaan ensimmäinen sanomalehti *Tidningar utgifna af ett sällskap i Åbo*, joka alkoi ilmestyä 1771. Tämän viikkolehden päätoimittajana oli Porthan ja sen sisällys oli etupäässä tieteellinen. Samaa aikaan syntyi maamme ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti, *Suomenkieliset Tietosanomat*, joiden näyttönumero ilmestyi syksyllä 1775 (nimellä ”Suomalaiset Tietosanomat”) ja jotka sitten pysyivät hengissä yhden vuoden. Niiden toimittajana oli Mynämäen provosti **Antti Lizelius**. Yhteiselle kansalle aiottuina ne paraasta päästä sisälsivät tietoja maanviljelyksestä ja muista taloudellisista toimista.

Porthanin vaikutuksesta virisi Turun yliopistossa vilkas tieteellinen harrastus, jolla yleensä oli isänmaallinen suunta, vaikka sen tuotteet puukeutuivat osittain latinan-, osittain ruotsinkieliseen muotoon. Suomalainen sävel kaikui niin-ikään meidän maan ruotsinkielisessä runoudessa, olletikkin **Frans Mikael Franzén**'in ihanissa lauluissa.

Lisäys. Yllämainittu **Antti Lizelius**, Suomenkielisten Tietosanomain toimittaja, oli talollisen poika Tyrvään pitäjän Lietsoilan kylästä, syntynyt 1708, tuli kolleegaksi Turun kouluun, sitten Pöytyän ja vihdoin Mynämäen kirkkoherraksi ja kuoli 1795.

Kristfrid Ganander, ”*Mythologia fennica*'n” kirjoittaja, syntyi 1741 Haapajärvellä Pohjanmaalla, oli kappalaisena Ranttilassa ja kuoli vuonna 1790. ”*Mythologia fennica*” (1789) oli oikeastaan aiottu liitettäväksi erääseen *suomalais-ruotsalaiseen sanakirjaan*, joka Ganander'illa oli tekeillä, vaan joka sitten jäi julkaisematta. Viimeksi-mainitun teoksen runsas-aineinen käsikirjoitus on ollut lähteenä Renvall'in sanakirjatyössä. Ganander on paitsi sitä kokoellut Suomen kansan sananlaskuja ja arvoituksia, kirjoittanut suomalaisia tilapää-runoja ja antanut ulos useita sekä runomittaisia että suorasanaisia kirjateoksia (”Uudempia ulosvalituita satuja, kootut ja suomexi tulkitut”, ”Runokirja”, muutamia lääkeopillisia kirjoja y. m.).

Suomenmaan sen-aikuisten ruotsinkielisten runoilijain joukosta ansaitsevat Franzén'in rinnalla mainitsemista: *Jaakko Frese* (synt. Viipurissa 1691, † 1729), haikeatuntoisten lyrillisten runojen tekijä; *Gustav Filip Creutz* (synt. 1731, † Ruotsin kunink. kanslian presidenttinä 1785), erittäin tunnettu idyllistään ”*Atis ja Camilla*”; *Mikael Choraëus* (synt. 1774, † 1806). Etevin heistä on kuitenkin, niinkuin ylempänä mainittiin, *Frans Mikael Franzén*, synt. Oulussa 1772, † Hernösand'in piispana 1847 (lyyrillisiä runoelmia, joiden joukossa ”*Selma ja Fanny*”, ”*Vanha sotilas*” y. m., kertomarunot ”*Emilie eli Ilta Lapissa*”, ”*Kustaa Aadolf Saksassa*”, ”*Julie de Julien eli Vapauden kuva*” j. n. e.). Suomeksi on Franzén kirjoittanut tunnetun lauhin ”*Eläköön armias*”.

Kuudes aikakausi.

Uusi aika vuodesta 1809.

I. Aika ennen Kalevalan ilmestymistä 1809–1835.

§ 23. Kansallistunteen uudestaan herääminen.

Haminan rauhanteon jälkeen, v. 1809, oli Suomenmaa joutunut uuteen asemaan; se oli erityisenä valtiona liitetty Venäjän mahtavaan keisarikuntaan. Uudet olot kehoittivat Suomen kansaa ajattelemaan tulevaisuuttansa; ensin, kun ei vielä oltu perehdytty uusiin oloihin, tuli tosin velttouden ja toimeettomuuden aikakausi; mutta vähitellen syntyi virkeämpi henki. Se ajatus yhä selvemmäksi selveni, että Suomen kansan oli pyrkiminen itsenäiseen kansalliseen sivistykseen, joka on sen elossa-pysymisen välttämätön ehto. Tämän uuden omakielisen sivistyksen aikaan-saamiseksi ruvettiin nyt hartaasti työtä tekemään. Kansallisten rientojen pohjaksi laskettiin Suomen kielen ja kansamme vanhan runouden ja muinais-olojen tutkiminen, joka suorastaan liittyi Porthan'in tieteellisiin harrastuksiin; samalla ruvettiin varsinaiselle suomenkieliselle kirjallisuudelle perustusta rakentamaan semmoistenkin teosten toimittamisella, jotka nimenomaan tarkoittivat sivistynyttä lukijakuntaa, ja sen ohessa muutamat miehet rohkeasti astuivat esiin selittämään

kansallisuuden suurta merkitystä valtiollisessa ja yhteiskunnallisessa elämässä. Näin siihen aikaan sai alkunsa se *suomalaisuuden harrastus*, jolle ennen pitkää annettiin *fennomaniian*, suomikiihkoisuuden nimi.

§ 24. Suomen kielen tutkimus.

Ensi tehtävänä oli kansallisen kielen tutkiminen ja sen saattaminen kelvolliseksi sivistyksen välittäjäksi. Kuinka tämä oli tapahtuva, siitä oli eri mieliä; muutamat, joiden etupäässä oli *Renvall*, tahtoivat perustaa uuden kirjakielen Länsi-Suomen murteelle, toiset, erittäinkin *Becker*, itämurteen nojalle. Tämä kiista päättyi vasta *Lönnrot*'in kautta, joka yhdisti molempain periaatteet. Melkein kaikki olivat kuitenkin yksimieliset siitä, että yhteinen kirjakieli oli aikaansaattava. Ainoastaan muutamat harvat, niinkuin *Gottlund* ja *Lagervall*, puolustivat sitä mielipidettä, että jokaisen kirjailijan tulisi käyttää omaa murrettansa; edellinen omasta puolestansa kirjoitti Savon, jälkimäinen Karjalan kielimurteella.

Kustaa Renvall syntyi rusthollarin poikana Halikossa (Varsinais-Suomessa) vuonna 1781; maisteriksi tultuaan pääsi hän Suomen kielen dosentiksi yliopistoon sekä pian senjälkeen kasvatus- ja opetustieteen apulaisprofessoriksi, sitten Uskelan ja vihdoin Ulvilan kirkkoherraksi. Hän kuoli 1841. Renvallin etevin teos on erinomaisen tarkka ja luotettava *Suomalainen Sanakirja* (1826), johon hän on saanut paljon ainetta Porthan'in ja varsinkin Ganander'in jälkeen-jääneistä käsikirjoituksista (vertaa § 22 ja lis.). Esipuhe ja sanain selitykset ovat latinaksi, sanat on sen lisäksi lyhyesti selitetty Saksan kielellä. Ensi kehoituksen tähän työhön antoi mainio tanskalainen kielentutkija *Erasmus Rask*, joka siihen aikaan matkusteli Suomenmaassa ja monin tavoin edisti Suomen kielen tutkimista. Hän sai venäläisen tieteenharrastajan, kreivi *Rumjantsov*'in, suostumaan Renvall'in sanakirjan kustantamiseen. – Toinen Renvall'in teos on *Suomen kielioppi* ”puhtaan Länsi-Suomen murteen mukaan” (”Finsk språklära enligt den rena vestfinska, i bokspråk vanliga, dialekten”); oli jo valmiina 1820, vaan painettiin vasta 1840). Ssn ohessa Renvall on antanut ulos muitakin Suomen kieltä koskevia kirjoituksia.

Reinhold von Becker syntyi 1788 Savossa Kangasniemellä, jossa hänen isänsä, entinen tykkiväen kersantti, asui maanviljelijänä. Tultuaan filosofian tohtoriksi, Reinhold von Becker määrättiin historian dosentiksi yliopistoon ja sitten historian apulaisprofessoriksi 1816, jossa virassa pysyi kuolemaansa saakka, v. 1858. Sen ohessa hän toimitti suomalaisen kielenkääntäjän virkaa senaatissa. Hänen tärkein teoksensa on oivallinen, ruotsiksi kirjoitettu *Suomen kielioppi* (”Finsk Grammatik”), painettu 1824. Tämä teos, jossa itämurteenkin omituisuudet ensi kerta otettiin huomioon, on ollut kaikkien senjälkeen ilmestyneiden kielioppien perustuksena; erittäin ansiokas on Becker'in esitys Suomen kielen lauseopista. – Suuri merkitys on R. v. Becker'in toimilla sanomakirjallisuuden alalla. Vuonna 1820 hän rupesi toimittamaan *Turun Viikkosanomia*, joille ennen pitkää karttui 2,000 tilaajaa. Ne sisälsivät kaikenlaisia, yhteisen kansan opetuksiksi aiottuja hyödyllisiä ja huvittavia kirjoituksia puhtaalla ja sujuvalla kansan kielellä. Kahden vuoden päästä Becker luopui Turun Viikkosanomain toimituksesta, jättäen lehensä muiden haltuun. – Becker keräili myös kansanlauluja. Varsin huomattava on hänen Turun Viikkosanomissa julkaisemansa kirjoitus Väinämöisestä, johon hän liitti muutamia vanhoja runoja.

Suuren maineen vertailevana kielentutkijana saavutti **Antti Juhana Sjögren**. Hän oli syntynyt köyhistä talonpoikaisista vanhemmista Iitin pitäjässä 1794, oli Pietarin tiede-akatemian jäsenenä ja kuoli 1855.

Lisäys 1. Sjögren'ille varattomuus teki monta vastusta, ennenkuin hänen onnistui tyydyttää tietohalunsa; mutta rautaisella ahkeruudella hän ne kaikki voitti. Päästyänsä yliopistoon ja maisteriksi tultuaan hän päätti antautua suomalaisten kielten tutkimiseen, jota aikomusta yllämainittu Rask hänessä vahvisti. Sjögren meni Pietariin, jossa pääsi kreivi Rumjantsov'in kirjastonhoitajaksi. Saatuaan raha-avun Suomen valtiovaroista matkusteli hän sitten neljän vuoden kuluessa Pohjois-Venäjällä, tyystin tutkien siellä asuvain suomalaisheimoisten kansain kieliä ja kooten historiallisia, muinais- ja kansatieteellisiä ynnä kaikenlaisia muita tietoja. Nämä tutkimukset antoivat aihetta useihin arvokkaihin teoksiin, ja tieteellisten ansioinsa tähden Sjögren nimitettiin Pietarin akatemian jäseneksi. Hän teki vielä kaksi matkustusta, toisen – kovin vaivalloisen – Kaukasiaan Ossetien kielen tutkimista varten 1835-1837 (josta oli seuraus, että hänen toinen silmänsä sokeni), toisen Liivin- ja Kuurinmaalle ottaakseen selkoa pienen Liiviläisheimon jäännöksistä, jonka matkustuksen hedelmänä oli *Liivin kielioppi ja sanakirja*. Enimmät hänen monilukuisista teoksistaan ovat ilmestyneet Saksan kielellä, muutamat latinaksi, ruotsiksi ja venäjäksi.

Lisäys 2. Suomen kielen tutkijat ja viljelijät tähän aikaan pyysivät erittäinkin puhdistaa kieltä niistä ruotsinvoittoisista lausetavoista, joita suuressa määrässä oli kirjakieleen juurtunut, sekä rikastuttaa sitä kansankielestä ammennetuilla sanoilla ja puheenparsilla. Samalla he koettivat parantaa oikeinkirjoitusta, varsinkin poistamalla noita Suomen kielessä tarpeettomia *c*, *q*, *x* ja *z* kirjaimia sekä muita epäkohtia kirjoitustavassa. Tuo ylempänä mainittu riita itä- ja länsimurteen käyttämisestä koski erittäin *d*-kirjainta, jota edellisen puolustajat hylkäsivät, vaan jälkimäisen tahtoivat pysyttää. Kiivas vanhan kirjoitustavan puolustaja oli *J. Strahlmann* eli *Stråhlman*, Valkjärven provasti, jonka ”Finnische Sprachlehre” (1816) oli kovin puutteellinen, mutta kuitenkin, koska oli saksaksi kirjoitettu, kauan aikaa oli ulkomaan oppineitten lähteenä Suomen kielen tuntemiseksi.

§ 25. Juteini ja Gottlund.

Samalla kuin kansallista kieltä tieteellisesti tutkittiin, ruvettiin myös harrastamaan omakielisen kirjallisuuden tuottamista. Tienraivaajina tällä alalla tulee mainita *Jaakko Juteini* ja *K. A. Gottlund*.

Jaakko Judén eli, niinkuin hän kirjoissaan itseänsä nimittää, **Juteini** oli talollisen poika Hattulasta (Hämeenlinnan läheisyydestä) ja syntyi 1781. Kotitalon nimi oli Jutila, josta koulussa muodostettiin tuo ruotsalainen nimi. Ylioppilaaksi päästyään, innostui hän Porthan'in opetuksesta tekemään työtä suomalaisen kirjallisuuden hyväksi. –

Vähävaraisuutensa tähden hänen täytyi kauan aikaa olla kotiopettajana maaseuduilla, josta kuitenkin oli se hyöty, että hän tutustui kansankieleen eri osissa maatamme. Jouduttuansa uskonnollisiin epäilyksiin, ei hän ruvennutkaan papiksi, niinkuin ensin oli aikonut, vaan ryhtyi lain-opillisiin tutkimuksiin. Kun vuonna 1810 asetettiin Suomen hallitusneuvosto, olisi Juteini ollut omansa suomalaiseksi kielenkääntäjäksi mainittuun virastoon; mutta sitä virkaa ei hänelle annettu, koska hän ei suostunut vanhan tavan mukaan käyttämään x- ja z-kirjaimia. Niin vaarallisena uudistuksena siihen aikaan pidettiin ks:n ja ts:n asettaminen niiden sijaan. Juteini sitten tuli maistraatinsihteeriksi Viipuriin, jossa kuoli 1855.

Juteini oli hyvin tuottelias kirjailija ja on antanut ulos suuren joukon runomittaisia ja suorasanaisia teoksia, jotka sisältävät mitä erilaisimpia asioita. Niissä on lauluja isänmaasta ja elämän nautinnoista, epigrammeja ja siveellisyyteen kehoittavia virsiä, moite- ja pilkkarunoja j. n. e. Samaten suorasanaissakin kirjoituksissa puhutaan milloin mistäkin asioista, filosofisista aineista, lasten kasvatuksesta y. m. Onpa hänen kädestään lähtenyt muutamia draamallisiakin kokeita (*Perhekunta* ja *Pila pahoista hengistä*).

Useat Juteinin lauluista ovat tulleet yleisesti tunnetuiksi ja suosituiksi Suomen kansassa, esm. *Arvon mekin ansaitsemme* ja *Luonnon suuren lapsukaiset avaruuden alla*. Ollen katsantotavaltaan menneen vuosisadan valistusfilosofian kannalla, hän ennen kaikkea tahtoo kirjoituksissaan antaa hyödyllisiä neuvoja ja opetuksia, sotii taika-uskoa ja vääriä luuloja vastaan, moittii huonoja tapoja, niinkuin oman voiton pyyntöä ja eläinten rääkkäystä, levittää tietoja ja siveellisyyttä j. n. e. Kun hän pilkkalauluissaan ei säästänyt hengellistäkään säätyä, sai hän kestää paljon vastuksia pappien puolelta. Poltettiinpa eräs hänen tekemänsä ruotsalainen kirja, *Tankar i varianta ämnen*, oikeuden päätöksestä vaarallista harhaoppia sisältävänä teoksena, vaikka senaatti sittemmin kumosi tuomion. Näihin rettelöihin kyllästyneenä hän monesti päättikin lakata kirjoittamasta; mutta luontainen halu saattoi häntä yhä uudestaan kynään tarttumaan. Paitsi äskennä mainittua kirjaa on hän ruotsiksi antanut ulos muutamia muitakin, enimmäiten Suomen kieltä koskevia teoksia, muun muassa *Suomen kieliopin*. - Juteinin kirjat ilmestyivät useimmat pieninä vihkoina; kieli niissä on hyvää ja puhdasta, esitystapa selvä ja kansantajuinen. Suomenkieliset teokset koottiin hänen kuolemansa jälkeen yhdeksään vihkoon ja julkaistiin nimellä *Juteinin kirjoja*.

Kaarle Aksel Gottlund syntyi 1796 Ruotsin-Pyhtäällä Uudellamaalla; sieltä hän seitsenvuotiaana muutti Keski-Savoon Juvalle, jonne isä tuli kirkkoherraksi. Hän tuli ylioppilaaksi Turkuun, mutta meni sitten Upsalan yliopistoon ja vaelteli vuosina 1817 sekä 1821 ja 1822 n. s. Suomalaismetsissä Ruotsin ja Norjan rajoilla siellä asuvain Suomalaisten oloja tutkimassa. Nähtyänsä, kuinka surkea heidän tilansa oli sekä henkisessä että aineellisessa suhteessa, koetti hän sitä parantaa ja lähti Tukholmaan Vermlannin Suomalaisten valitseman lähettiläskunnan kanssa, joka laski anomuskirjan silloin kokoontuneiden Ruotsin säätyjen eteen. Asia nosti ääretöntä melua, ja Gottlund'ia huudettiin Venäläisten palkkaamaksi kansan villitsijäksi; mutta, vaikka suomalaisille ei suotu omakielisiä pappeja, heidän tilansa kuitenkin sen johdosta muutamissa kohdin parantui. - Vuonna 1834 Gottlund palasi kotimaahansa ja asettui Kuopioon asumaan, josta 1839 muutti Helsinkiin, saatuansa Suomen kielen lehtorin viran yliopistossa. Hän kuoli vuonna 1875.

Gottlund rupesi jo ensimmäisessä nuoruudessaan kansanrunoja, sananlaskuja ja muita muinais-ajan muistelmia keräilemään; Upsalassa antoi hän ulos muutamia vihkoja kansanrunoja: *Pieniä runoja Suomen pojille ratoksi* (ensimmäinen painettu muinaisrunojemme kokoelma, 1818). Merkillisin Gottlund'in teoksista on *Otava* (kaksi osaa 1831 ja 1832), ensimmäinen suomenkielinen kirja, joka sisälsi kaikenlaista tieteellistä ja kaunokirjallista lukemista yksinomaisesti sivistyneitä varten. Siinä on kirjoituksia monenlaisista kotimaisista aineista (Suomen historiasta ja Suomen kielestä, muinaistiedettä y. m.) sekä runokokeita, alkuperäisiä ja käännöksiä. Muista teoksista mainittakoon *Runola*, eepillinen runoelma, jossa Gottlund koettaa luoda uutta suomalaista mytologiaa, runokalenteri *Sampo*, sanomalehdet *Suomalainen* ja *Suomi* sekä *Fredmannin lauluja ja loiluja* (suomennoksia Bellman'in runoista). Nämä kaikki, paitsi viimeksi-mainittu teos, ilmestyivät 1840-luvulla. Sen lisäksi on Gottlund kirjoittanut useita kirjoja, joissa esittelee monenlaisia mietteitä, varsinkin kieliopillisista ja muinaistieteellisistä kysymyksistä; mutta hänen tieteellisiä tutkimuksiaan yleensä haittaa mielikuvituksen liiallinen valta.

Enimmät hänen myöhemmistä teoksistaan ovat ruotsinkielisiä. Gottlund'in omituinen luonne teki, ett'ei hän voinut yhdessä muiden suomalaisuuden harrastajain kanssa työtä tehdä, vaan kokonaan erosi heistä ja kävi omia polkujaan. Itsepintaisesti hän piti kiinni Savon murteen käyttämisestä, jota muodosteli omalla tavallaan. Esitystapa hänen kirjoituksissaan, samoin kuin kielikin, on aivan omituista laatua.

§ 26. Kansanrunojen keräileminen. Sakari Topelius vanhempi.

Siihen aikaan ruvettiin ahkerasti kokoilemaan ja julkisuuteen toimittamaan Suomen muinaisrunoja. Gottlund'in toimista on jo edellisessä puhuttu; vuonna 1819 julkaisi Saksalainen *H. R. von Schröter* kokoelman suomalaisia kansanrunoja ynnä saksalaisen käännöksen kanssa, jossa työssä Abraham Poppius (katso § 27) tarkkana Suomen kielen osaajana oli hänellä apuna [14]. - Mutta vanhain runojen keräilijänä on mainittava etenkin **Sakari Topelius**, samannimisen runoilijan isä. Hän syntyi Oulussa 1781, oli lääkärinä Uudessa Karlebyyssä ja kuoli 1831. Hänen runokokoelmansa ilmestyivät viidessä vihossa nimellä *Suomen kansan vanhoja runoja ynnä myös nykyisempiä lauluja* (1822-31).

§ 27. Runoilijoita.

Tämän ajan runoilijoista ovat merkellisimmät:

Jaakko Fredrik Lagervall, syntynyt Kontiolahdella 1787, otti kersanttina Karjalan jääkäriväessä osaa 1808 vuoden sotaan, palveli sitten rauhan jälkeen asetetussa Suomen sotaväessä ja eli loppu-ikänsä maanviljelijänä Parikkalassa. Hän kuoli 1865. Lagervall on kirjoittanut ensimmäisen suomalaisen murhenäytelmän, vanhalla runomitalla suoritettun mukaelman Shakespearen Macbeth'istä, nimeltä *Ruunulinna*, joka kuitenkin on runollista henkeä peräti vailla (1834).

Paitsi sitä hän on painattanut muitakin kaunokirjallisia teoksia, enimmäkseen draamallisia, sekä Suomen että Ruotsin kielellä ja jättänyt jälkeensä ruotsinkielisiä muistelmia Karjalan jääkäriväestä. Hänen suomenkielisistä kynäelmistään mainittakoon näytelmät *Tuhkapöperö*, *Kaini*, *Josephi* ja *Judithi*.

Abraham Poppius syntyi Juvalla 1793, oli ylioppilaana Turussa ja Upsalassa, tuli kappalaiseksi kotipitäjänsä ja kuoli 1866. Hän on kirjoittanut monta varsin sievää runoa, jotka ovat parhaimpia siltä ajalta. Ne julkaistiin eri sanomalehdissä, varsinkin Arwidsson'in toimittamassa "Oskyldigt Ingenting"^[15]. Onnistuneimpia ovat: "Perhosen synty", "Kukkasen taivas", "Punnittu Amor", "Varpunen" ja "Valistuksen vaikutus", jossa viimeksi-mainitussa sangen sukkelaasti lasketaan pilkkaa nimien muukalaiseksi vääntämisestä.

Kallio eli oikealta nimeltään **Samuli Kustaa Bergh** oli lahjakkain tämän ajanjakson runoilijoista, vaikka hän valitettavasti on jättänyt jälkimaailmalle vaan muutamia harvoja runoja (Gottlund'in Otavan toisessa osassa ja Oulun Viikkosanomissa). Kauniimmat niistä ovat: *Oma maa*, *Milloin muistelet minua?* (alkuansa "Ystävälleni"), *Huolissaan runoileva* (alk. "Runo"), *Soidin* (mukaelma Goethen pienestä runosta "Die Bekehrte"), *Sirkka* ja *Kultaperhoset*. Hän syntyi 1803 Oulussa. Loistavalla tavalla suorittuaan tuomarin-tutkintonsa yliopistossa, tuli hän aukultantiksi Vaasan hovioikeuteen; mutta siihen aikaan hänen silmänsä rupesivat heikkonemistaan heikkonemaan ja pimenivät viimein kokonaan. Sokeana hän eli noin kaksikymmentä ajastaikaa, vuoteen 1853. Näinä ilottomina päivinä tuotti huilunsoitto lievitystä kovan kohtalon alaiselle.

Lisäys. Muitakin pieniä runoja, suurin osa suomennoksia, ilmaantui siihen aikaan, varsinkin Oulun Viikkosanomain palstoissa. Niiden tekijöistä seuraavat ovat mainittavimmat.

Ticklén veljekset olivat kotoisin Pyhäjärveltä Pohjanmaalta. Vanhempi, *Pietari Ticklén*, oli ensin koulun-opettajana, sitten Teuvan kirkkoherrana ja kuoli 1838. Somimpia hänen runoistansa ovat "Lapsellinen lapsenlaulu" ja "Leivoselle". Nuorempi, *Eerik Ticklén*, Kärämäen kappalainen, kuoli 1827. Hänen tekemänsä on tuo kaunis runo "Neidon valitus", jota kauan aikaa pidettiin kansanlauluna ja jonka Runeberg semmoisena käänsi Ruotsin kielelle.

Klaus Juhana Kemell († 1833 kappalaisena sijaisena Alavieskassa Pohjanmaalla) on enimmäkseen tunnettu mestarillisesta käännöksestään Thomas a Kempis'in kirjasta "Kristuksen seuraamisesta", joka puhtaalla ja raikkaalla kielellään suuresti vaikutti sen ajan hengellisen kielen parantumiseen. Kemell oli yhtynyt silloin leviävään herännäisyyteen, jonka suunnan saamamiehet ja kirjoittajat yleensä koettivat muodostaa kieltänsä puhtaan kansankielen mukaan. Nuorempana oli Kemell painattanut useampia runoin suomennoksia; paraita ovat "Lohdutus haudalla" ja mukaelma Bellman'in laulusta "Ystävä kullat".

§ 28. Valtiollinen kirjallisuus. Arwidsson.

Suomen kansallisen tehtävän ja valtiollisen aseman, selvittäjänä astui esiin **Aadolf Iivari Arwidsson**^[16]. Hän oli syntynyt Padasjoella (Hämeessä) 1791 ja muutti sitten nuorena poikana vanhempainsa kanssa Laukaaseen, jonne isä tuli kirkkoherraksi. Jo lapsuudesta asti luki hän innolla Ruotsin sankarikuninkaiden historiaa, ja vähällä oli, ett'ei nuorukainen 1808 syöksynyt sodan veriseen leikkiin. Ylioppilaana Arwidsson pääasiallisesti antautui historian tutkimiseen. Nuoruudessaan hän kirjoitteli ruotsalaista runouttakin, liittyen silloin Ruotsissa vallitsevaan romantiseen eli fosforistiseen kouluun, jonka edustajain kanssa hän piti persoonallistakin keskuutta, tehden matkustuksia Ruotsinmaalle^[17]. Hänen runolliset tuotteensa ovat kuitenkin vähäpätöisiä; vasta historioitsijana ja valtiollisena kirjailijana joutui hän oikealle alalleen. Hän pääsi 1817 yleisen historian dosentiksi ja rupesi alusta vuotta 1821 toimittamaan *Åbo Morgonblad* nimistä sanomalehteä. Nuoruuden palavalla innolla ja ankaralla jyrkkyydellä hän siinä soti kaikkia epäkohtia vastaan, joita näki yhteiskunnallisessa ja valtiollisessa elämässä; mutta etupäässä hän selitti, kuinka Suomenmaan asema vuodesta 1809 kokonaan oli muuttunut, kuinka oma kansallisuus nyt oli olemisen ainoa perustus ja Suomen kieltä ennen kaikkea tuli suojella ja arvossa pitää. Hän se lausui nuo suomalaisuuden pyrintöin ensimmäiset tunnussanat: "Ruotsalaisia emme ole, Venäläisiksi emme tahdo tulla, meidän täytyy olla Suomalaisia". – Mutta Arwidsson'in rohkeus ei ollut silloisten vallanpitäjain mieleen, ja "Åbo Morgonblad" lakkautettiin, jonka sijaan sitten ilmestyi *Oskyldigt Ingenting*. Vaan Arwidsson jatkoi kirjallista tointansa toisessa ruotsinkielisessä sanomalehdessä (*Mnemosyne*), kunnes eräs "Mietteitä" niminen kirjoitus katsottiin niin vaaralliseksi, että hän erotettiin yliopistosta (1822). Kun Arwidsson näki mahdottomaksi Suomessa saada mitään toimeentuloa, jätti hän seuraavana vuonna kovan sisällisen taistelun jälkeen kotimaansa ja muutti Ruotsiin, jossa sittemmin tuli kuninkaallisen kirjaston hoitajaksi. Hän työskenteli loppu-ikänsä paraasta päästä historiallisissa tutkimuksissa, julkaisten monta arvokasta kirjaa erittäinkin Suomen historian alalla. Kesällä 1858 Arwidsson jälleen kävi isänmaatansa katsomassa; vaan tällä matkalla hän äkkiä sairastui ja kuoli Viipurissa.

Lisäys. Jo vuonna 1817 moitti Juteini eräässä pienessä runossa "Kivipiirros häpypatsaassa Suomen oppineille" oman maan sivistyneitä siitä, ett'eivät käyttäneet Suomen kieltä; mutta vasta 1819 tuotiin eräässä professori *J. G. Linsén*'in tekemässä kirjoituksessa Mnemosynessä esiin se vaatimus, että Suomen kieli oli koroitettava korkeamman sivistyksen kannattajaksi Suomenmaassa. Arwidsson'in rinnalla puolusti samaa mielipidettä myöskin *Eerik Kustaa Ehrström* (Venäjän kielen opettaja yliopistossa, sitten Pietarin ruotsalaisen seurakunnan kirkkoherra, † 1835) eräässä kirjejaksossa, jonka hän julkaisi Åbo Morgonblad'issa vuonna 1821. Näissä kirjoituksissa hän toi esiin selvän ja täydellisen ehdotuksen, miten kansallinen kieli oli saatettava oikeuksiinsa kouluissa, yliopistossa, virastoissa ja kirjallisuudessa.

§ 29. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustaminen.

Tärkeän käänteen tuotti kansallisiin sivistysrienteihin *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran* perustaminen. Vuonna 1831

muuttamat suomalaisuuden harrastajat Helsingissä, enimmäkseen yliopiston opettajia tai nuorempia yliopiston jäseniä, päättivät yhtyä seuraksi suomalaisen kirjallisuuden viljelemistä, kansanrunojen ja muiden vanhain muistomerkkien kokoilemista sekä Suomen kielen ja historian tutkimista varten. Suurella virkeydellä on tämä seura siitä asti edistänyt suomalaista kirjallisuutta ja useat niistä kirjallisista tuotteista, joita seuraavassa mainitaan, ovat sen toimesta päässeet julkisuuteen.

Lisäys 1. Seuran perustamisen aatteen sanotaan keksineen eräs nuori lääkäri *M. J. Lindfors* (sittemmin piirilääkäri Kuopiossa). Sen ensimmäiseksi esimieheksi valittiin *Kaarle Niilo Keckman* (kuuluisan runoilijan F. M. Franzén'in velipuoli, synt. Oulussa 1793, ensimmäinen Suomen kielen lehtori yliopistossa, † 1838); mutta Keckman luopui pian esimiehen virasta ja rupesi sitten sihteeriksi, kun entinen sihteeri, *Elias Lönnrot*, läksi runonkeräys-matkoille. Paitsi näitä olivat Suom. Kirjallisuuden Seuran perustajain joukossa: *R. von Becker* ja *J. G. Linsén*, joista jo ylempänä on puhuttu; *E. A. Ingman* (katso § 34, lis.); silloinen dosentti, sittemmin professori *Gabriel Rein*, historioitsija ja tilastontutkija († 1867); *Mattias Akiander*, tunnettu tutkijana sekä valtiollisen että kirkko- ja kouluhistorian alalla († yliopiston professorina 1871); mainio *J. L. Runeberg*; *Juhana Jaakko Nervander*, luonnontutkija ja ruotsinkielinen runoilija (synt. 1805, † 1848 fysiikan professorina yliopistossa), y. m.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran työ-ala on ollut hyvin laaja ja monihaaarainen. Ensi aikoina oli suomalaisen kansanrunouden kokoileminen ja julkaiseminen sen päätoimena; sen ohessa annettiin ulos sopivia kansankirjoja. Näin ilmestyi Seuran toimitusten ensimmäisenä osana (1834) *Kultala, Keckman*'in tekemä suomennos saksalaisen kirjailijan Zschokke'n opettavaisesta kertomuksesta "Das Goldmachedorf". Sitten kääntyi Seura tieteellisten ja kaunokirjallisten teosten toimittamiseen, aina tietä raivaten niille kirjallisuuden haaroille, jotka kulloinkin sen apua tarvitsivat. Niin se valmisti suomalaisten koulujen perustamista monenlaisten koulukirjojen julkaisemisella, painatti sitten laveita sanakirjoja, joita yksityisten olisi ollut vaikea kustantaa, edisti kaunokirjallisuutta j. n. e. Yhä vieläkin sen merkitys on sangen suuri suomalaisen kirjallisuuden kehittämisessä. Seuran oma tieteellinen aikakauskirja *Suomi* on ilmestynyt vuodesta 1841.

Lisäys 2. Yhteydessä tämän kanssa sopii mainita, että osa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tehtävästä myöhemmin on joutunut muiden tieteellisten seurojen omaksi. Niin perustettiin ensin Kirjallisuuden Seuran omassa keskuudessa *Suomen Historiallinen Seura*, jonka toimittama on "Historiallinen Arkisto". Sen rinnalle asettui sitten *Muinaismuistoyhdistys*, joka edustaa muinaistiedettä, ja nykyisempinä aikoina ovat kielentutkimusta varten syntyneet *Suomalais-ugrilainen Seura* sekä ylioppilaiden kesken muodostunut *Kotikielen Seura*. Näilläkin on jokaisella oma äänenkannattajansa. – Yleistajuista kirjallisuutta on *Kansanvalistus-seura* vilkkaalla toiminnallaan suuresti edistänyt.

II. Vuodet 1835-1850.

§ 30. Elias Lönnrot.

Uusi jakso Suomen kirjallisuuden historiassa alkaa Kalevalan ilmestymisestä v. 1835. Uuden ajan alkuunpanija oli Kalevalan toimittaja, Suomen kirjakielen perustaja *Elias Lönnrot*. Hän syntyi Huhtikuun 9 p:nä 1802 Paikkarin mökissä Sammatin kappelissa (Uudellamaalla); hänen isänsä oli köyhä pitäjänräätäli. Käytyänsä koulua Tammisaaressa ja Turussa pääsi hän Porvoon lukioon; mutta varattomuutensa takia hänen täytyi erota lukiosta ja ruveta oppilaaksi Hämeenlinnan apteekkiin. Siellä jatkoi hän kuitenkin itseksensä lukemistansa, kunnes kaupungin lääkäri huomasi hänen hyvät lahjansa ja auttoi häntä pääsemään Turun yliopistoon. Lönnrot tuli ylioppilaaksi syksyllä 1822 (samalla viikolla kuin Snellman ja Runeberg). Ylioppilas-aikanaan oli hän monta vuotta kotiopettajana professori Törngren'illä Laukon kartanossa Vesilahdella, jossa hänellä oli tilaisuus perehtyä täydellisempään Suomen kielen murteeseen, kuin mitä hänen kotiseuduillaan puhutaan. Vuonna 1827 Lönnrot suoritti kandidaatti-tutkinnon, tuli 1832 lääketieteen tohtoriksi ja määrättiin piirilääkäriksi Kajaaniin. Vuonna 1853, kun ensimmäinen Suomen kielen professori Helsingin yliopistossa, M. A. Castrén, oli kuollut, kutsuttiin Lönnrot mainittuun virkaan, josta täysin-palvelleena erosi 1862. Senjälkeen vetäytyi hän kotiseuduilleen asumaan; vielä vanhoillakin päivillään terveenä ja voimakkaana, hän siellä jatkoi kirjallisia toimiaan samalla ihmeteltävällä ahkeruudella kuin ennenkin. Lönnrot'in täyttäässä kahdeksankymmentä vuotta (1882) vietettiin yleinen juhla hänelle kunniotuksen ja rakkauden osoitteeksi. Maaliskuun 19 p:nä 1884 kuolema vihdoinkin päätti hänen ikimuistettavista hedelmistä rikkaan elämänsä.

Jo ylioppilaana Lönnrot oli ryhtynyt muinaisrunojen tutkimiseen, ja kandidaatiksi tultuaan hän, Sakari Topeliuksen esimerkkiä noudattaen, läksi runonkeruuseen, tehden useita jalkamatkoja, paraasta päästä Kajaanin kulmalla, Suomen Karjalassa ja toisella puolen rajaa Vienan läänissä, varsinkin sen jälkeen kuin oli muuttanut Kajaaniin asumaan. Näiden retkien ensi tuotteena oli neljä pientä *Kantele* nimistä runovihkoa. Jo Becker oli Turun Viikkosanomissa lausunut sen ajatuksen, että Suomen kansan kertomarunot saattaisivat muodostaa yhtenäisen eepoksen, ja tämä Lönnrot'ille nyt selviämistään selvisi[18]. Saatuaan aineellista kannatusta Kirjallisuuden Seuralta, hän yhä ahkerammin jatkoi runojen keräilemistä, ja niin valmistui *Kalevala* Helmikuun 28 p. 1835 (vertaa § 7). Se painettiin, samoin kuin muutkin muinaisrunoutemme tuotteet, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustannuksella. Sitten seurasi *Kanteletar* 1840 (vertaa § 8); samalla lailla julkaistiin *Suomen kansan Sananlaskuja* 1842 ja *Suomen kansan Arvoituksia* 1844 (vertaa § 11). Kun Lönnrot itse ja useat nuoret miehet, jotka asiaan innostuneina rupesivat runoja keräilemään[19], olivat saaneet kokoon paljon uusia runoja, tuli *Kalevalan toinen painos* 1849. Viimeinen teos tässä loistavassa sarjassa on *Suomen kansan Loitsurunot* (1880), joka kirja ko' on puolesta ei ole Kalevalaa vähempi (vertaa § 9). – Kalevalan merkitys Suomen kirjallisuuden historiassa on äärettömän suuri. Paitsi sitä, että Suomen kansa siinä sai mitä kalliimman muiston muinais-ajoiltaan ja mitä jaloimman runoudentuotteen, oman henkensä synnyttämän, kohosi sen kautta Suomen kansan ja Suomen kielen arvo sekä koti- että ulkomaalaisten silmissä, samalla kuin se suuresti vaikutti kirjakielen kehkiämiseen[20].

Toinen puoli Lönnrot'in työstä on hänen kirjailija-toimensa sekä kielentutkimuksen että varsinkin yleisen kansallisen kirjallisuuden alalla, jonka kautta hän vakautti Suomen kirjakielen, yhdistäen itä- ja länsimurteen yhteiseksi sivistyksen kannattajaksi. Pohjaksi hän laski yleisemmin tunnetun länsisuomalaisen kielen säännölliset kieliopilliset muodot, mutta rikastutti sitä itäsuomen runsailla sanavaroilla ja lausetavoilla. Hänen kielitieteellisistä teoksistaan on tärkein tuo suuri *Suomalais-ruotsalainen sanakirja*, jonka hän valmisti vanhoilla päivillään ja joka täydellisenä ilmestyi vuonna 1880. Useissa arvokkaissa kirjoituksissa selitti hän erityisiä Suomen kieltä, muinaisrunoutta ja suomalaista runous-oppia koskevia kysymyksiä. Suomen sukukieliäkin on Lönnrot tutkinut; sitä varten teki hän kolme suurta matkustustakin Suomen, Venäjän ja Norjan Lappiin, Vienan ja Aunuksen lääneihin, Inkeriin, Viroon ja Liivinmaalle (vuosien 1836 ja 1845 välillä). Näiden tutkimusten hedelmiä olivat hänen professorinväitöksensä *Vepsän kielestä* ("Om det Nordtschudiska språket") ja saksaksi kirjoitettu esitys *Inarin Lapin murteesta*.

Yleisessä kirjallisuudessa liikkui Lönnrot monella eri alalla, taivuttaen nuorta Suomen kirjakieltä eri aineissa käytettäväksi. Vuosina 1836 ja 1837 sekä 1839 ja 1840 antoi hän ulos *Mehiläisen*, Oulussa ilmestyvän aikakauskirjan. Hänen monilukuisista käännöksistään tulee ennen muita mainita *Kauppa- ja Maakaaren suomennos* ja *Palmén'in lain-opillinen käsikirja*, joissa hän kehitti suomalaista lakikieltä, sekä muutamia runoelmain suomennoksia, erittäinkin Homerosta (*Odyseen vastaan-otto Faiakilaisten saarella* ja kappaleita Iliasta). Lönnrot'in omatekoisista teoksista ansaitsee erityistä huomiota *Suomen Kasvisto* (1860, - uudempi laitos *Suomen Kasvio*), jossa hän toi esiin oivallisen kasviopillisen sanaston. Etevin Lönnrot'in toimittamista rahvaankirjoista on *Suomalaisen talonpojan kotilääkäri*. - Vuonna 1863 Lönnrot kutsuttiin suomalaisen virsikirjan parantamista varten asetetun komitean jäseneksi, ja suurella innolla hän ryhtyi tähän työhön; komitean erottuakin jatkoi hän sitä, julkaisten vielä kaksi virsikirjan ehdotusta (joista jälkimäinen ilmestyi vuotta ennen hänen kuolemaansa). Kesken jäänyt uusi Kantelettaren laitos ja virsien paranteleminen olivatkin hänen viimeisenä työnänsä. - Hänen kuolemansa jälkeen toimitti Suom. Kirjallisuuden Seura uuden Kantelettaren laitoksen, johon ensimmäisen ja toisen kirjan runot painettiin muuttumattomina, mutta kolmannen, niinkuin Lönnrot ne oli uudistanut (1887; vrt. § 8).

§ 31. Uuden-aikuiset kansanlaulut ja talonpoikaiset runoilijat.

Kantelettaren alkulauseessa puhuu Lönnrot niistä *nykyaikaisista loppusointuisista kansanlauluista*, jotka sekä henkensä että värssymittansa puolesta eroavat vanhasta runoudesta. Hän se myös käänsi huomion siihen kansan keskuudessa elävään runouteen, joka on *yksityisten runoniekkein* tekemä ja joka siis on ikäänkuin kansan- ja taidurunouden rajalla. Nämä runot harvemmin ovat varsinaista lyriikkaa, useammin ne tarkoittavat joko opetusta tai pilantekoa tai kertoilevat milloin mistäkin merkillisestä tapauksesta. Noiden talonpoikaisten runoilijain teoksia ruvettiin siihen aikaan painattamaan, ja muutamat kansanrunouden harrastajat toimittivat vuonna 1845 kolme heistä, Makkosen, Kymäläisen ja Puhakan, Helsinkiin kuvautettavaksi. Sentähden tämä lienee sovelias paikka heitä tarkemmin katsella^[21].

Paavo Korhonen syntyi 1775 Sonkarijärven rannalla Rautalammin pitäjässä (Kuopion läänissä); perhe muutti sitten isän perustamaan Vihtajärven uutistaloon, josta poika sai Vihta-Paavon nimen. Hänen ensimmäinen laulunsa oli sattuva pilkkaruno *Nimismies Kokista*. Enimmät Korhosen runoista ovat kiitos- tai moiterunoja taikka kertoilevat jostakin paikkakunnalle tärkeästä tapauksesta; muutamat koskevat yleisempiäkin asioita, niinkuin runot *Suomen kielestä*, *Talonpojille*, *Aikain paranemisesta* y. m. Onpa joukossa iloisia laulujakin, esm. tuo tunnettu hääruno; "Noh, miehet, miehet, veikkoset, Näin näitä häitä juodaan!" - Talonpito ei Korhosta huvittanut; sentähden antoi hän, isän kuoltua, isännyyden nuoremmalle veljellensä. Vuonna 1840 syksyllä hän kuoli järvelle veneeseensä, josta tapauksesta hänen tyttärensä teki murherunon. Lönnrot toimitti 1848 Korhosen runot painosta, liittäen niihin hänen elämäkertansa.

Pietari Makkonen syntyi 1785 Hanhijärven talossa Kerimäellä (Savossa). Vasta viidenkymmenen vuoden iällä ryhtyi hän runontekoon, tehden pilkkalaulun eräästä toisesta runoniekasta, joka siihen oli antanut aihetta kaikenlaisilla koirankureilla. Sitten Makkonen tuli hyvin tunnetuksi runoistansa, joista enimmät ovat opettavaista laatua. Huomattavimmat ovat hauska ja sievä *Ilo laulu Suomen kielen kasvannasta* sekä *Viinan töistä*. Makkonen kuoli 1858, suuressa arvossa pidettynä kotipitäjässään.

Olli Kymäläinen, synt. Leppävirroilla 1790, sitten myllärinä Heinävedellä (Savossa), † 1855, oli runolahjaltaan etevin nyt puheena olevista runoilijoista. Erittäin kaunis on hänen tekemänsä *Kiitos Luojalle hyvästä vuodentulosta*. Onnistunut on niin-ikään runo *Punkaharjusta*. Valitettavasti ovat useimmat hänen runoistansa hävinneet, koska hän ei itse osannut niitä paperille panna.

Antti Puhakka, synt. Kontiolahdella (Karjalassa) 1816, † 1893, on erittäinkin pilkkarunoilijana osoittanut taitoansa. Hän on kirjoittanut koko joukon runoja, jotka enimmäkseen ovat ilmaantuneet sanomalehdissä. Paraat niistä ovat *Tuhman Jussin jutturessu*, joka varsin osaavasti kuvailee vieraan oikeudenkielen tuottamia epäkohtia, ja *Surulaulu 1850 vuoden kiellosta* (vertaa § 34). Puhakka oli edusmiehenä talonpoikaissäädystä monilla valtiopäivillä v:sta 1863 alkaen.

Jaakko Räikkönen, Inkeriläinen, oli orjuudessa syntynyt Valkeasaaren pitäjässä 1830. Kun orjuus Venäjällä lakkautettiin, sai Räikkönen arvokkaan aseman kotiseudullaan. Hän kuoli 1882. Erinomaisilla luonnonlahjoilla varustettuna, hän hankki itselleen paljon tietoja ja seurasi tarkasti sekä Suomen että muidenkin maiden oloja, niinkuin näkyy hänen runoistaan *Suomelle*, *Kenpä tuon on kaiken tehnyt?* ja *Paavin maallisen vallan loppu*. Muutamat Räikkösen runot sisältävät hyvinkin syvää mietiskelyä, esm. *Mietteitäni*.

Lisäys. Näiden lisäksi sopii vielä mainita: *Pietari Väänänen*, vanhimpia tunnettuja kansanrunoilijoita (synt. 1764, † 1846), joka edusmiehenä otti osaa valtiopäiviin sekä Ruotsissa että Porvoossa ja sai aihetta runoihinsa ajan valtiollisista tapauksista, *Elias Tuoriniemi* Pohjanmaan Pyhäjärveltä, jonka sommittelemia ovat "Juttu juomareista" ja "Lystillinen laulu suuresta tupakan puutteesta", *Pentti Lyytinen*, kestikievari Suonnejoella († 1871), joka on kirjoittanut leikillisen runon "Kestikievarin virasta", ja työmies *Heikki Väänänen* Oulusta, joka tämän vuosisadan alussa teki tuon tunnetun "lystillisen runolaulun kummasta kalakukosta", niin myös *Pietari Mansikka* Viipurista ("Oravan valitus" y. m.) ja *Opatti*

Lyytinen Vesannolta, äsken mainitun Pentti Lyytisen veljenpoika.

Edellisessä (katso § 8, lis.) sanottiin kansanlyriikan toisen muodostusjakson käsittävän *uuden-aikuiset laulut* eli ne kansanlaulut, jotka nykyisempinä aikoina syntyneinä eivät noudata vanhaa suomalaista runomittaa, vaan käyttävät loppusointua ja uuden-aikuisia värssymittoja. Useat niistä saattavatkin olla vieraskielisten laulujen mukaelmia, herrasmiesten tekemiä, jotka sitten ovat kansaan levinneet; toiset lienee kansa itse näiden esikuvain mukaan keksinyt. Näistä runoista Lönnrot puhuu Kantelettaren alkulauseessa, jossa niitä on koko joukko julkaistuna. Niissä on paljon kauniin nuottinsa tähden yleisesti tunnettuja ja suosittuja lauluja, niinkuin *Onneton nuorukainen*, *Toivoton rakkaus*, *Kultani kaukana kukkuu*, *Kultaansa ikävöivä*, *Kultaansa sureva* y. m. Ulkomuoto on monessakin kankea ja ylipäänsä huonompi kuin vanhoissa runoissa; mutta useat miellyttävät hellän tunteellisuutensa vuoksi, esm. *Merille lähtevä*. Aineena on tavallisesti rakkaus, milloin toivoisa, milloin toivoton. Ballaadintapaisia ovat *Morsiamen kuolo*, *Velisurmaaja* (joka muistuttaa eräästä skotlantilaisesta ballaadista), tuo soma runo *Nauru ja itku*, *Rannalla itkijä* ja humoristinen kuvaus *Varpusen olut*. Näytelmärunouteen vivahtaa lystillinen laulu *Poika ja tyttö*. Leikillisiä ovat vielä *Häälaulu*, *Mutkainen matka* ja *Laulu, olut ja viina*.

Se kansan keskuudessa syntynyt, yksityisten tekemä runous, josta ylempänä oli puhe, on tavallansa vanhan kansanrunouden jatkoa, ja sitä sopisi siis pitää kansanrunouden kolmantena ja viimeisenä muodostusjaksona. Mutta luonteeltaan se on tämän ja taiderrunouden keskivälillä. Käyttäin osittain vanhoja, osittain uusia runomuotoja, eriää se etenkin siinä muinais-ajan runoudesta, ett'ei se ole yhteisen kansanhengen tuottama, vaan esittelee ainoastaan erityisten tekijäin ajatuksia ja tunteita. Muutamissa runoissa kyllä huokuu ihana lyyrillinen kauneus; mutta enimmäksä on käytöllinen elämänviisaus saanut voiton runollisesta innosta. Sen sijaan terävää pilkkaa usein käytetään mestarillisella tavalla.

§ 32. Ruotsinkielinen runous.

Näiden uusien rahvaanrunoilijain lauluissa, samoin kuin niiden taiderrunoilijainkin teoksissa, joita ylempänä on mainittu, kaikui kansan oma kieli, vaikka ne aineen ja esitystavan puolesta liikkuaivat jokseenkin ahtaassa piirissä eivätkä kohonneet runouden korkeammille kukkuloille. Ylevämpilaatuinen runous sitä vastoin käytti tähän aikaan vielä yksinomaisesti Ruotsin kieltä; mutta kansallinen henki pääsi sitäkin virkistämään, ja isänmaallinen mieli meitä tervehti Suomenmaan ruotsinkielistenkin runoilijain, *Juhana Ludvig Runeberg'in*, *Fredrik Cygnaeuksen*, *Sakari Topeliuksen* ja *Lauri Stenbäck'in* teoksissa. Samalla kuin pitivät maassamme vireillä jaloimpia aatteellisia pyrintöjä, he elähyttivät kansallistunnetta ja valmistivat niinmuodoin alaa perin suomalaiselle runoudelle; paitsi sitä useat heidän teoksensa esikuvina suorastaan vaikuttivat suomenkieliseen kirjallisuuteen.

Lisäys. Suurin näistä runoilijoista on *Juhana Ludvig Runeberg* (synt. Pietarsaarella Helmik. 5 p. 1804, lukion lehtori Porvoossa, † 6 p. Toukok. 1877). Ennen muita hänen runoelmiansa tulee tässä huomioon ottaa *Hirvenhiihtäjät*, ihana eepillinen kuvaelma Suomen kansan elämästä, ja nuo yleisesti tunnetut kauniit eepillis-lyyrilliset runot *Vänrikki Stoolin tarinat*, kertomarunot *Hanna*, *Nadeshda*, *Joulu-ilta*, *Hauta Perhossa* ja *Fjalar kuningas* sekä ylevä antiikintapainen draama *Salaminin kuninkaat*, niinkuin myös hänen *lyyrilliset* runoelmansa, etenkin *Idyllit ja epigrammit*. - Etevä runoilija ja kaunopuhuja, esteetikko ja historioitsija, joka innolla edisti kaikkia aatteellisia rientoja, oli *Fredrik Cygnaeus* (synt. 1807, estetiikan professori yliopistossa, † 1881). Lämpimän isänmaallisuutensa ja puhtaan katsantotapansa vuoksi on *Sakari (Zachris) Topelius* saavuttanut yleistä suosiota (synt. Tammik. 14 p. 1818, historian professori yliopistossa, jonkun aikaa yliopiston rehtori, † 12 p. Maalisk. 1898). Hyvin tunnettuja ovat hänen lyyrilliset runoelmansa ("Ljungblommor", "Nya blad" ja "Ljung"), murhenäytelmä "Regina von Emmeritz" sekä "Välskärin kertomukset" ja novellikokoelma "Talvi-iltain tarinoita"; Topeliuksen verratonta taitoa lasten-kirjallisuuden alalla todistavat hänen satunsa ja lukukirjansa ("Lukemisia lapsille", "Luonnon kirja" ja "Maamme kirja"). Runoilijan maailmankäsitys ilmenee hänen kuolemansa jälkeen painetussa teoksessa "Lehtisiä mietekirjastani". - Ruotsinkielisistä runoilijoista on vielä erittäin mainittava syvämielinen *Lauri Stenbäck* († 1870), samoin kuin myöhemmältä ajalta *Josef Julius Wecksell* (synt. 1838), etevän "Daniel Hjort" nimisen murhenäytelmän tekijä.

§ 33. Juhana Vilhelm Snellman.

Kajahtipa silloin herätyshuuto Suomen kansalle, vielä mahtavampi kuin Arwidsson'in; *Juhana Vilhelm Snellman* selitti kansallisuuden merkityksen ja arvon ja kehoitti tehokkaaseen työhön tosi-kansallisen sivistyksen perustamiseksi. - Snellman syntyi 12 p. Toukok. 1806 Tukholmassa, jossa hänen vanhempansa, molemmat kotoisin Pohjanmaalta, siihen aikaan pitivät asuntoa. Kun poika oli seitsenvuotinen, muuttivat hänen vanhempansa takaisin kotimaahan ja asettuivat Kokkolaan asumaan. Isä, joka oli merikapteeni, vaan ennen oli ollut ylioppilaana, oli hyvin mieltynyt filosofisiin ja jumaluus-opillisiin tutkimuksiin, joka sekin lienee kehittänyt pojan luonnonlahjoja tieteelliseen suuntaan. Kokkolasta nuori Snellman lähetettiin Oulun kouluun ja 1822 hän tuli ylioppilaaksi Turkuun, sitten maisteriksi ja filosofian dosentiksi Helsingin yliopistoon. Siihen aikaan oli yliopistossa joukko lahjakkaita nuorukaisia, joita elähytti isänmaallinen mieli, semmoisia kuin Lönnrot, Runeberg, Cygnaeus, Nervander y. m.; näihin Snellmankin liittyi. Vuosina 1839-1842 hän oleskeli Ruotsissa ja Saksassa; sivumennen hän kävi Tanskassakin. Kaikkiällä hän rakensi tuttavuutta etevinten tiedemiesten ja kirjailijain kanssa. Samaan aikaan työskenteli hän ahkerasti kirjallisuuden alalla; silloin ilmestyi monta sekä tieteellistä että kaunokirjallista teosta; merkillisimpiä ovat aikakauskirja *Spanska Flugan*, joka sisältää etenkin kirjallisia arvosteluita, ja saksaksi kirjoitettu filosofinen teos *Die Idee der Persönlichkeit*. Mutta ennen kaikkia on tältä aikakaudelta huomattava Snellmanin kuuluisa *Valtio-oppi* ("Läran om staten" 1842), jossa näytetään kansanhengen olevan valtion perusteen. Filosofina Snellman liittyi Hegel'in oppikuntaan.

Tieteellisten teostensa kautta oli hän saanut suuren maineen niin Suomessa kuin ulkomaallakin, ja monesti häntä kehoitettiin hakemaan professorin virkaa jossain Ruotsin yliopistossa; vaan tahtoen uhrata kaikki voimansa oman

maansa hyväksi, ei hän siihen suostunut. Mutta kotimaahan palattuansa, hänen ei onnistunut saada vakinaista paikkaa yliopistossa; hän tuli sen sijaan Kuopion korkeamman alkeiskoulun rehtoriksi. Siellä hän ryhtyi vilkkaaseen kirjalliseen toimeen, antaen ulos ruotsinkieliset aikakauskirjat *Saima* 1844–1846, *Kallavesi* 1846 ja *Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning* 1847–1849 (jota jälkeensä jatkettiin 1855–1863). Sen ohessa toimitti hän alusta vuotta 1844 suomalaista lehteä *Maamiehen ystävä*. Edellämaituissa ruotsinkielisissä lehdissä hän tuopi esiin ajatuksensa kansallisuudesta ja yleisistä oloista, etupäässä koettaen sivistyneessä yleisössä herättää sen uinailevaa kansallisuuden tunnetta ja vaatiin Suomen kielen sivistyskieleksi koroittamista, kansamme edistymisen ja turvallisuuden välttämättömänä ehtona. Muutoinkin hän paljasti useita epäkohtia yhteiskunnallisessa ja valtiollisessa elämässä, esitellen keinoja niiden parantamiseksi, ja herätti eloon monta tärkeää kysymystä, etenkin yleisen sivistyksen ja kansantalouden alalla. Näissä toimissa Snellman sai kokea paljon vastuksia: sillä aika ei ollut myötäinen suomalaisuuden harrastuksille. Vaikka hänen pontevat sanansa nostivat kaikua monen Suomalaisen ja olletikkin nuorison mielessä, oli kuitenkin vastustajain luku suuri, ja etenkin hallitusmiehet katsoivat epäluulolla kaikkia kansallisia pyrintöjä. Vihdoin meidänkin maassa pääsi voitolle Euroopassa siihen aikaan yleinen taantumisen henki. Snellman, jonka asema oli käynyt yhä tukalammaksi, päätti luopua *Litteraturblad*’in toimittamisesta ja rehtorinvirasta (1849); hän muutti Helsinkiin, jossa toivoi pääsevänsä yksityisen kauppaopiston johtajaksi; mutta, tämän toivon rauettua, teki hän pari vuotta työtä Borgström’in kauppakonttorissa ja tuli sittemmin erään englantilaisen vakuutus-yhtiön agentiksi.

Mutta joutuipa parempi aika, kun Aleksanteri II oli noussut valta-istuimelle. Vuonna 1856 Snellman määrättiin filosofian eli, niinkuin sitä silloin nimitettiin, ”siveys-opin ja tieteiden järjestelmän” professoriksi yliopistoon ja 1863 senaattoriksi ja valtiovarain toimituskunnan päälliköksi. Valtiomiehenä on Snellman iki-muistettava Suomen historiassa; keisarillinen julistus Suomen kielen oikeuksista vuodelta 1863 on luettava hänen ansiokseen, ja 1865 vuoden rahanmuutoksen toimeenpanijana avasi hän uuden uran Suomenmaan aineelliselle edistymiselle. Snellman erosi senaatista 1868, jonka jälkeen hän yhä asui Helsingissä, vanhuudenkin päivinä vielä hartaasti ottaen osaa isänmaan kirjalliseen ja valtiolliseen elämään, väsymättä taistellen niiden aatteiden edestä, joita oli puolustanut Saimassa ja *Litteraturblad*’issa. Kun hän Toukokuulla 1881 täytti 75:n ikävuotensa, osoittivat kansalaiset kaikilta maan ääriiltä hänelle rakkauttaan ja kiitollisuuttaan; mutta pian sen jälkeen kuolema häntä kohtasi Danskarby’n tilalla. Kirkkonummella Heinäkuun 4 p:nä 1881.

Snellman’in teoksista on vaan tärkeimmät tässä lueteltu. Hänen kirjallinen toimensa oli hyvin laaja; se koski etupäässä filosofiaa, valtio- ja taloustiedettä sekä tärkeitä ajan kysymyksiä, mutta käsitti paitsi sitä matkamustelmia, novelleja, elämäkertoja, arvosteluita koti- ja ulkomaan kirjallisuudesta y. m. Nykyisimpinä aikoina on kaikki Snellman’in teokset julkaistu yhtenä sarjana, ja niiden toimittaja, *Th. Rein*, on siihen liittännyt oivallisen ja lavean elämäkerran, josta kaksi osaa tähän asti on valmistunut [22].

§ 34. Suomalainen kirjallisuus 1835-1850.

Snellman’in herättämä uusi henki virkistyi suuresti suomalaista kirjallisuutta, varsinkin 1840-luvun loppupuolella; siihen aikaan ilmestyi monenlaista kansankirjallisuutta, useita koulukirjoja ja joitakuita sellaisiakin teoksia, jotka nimenomaan tarkoittivat sivistyneiden tarpeita. Suurin osa oli käännöksiä, mutta muutamat alkuperäisetkin teokset ovat muistettavia. Mainittakoon tässä erittäin **Juhana Fredrik Kajaanin** (*Cajan’in*) *Suomen historia*, ensimmäinen senkaltainen teos Suomen kielellä, **Antero Varelius**’en *Enon opetuksia luonnon asioista* ja **Pietari Hannikaisen** lystillinen näytelmä *Silmänkääntäjä eli Jussi Oluvisen matka Hölmölään*, ensimmäinen varsinainen komedia Suomen kielellä (1847), jossa tehdään terävää pilkkaa muukalaisuuden ylenmääräisestä kunnioittamisesta. Hannikaisen alkuunpanema oli niin-ikään Viipurissa ilmestynyt *Kanava*, suomenkielinen sanomalehti, joka tarkoitti sivistynyttäkin yleisöä ja otti puheeksi valtiollisia ja yhteiskunnallisia asioita (1845). Samaan aikaan sai alkunsa ensimmäinen pääkaupungissa ilmestynyt, nimenomaan valtiollinen sanomalehti Suomen kielellä, *Suometar* (1847), jonka perustajat olivat *A. E. Ahlqvist*, *Paavo Tikkanen*, *A. Varelius* ja *D. E. D. Europaeus*. *Suometar* jäi sitten paraasta päästä Tikkasen toimitettavaksi. – Käännöskirjallisuuden alalla on huomattava *Annikka* niminen kirjasarja, joka sisälsi ulkomaan kaunokirjallisia teoksia suomalaisessa puvussa. Suomennoksia Bellman’in lauluista ja alkuperäisiäkin runoja, enimmäen leikillistä laatua, kirjoitteli **Juhana Fredrik Granlund**.

Mutta tulipa silloin kova halla, joka hävitti suomalaisen kirjallisuuden versovat taimet. Sama taantumiskiihko ja suomalaisuuden kammo, joka oli pakoittanut Snellman’in laskemaan kynän kädestänsä, sai aikaan *1850 vuoden kiellon* – kiellon semmoisen, jonka vertaista ei ole nähty sivistyneiden kansojen historiassa, – *ett’ei Suomen kielellä saatu painattaa muita kirjoituksia kuin semmoisia, jotka tarkoittivat uskonnollista mielen-ylennystä tahi taloudellista hyötyä*. Sittemmin tämä kielto kuitenkin vähitellen joutui unohduksiin ja poistettiin viimein kokonaan.

Lisäys. *J. F. Cajan* eli *Kajaani* (synt. 1815, Piippolan kappalainen, † 1887) toimitti ”Suomen historian” ensimmäisen laitoksen vuosina 1839 ja 1840, jolloin se tuli ulos Lönnrot’in Mehiläisen ohessa; toisesta, uudistetusta ja lavennetusta laitoksesta ilmestyi ensimmäinen osa, pakanuuden ja paavin-uskon ajat, 1846. Tästä toisesta laitoksesta julkaistiin sittemmin uudistettu painos.

Antero Varelius (Loimaan kirkkoherra, synt. 1821) on pääasiallisesti tunnettu yllämainitusta ”Enon opetuksia” nimisestä kirjasta, joka oli ensimmäisiä luonnontieteellisiä teoksia meidän kielellämme; paitsi sitä on hän kirjoittanut kansatieteellisiä kirjoituksia, muun muassa kertomuksen kotipitäjästään Tyrvästä, erään huvinäytelmän *Vekkulit ja kekkulit* y. m.

Pietari Hannikainen, lautamiehen poika Säamingistä, syntyi 1813, kävi Savonlinnan siihen aikaan saksalaista piirikoulua, tuli ylioppilaaksi ja rupesi sitten maanmittariksi. Ylempänä jo mainittiin hänen *Silmänkääntäjänsä* ja *Kanava* lehtensä. ”*Kanava*” sisälsi paljon runoelmia, novelleja ja näytelmiä, sekä alkuperäisiä että suomennettuja; mutta yhteiskunnallisten kirjoitusten tähden se ennen vuoden loppua kiellettiin. Senjälkeen Hannikainen vielä toimi ahkerasti sekä sanoma- että kaunokirjallisuuden alalla. Hänen toimittamiensa ovat paitsi muita: Viipurissa ilmaantuneet

sanomalehdet "Aamurusko" ja "Otava" (1861 - 62), näytelmät "Lapsuuden ystävät" ja "Neitsyt Siiri" sekä "Antonius Putronius", mukaelma Holberg'in Erasmus Montanuksesta, novellivihot "Talvikukkaisia" ja "Läheltä ja kaukaa" (edelliseen on myös "Silmänkääntäjä", vähän muutettuna, uudestaan painettu), "Pitäjään-kirjasto", kokoelma kansantajuisia kirjoitelmia, ja useat käännökset, varsinkin draamallisista kappaleista. Hannikaisella oli helppotajuinen kirjoitustapa; satiiriset kertomukset paraiten häneltä onnistuivat. Hän kuoli korkealla iällä vuonna 1899.

Juhana Fredrik Granlund eli kirjanpainajana Turussa ja kuoli 1874. Yleisimmin tunnettuja hänen runoistaan on raitis "Kevät" niminen laulu. Muutamat ovat iloisia juomalauluja, esim. "Punssipullon kuolemasta". Eräs näytelmäkin, "Sisaren sukkeluus", on hänen kirjoittamansa.

Ylempänä lueteltujen kirjailijain rinnalla tulee vielä muistaa *Eerik Aleksanteri Ingman* († 1858 lääketieteen professorina), jonka kirjalliset toimet paraasta päästä kuuluvat tähän ajanjaksoon, vaikka hänen suomentamansa "Anakreonin laulut" ilmestyivät jo 1834. E. A. Ingman koetti määrätä sääntöjä kreikkalaisen heksametrin käyttämiseksi Suomen kielellä, tahtoen perustaa sitä yksinomaisesti tavuitten laajuudelle, samoin kuin muinais-ajan kansat. Näitä sääntöjä noudattaen hän muun muassa kirjoitti pienen idyllin "Elias ja Anna" (painettu Lönnrot'in Mehiläiseen). Hän se myös ensiksi kirjoitti tieteellisen tutkimuksen lääkeopin alalla Suomen kielellä ("Ovatko taudit itsenäisiä olentoja?").

E. A. Ingman'in nuorempi veli oli uuden Raamatun-suomentuksen tekijä ja jumaluus-opillinen kirjailija *Antero Vilhelm Ingman* († 1877 teologian professorina yliopistossa). Hän koetti kirjakieleen istuttaa raikkaan kansankielen mehua ja rikkautta, ja hänellä onkin suuri merkitys Suomen kielen kehittäjänä. Erittäin huomattava on yllämainittu Raamatun-käännös, jonka hän toimitti Suomen Piipiaseuran kehoituksesta. Sittemmin julkaisi hän "Raamatun selityksiä" (useat profeettain kirjat ja muutamia epistolia, uudestaan käännettyinä ja laveilla selityksillä varustettuina), joissa hän, osittain alkusointua viljellen, kielen ulkonaisessakin muodossa mukaili alkutekstiä.

§ 35. Kielitiedettä. M. A. Castrén.

Samalla kuin nuoren suomalaisen kirjallisuuden kautta kieleemme yhä enemmän vaurastui, ei sen tieteellistäkään tutkimusta laiminlyöty, ja silloin sen heimokieletkin otettiin tarkastettaviksi. Vertailevan altailaisen kielentutkimuksen varsinainen perustaja oli *Mattias Aleksanteri Castrén*, joka ensin määräsi suomalais-ugrilaisen kieliheimon rajat ja osoitti, mikä asema sillä on suuressa altailaisessa kielikunnassa. Hän se nimenkin antoi tälle kielikunnalle, koska luuli löytäneensä koko altailaisen eli "ural-altailaisen" kansasuvun kehdon Altai-vuoriston tienoilla. - M. A. Castrén syntyi 1813 Tervolassa (Oulun läänissä), jossa isä oli kappalaisena. Siellä hän jo pienuudesta asti tottui Pohjan perien ankaraan luontoon ja taitavaksi koskenlaskijaksi ja pyssymieheksi; se oli sittemmin hänen laveilla matkoillansa hänelle hyödyksi. Varhain hän harrastui tieteellisiin pyrintöihin. Vaikka isän kuoltua perhe jäi tukalaan taloudelliseen tilaan, hänen kuitenkin onnistui 1830 päästä ylioppilaaksi Helsinkiin. Täällä Lönnrot'in runonkeräykset hänet pian innostuttivat suomalaisen mytologian ja suomalaisten kielten tutkimiseen. Sentähden hän 1838 matkusteli Suomen Lapissa Lapin kieltä oppimassa ja seuraavana vuonna Suomen ja Venäjän Karjalassa, keräten selityksiä Kalevalan runoihin. Näiden tiedustuksien hedelmiä oli muun muassa *ruotsalainen Kalevalan käännös*. Sillä välin oli Castrén tullut Suomen kielen dosentiksi yliopistoon. Vihdoin toteutui hänen toivonsa päästä noiden kaukaisten suomensukuisten ja muiden altailaisten kansain kieliä, tapoja ja jumalaistaruja tutkimaan. Ensi-alussa Suomen valtion, sitten Pietarin tiedeakatemian kustannuksella teki Castrén kaksi matkustusta (vuosien 1842 ja 1849 välillä). Edellinen, joka kesti kaksi vuotta, kävi Suomen ja Venäjän Lapin sekä Venäjän Karjalan kautta Arkangeliin, sieltä Samojeedien ja Syrjäniien asuinsijoille ja sitten Siperiaan Obdorsk'iin asti; jälkimäinen, pitkä nelivuotinen retki, ulottui kauas Siperiaan Kiinan rajoille saakka ja saattoi hänet tutustumaan useihin sen-puolisiin kansoihin. Kotimaahan palattuansa pääsi hän ensimmäiseksi Suomen kielen professoriksi yliopistoon vuonna 1851; sillä, vaikka 1850 vuoden kielto vielä oli voimassa, asetettiin kuitenkin, pääasiallisesti käytöllistä tarvetta varten, Suomen kielen professorinvirka Helsingin yliopistoon. Mutta ne vaivat, joita Castrén oli saanut kestää Pohjois-Venäjän ja Siperian tundrilla, olivat murtaneet hänen terveytensä; hän vapui ennen-aikaiseen hautaan keväällä 1852. - Monilukuiset kieli- ja kansatieteelliset teokset (ruotsin, saksan ja latinan kielellä) ovat hänen ahkeran työnsä ja matkustuksiansa tuotteita; useat niistä julkaistiin vasta hänen kuolemansa jälkeen. Matkakertomukset sekä taru-opilliset ja kansatieteelliset kirjoitukset, joissa kaikissa on yhtä arvokas sisällös kuin miellyttävä esitystapa, ilmestyivät ruotsiksi kuudessa osassa nimellä *Nordiska resor och forskningar*, samalla kuin Pietarin akateemikon *Schiefner*'in (Kalevalan ensimmäisen saksantajan) toimesta tuli ulos saksankielinen kokoelma Castrén'in tieteellisiä tutkimuksia.

Tältä ajalta mainittavia kielentutkijoita ovat vielä *Eerik Kustaa Eurén*, tunnettu Suomen kieliopistaan ja suomalais-ruotsalaisesta sanakirjastaan, ja etevä tutkija vertailevan kielitieteen alalla *Herman Kellgren*.

Lisäys. *Eerik Kustaa Eurén*, synt. Porissa 1818, oli ensin kirjanpitäjänä eräässä rautatehtaassa, kunnes hänen onnistui päästä yliopistoon, rupesi sitten koulumieheksi ja kuoli Hämeenlinnan lukion lehtorina 1872. Eurén'in hyvin tunnetuista Suomen kielen oppikirjoista on kolme toimitettu ruotsiksi - yksi laveampi ja kaksi lyhyempää - ja yksi suomeksi: "Suomalainen kielioppi Suomalaisille". Niissä on hän hyväksensä käyttänyt, mitä Lönnrot'in ja Castrén'in tutkimukset olivat ilmi saaneet. Suomalais-ruotsalaiseen sanakirjaansa (1860) sai hän paljon apua Lönnrot'in runsaista sanakokoelmista. Paitsi sitä on Eurén ollut ahkera suomentaja ja rahvaankirjojen toimittaja.

Abraham Herman August Kellgren syntyi 1822 Kuopiossa, antautui jo nuoruudessaan vertaileviin kielentutkimuksiin, jota varten kahdesti oleskeli ulkomailla, ollen mainion Bopp'in oppilaana Berlin'issä, ja tuli Itämaiden kielten professoriksi Helsingin yliopistoon, mutta joutui aikaisen kuoleman saaliiksi 1856. Kellgren oli lavealta tutkinut sekä indo-germanilaisia että altailaisia kieliä, oli sen ohessa hyvin perehtynyt Suomen kieleen ja otti hartaasti osaa kansallisiin rientoihin. Sekä Suomen että Ruotsin kielellä julkaisi hän kalentereissa ja sanomalehdissä monta kansallisiin asioihin koskevaa kirjoitusta. Eräällä saksankielisellä kirjoituksella ("Die Grundzüge der finnischen Sprache mit besonderer Rücksicht auf den Ural-Altischen Sprachstamm") käänsi hän oppineiden huomion suomensukuisiin kieliin.

Kielentutkijoina ansaitsevat vielä mainitsemista *Kustaa Aadolf Avellan* († 1859), joka sanomalehdissä ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Suomi-kirjassa tarkasteli erinäisiä kieliopillisia seikkoja ja itsekin käännöksillä rikastutti suomalaista kirjallisuutta, sekä *Fabian Collan* († 1851), monipuolinen kirjailija, joka antoi ulos Suomen kieliopin.

III. Aika jälkeen vuoden 1850.

§ 36. Suomalaisen kirjallisuuden edistys nykyisempinä aikoina.

Sen jälkeen kuin 1850 vuoden kieltö poistettiin, on kirjallisuutemme kohoamistaan kohonnut. Askel askelelta on Suomen kieli käytönlisessä elämässä voittanut yhä enemmän alaa, joka tietysti on ollut edullista kielen kehittymiselle, ja samoin omakielinen kirjallisuuskin on valloittanut yhä uusia viljelys-aloja. Etenkin suomalaisten koulujen perustaminen ja Suomen kielen enenevä käytäntö yhteiskunnallisessa elämässä, niinkuin myös kansallisen kielen palajaminen sivistyneitten perhe- ja seura-elämään, on kirjallisuuden vaurastumista suuressa määrässä edistänyt. Muistettava on myöskin, että se vapaampi ja virkeämpi henkinen elämä, joka alkoi vuodesta 1863, on terveellisesti siihen vaikuttanut. Mitä muutoin tämän ajanjakson kirjallisiin ilmiöihin tulee, on useita niistä jo edellisessä mainittu; seuraavassa otetaan vielä huomioon muutamia kirjallisuuden tärkeimpiä edustajia ja luodaan sen ohessa pikainen silmäys viime aikojen kansalliskirjallisuuden tuotteisiin.

§ 37. Eero Salmelainen ja "Satuja ja Tarinoita".

Ennenkuin puhutaan tämän ajanjakson muista kirjallisista tuotteista, sopii muistiin johdattaa *Eero Salmelaisen* (*Rudbeck*'in) ulos-antamia Suomen kansan *Satuja ja Tarinoita*, joita on ilmestynyt neljä vihkoa (1852-1866; vertaa § 10). Niiden julkaiseminen on tavallansa jatkoa Lönnrot'in muinaisrunoutta koskeviin toimiin. Täydellisesti perehtyneenä Itä-Suomen kansankieleen, osasi Salmelainen niitä yhteen-sovittaessaan säilyttää sitä kieltä ja esitystapaa, jota tavataan etenkin itäsuomalaisissa saduissa; puhtaan ja alkuperäisen kielensä vuoksi Sadut ja tarinat tulivat esikuvaksi, kun suorasanainen kirjoitustapa juuri siihen aikaan rupesi vakaantumaa. - Eero Rudbeck syntyi Iisalmessa 1830 ja kuoli lukion-apulaisena Kuopiossa 1867. Hän on painattanut useita suomennoksia ja mukaelmia sekä muutamia suomalaisten muinais-elämää koskevia kirjoituksia ("Pääskysen pakinat", "Muinaisten suomalaisten pyhistä menoista" y. m.).

§ 38. Ahlqvist, Yrjö-Koskinen ja Krohn.

Tämän ajanjakson alkaessa tavataan kolme kirjailijaa, jotka ovat työskennelleet sekä tieteen että yleisen kirjallisuuden alalla ja paljon vaikuttaneet aikansa henkiseen elämään. Nämä miehet ovat *August Engelbrekt Ahlqvist*, *Y. S. Yrjö-Koskinen* ja *Julius Krohn*. Ahlqvist kuuluu osittain edelliseenkin, toiset molemmat yksistään tähän ajanjaksoon.

August Engelbrekt Ahlqvist, runoilija-nimeltään *Oksanen*, oli etevä suomen ja suomensukuisten kielten tutkija ja on erittäin huomattava suomenkielisen taidelyriikan varsinaisena perustajana. Hän syntyi Kuopiossa 1826, tuli Suomen kielen professoriksi yliopistoon (Lönnrot'in jälkeen) 1863, oli yliopiston rehtorina 1884-1887 ja kuoli 1889. Kansallisiin rientoihin innostuneena, hän jo ylioppilaana ryhtyi Suomen kielen tieteelliseen tutkimiseen sekä keräili runoja ja satuja. Filosofian-kandidaatiksi tultuaan, teki hän matkustuksia suomensukuisten kansojen luo, käyden ensiksi Inkerissä, Virossa, Liivinmaalla ja Aunuksessa, sitten Itä-Venäjällä ja Siperiassa, jolloin tutki erittäinkin Mordvalaisten ja Tsheremissien sekä Ostjakkien ja Voguulien kieltä. Näitä matkustuksia hän on kuvaillut huvittavassa kirjassaan *Muistelmia matkoilta Venäjällä vuosina 1854-58*. Senjälkeen hän vielä kahdesti kävi Siperiassa Ostjakkien ja Voguulien maassa. Useat kielitieteelliset teokset syntyivät näiden matkustuksien johdosta. Niistä Ahlqvist'in teoksista, jotka yksinomaisesti koskevat Suomen kieltä, on etupäässä mainittava *Suomen kielen rakennus*, jonka ensimmäinen osa ilmestyi 1877. Professorinvirkaa varten Ahlqvist julkaisi väitöskirjan *Suomalainen runous-oppi kielelliseltä kannalta*, jossa vakautti Suomen runokielen ulkonaisen muodon. Lönnrot'in elämän hän lyhyesti esitti hänen kuolemansa jälkeen kirjassa *Elias Lönnrot, elämäkerrallisia piirteitä*. Mielipiteensä Kalevala-runojen syntyperästä Ahlqvist toi esiin teoksessa *Kalevalan Karjalaisuus* (vrt. § 7, lis. 2, muistutus).

Ahlqvist'in ensimmäiset kaunokirjalliset yritykset olivat muutamit suomennokset (Runeberg'in runoelmista y. m.). Sittemmin ilmestyneelle runokokoelmallensa antoi hän nimen *Säkeniä*, joiden ensimmäinen "parvi" tuli 1860 ja toinen 1868. Senjälkeen on molemmat parvet yhteen sovitettuina moneen kertaan uudestaan painettu. Paitsi runoja on Säkeniin otettu muutamia suorasanaisiakin kappaleita, muunmuassa eräs "*Satu*, kansatieteellinen unelma". Runojen taiteellinen muoto ja se syvä ja miehuullinen tuntoisuus, joka niissä ilmaantuu, käänsvät ensi hetkestä huomion Säkenien puoleen. Niissä on monta runoa, jotka hehkuvat lämmintä isänmaallisuutta; useat niistä ovatkin nyt yleisesti tunnettuja kansallislauluja, esm. *Suomen valta* ja *Savolaisen laulu*. Isänmaallisista runoista muistettakoon vielä *Miksi aina suret? Tuopa tuopi tuiman tunnon*, *Silloin saisi Tuoni tulla* ja ennen kaikkia tuo innokas, mahtava juhlaruno *Porthan'in kuvapatsaan paljastettua* (1864). Kauniita ballaadeja ovat *Koskenlaskijan morsiamet* ja *Eräs nälkätalven kuvia*; toisissa runoissa lauletaan ilmi runoilijan oman elämän vaihtelevia tunteita. Mainittakoon tässä Oksanen runoista vielä *Lähteelle kadussa*, *Syksytoiveita*, *Palannut runotar*, *Kynälampi*, *Joulupuu* ja *Pikku Annan kuoltua*. Suomennosten joukossa tavataan nuo mestarilliset käännökset Schiller'in tunnetusta runoelmasta *Laulu kellosta* sekä latinaisista virsistä *Marian murhe* ja *Koston päivä*. - Ahlqvist on paitsi muita näytelmiä kääntänyt suomeksi Schiller'in tragedian *Kavaluus ja rakkaus* ("Kabale und Liebe") ja virsikirja-komitean jäsenenä antanut ulos *Virren-ehdotuksia*.

Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen on tullut tunnetuksi historioitsijana ja kansallisten rientojen etevimpänä valtiollisena edustajana nykyisempinä aikoina. Hän syntyi Vaasassa 1830, oli ensin koulumiehenä, tuli 1863 yleisen historian professoriksi yliopistoon, jonka paikan sittemmin vaihtoi professorin virkaan Suomen ja Pohjoismaiden historiassa, kutsuttiin 1882 senaattiin ja oli monta vuotta kirkollistoimituskunnan päällikkönä, kunnes erosi senaatista 1899. Aateloituna hän muutti alkuperäisen sukunimensä *Forsman* Yrjö-Koskiseksi ja nimitettiin sitten vapaaherraksi. Hänen kirjailijanimenään on ollut **Yrjö Koskinen**. Nuoruuden innolla hän jo ensi ylioppilas-aikoinaan antautui suomalaisen kansallisuus-aatteen omaksi, ja hänen toimittamansa *Kertomus Hämeenkyrön pitäjästä* oli ensimmäinen suomalainen kirja, joka saatiin julkaistuksi 1850 vuoden kiellon jälkeen, vaikka se sisällykseltään ei ollut hengellinen eikä taloudellinen. – Tiedemiehenä on Yrjö-Koskinen etupäässä työskennellyt historian alalla; muutoin hänen kirjallinen toimensa on liikkunut ollettikin valtiollisissa ja yhteiskunnallisissa asioissa, jonka ohessa hän on kirjoittanut Suomen kielen oppikirjoja, kaunokirjallisuutta y. m. Historiallisista teoksista ovat etevimmät *Nuijasota, sen syyt ja tapaukset* (1857–59), josta sittemmin ilmestyi uudistettu laitos, yleisesti tunnettu *Oppikirja Suomen kansan historiassa* (1869–73, toinen painos: *Suomen kansan historia*), ensimmäinen perin kansalliselta kannalta kirjoitettu esitys meidän maan vaiheista, ja *Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa* (1879), filosofinen katsaus ihmiskunnan valtiolliseen kehitykseen, yhtä huomattava sisällyksensä itsenäisyyden kuin selvän ja tarkan esityslaatusensa tähden. Eteviä historiallisia teoksia ovat vielä: professorinväitöskirja *Tiedot Suomen suvun muinaisuudesta*, toisen osan loppupuoli (Rooman keisari-aika) sekä kolmas ja neljäs osa kirjasta *Kertomuksia ihmiskunnan historiasta* [23], *Yrjö Maunu Sprengtporten’ista ja Suomen itsenäisyydestä* sekä puolittain kaunokirjallinen, puolittain historiallinen kuvaelma *Savo ja Savonlinna, utukuvia muinaisuudesta* (juhlakirja Savonlinnan muistojuhlan johdosta 1875), paitsi sitä suuri joukko erityistutkimuksia aikakauskirjoissa (Historiallisessa Arkistossa y. m.), historiallisia lähdekokoelmia j. n. e. Yrjö-Koskisen valtiolliset ja yhteiskunnalliset kirjoitukset, joissa hän voimallisesti ajaa suomalaisuuden asiaa, löytyvät eri sanomalehdissä ja aikakauskirjoissa, varsinkin ”Kirjallisessa Kuukauslehdessä” ja ”Uudessa Suomettaressa”. Eräs historiallinen novelli, *Pohjan piltti*, on Yrjö-Koskisen kynästä lähtenyt, samoin kuin muutamat runotkin, joiden joukossa tuo yleisesti laulettu *Honkain keskellä*.

Julius (Leopold Fredrik) Krohn, runoilija-nimeltään **Suonio**, oli erittäin tuottelias kirjailija ja on hartaalla innolla työskennellyt monella eri alalla. Hän syntyi Viipurissa 1835, tuli Suomen kielen dosentiksi yliopistoon, sittemmin lehtoriksi ja lopullisesti ylimääräiseksi Suomen kielen professoriksi, ja sai tapaturmaisen kuoleman purjehdusretkellä lähellä Viipuria 1888. – Julius Krohn julkaisi ”Mansikoita ja Mustikoita” nimisessä kalenterissa ensimmäiset runonsa, niinkuin myös kertoelmasarjan *Kuun tarinoita* ja erään esityksen ”*Suomen nykyisemmästä kansarunollisuudesta*”. ”Kuun tarinat” saavuttivat pian yleistä suosiota; ne ovat tavallansa lyyrillisiä kertomatarunoja suorasanaudessa puvussa, samaan tapaan kirjoitettuja kuin tanskalaisen saturunoilijan Andersenin kuvaelmat. Vähittäin ilmestyneet runot sekä ”Kuun tarinat” koottiin sitten kahteen vihkoon, joille annettiin nimi *Runoelmia*; v. 1882 tuli paljon enennetty painos, *Suonion kootut Runoelmat ja Kertoelmat*, joka sisältää muutamia novellejakin. – Krohn’in runoelmat, jotka ovat huomattavia puhtaan ja hartaan mielialansa vuoksi, lausuvat ilmi osittain isänmaallisia tunteita, osittain lemмен iloja ja huolia, murhetta armahaisen kuolemasta tai muita mielenliikuntoja; välisti on muualtakin otettu aiheita. Paraita ovat *Suksimiesten laulu, Lumisateella, Purjehdusretki, Italian herääminen, Karkuri, Virsi kotimaan puolesta* ja *Varpunen* sekä juhlaruno *Runebergin kuvapatsasta paljastaessa*, niinkuin myös ne runot, jotka on järjestetty *Emma* nimiseen sarjaan. Kansantajuisten kirjain ja aikakauslehtien toimittajana on Krohn suuresti edistänyt kotimaista kirjallisuutta; niin hän julkaisi kuvalehdet *Maiden ja Merien takaa* (1864–1866) ja *Suomen Kuvalehti* (1873–1880).

Hänen tieteelliset toimensa olivat monta eri lajia. Osittain ne koskivat Suomen kieltä ja sen lähimpiä sukukieliä (*Viron kielioppi*), osittain oman maan tahi yleistä historiaa; pääasiallisesti olivat kuitenkin Suomen kirjallisuuden historia ja muinaisrunous hänen työalansa. Sitä laatua oli, paitsi yllämainittua kirjoitusta Suomen kansarunoudesta, jo Krohn’in väitöskirja dosentin-virkaa varten, *Suomenkielinen runollisuus Ruotsinvalian aikana ynnä kuvaelmia suomalaisuuden historiasta*, ja erittäin huomattava on hänen teoksensa *Suomalaisen kirjallisuuden historia*, jonka ensimmäinen osa – ainoa, mikä häneltä ehti valmistua, – valaisee Kalevalaa sekä esteettisessä suhteessa että sen kokoonpanon ja syntymätavan puolesta. Näiden tutkimusten hedelmiä ovat vielä *Helmivyö suomalaista runoutta*, kirjallishistoriallinen kokoelma valittuja suomalaisia runoja, ja toisintojen nojalla lisätty *uusi Kullervon runojen laitos*. Kirjallishistoriallisiin teoksiin kuuluu myös *Suomalaisen virsikirjan historia*, johon tekijälle antoi aiheita hänen ahkera työnsä suomalaisessa virsikirja-komiteassa. Uuden suomalaisen virsikirjan muodostus onkin pääasiallisesti luettava hänen ansiokseen. – Krohn on antanut miellyttäviä historiallisia kuvaelmia teoksissaan *Kertomuksia Suomen historiasta* (4 osaa) ja *Suomen historia nuorisolle*; paitsi sitä on hän kirjoittanut kuudennen ja seitsemännen osan kirjasta *Kertomuksia ihmiskunnan historiasta*. Esityksen suomalais-ugrilaisista kansoista, nimeltä *Suomen suku*, hän on julkaissut Kansanvalistusseuran ”Maantieteellisissä kuvaelmissa”.

Krohn oli hyvin utterta suomentaja, kääntäen sekä runomittaisia että suorasanaaisia teoksia (Körner’in ”Syyn sovitus”, Macaulay’n ”Englannin historia”, I osa, ”Andersen’in satuja” useampia vihkoja, useat Walter Scott’in romaanit y. m.).

Julius Krohn’in jälkeen jäi paljon käsikirjoituksia ja muistiinpanoja, etenkin suomalaista mytologiaa ja kirjallisuudenhistoriaa koskevia. Hänen poikansa, *Kaarle Krohn*, on jatkanut isänsä työtä muinaistaruston ja kansanrunouden alalla ja on toimittanut julkisuuteen hänen mytologiset kirjoituksensa nimellä *Suomen suvun pakanallinen jumalanpalvelus*, niitä täydentäen ja sovittaen uudemman tutkimusten mukaan. Samalla lailla hän nimellä *Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet* on julkaissut isä vainajansa kirjallisuudenhistorian jatkon Agricolasta eteenpäin.

Lisäys. *A. E. Ahlqvist*’in tärkeimmät kielitieteelliset teokset ovat paitsi ylempänä mainittuja: ”Länsi-suomalaisten kielten sivistyssanat”, jonka kirjan hän ensin antoi ulos ruotsiksi, vaan sitten uudistettuna saksaksi (”Die Kulturwörter der westfinnischen Sprachen”), Vatjan kielioppi (ruotsiksi) ja Saksan kielellä kirjoitettu Moksha-Mordvan kielioppi, tutkimus Vepsän kielestä ja kirjoitus ”Viron nykyisemmästä kirjallisuudesta”. Ostjakkein ja Voguulien oloja on hän hausvasti kuvaillut saksankielisessä teoksessa ”Unter Wogulen und Ostjaken”. – Aikakauskirja ”Kieletär” sisältää arvosteluita ja erityistutkimuksia kielitieteen alalta. Nuorisoa varten on Ahlqvist toimittanut selityksillä varustetun laitoksen ”Valittuja Suomen kansan sananlaskuja”. Kalevalan kokoonpanoa koskee yliopistollisena kutsumuskirjana ilmestynyt kirjoitus ”Tutkimuksia Kalevalan tekstissä ja tämän tarkastusta”.

Yrjö-Koskisen teoksista sopii vielä mainita ”Finska språkets satslära”, ensimmäinen Suomen kielen lauseoppi, sekä

”Olavi Maununpoika Pariisissa ja Suomalaisten opinkäynti ulkomailla keski-ajalla”, ”Lähteitä Ison-vihan historiaan” ja ranskaksi kirjoitettu tutkimus Liiviläisistä, ”Sur l’antiquité des Lives en Livonie”. Kansantajuista lukemista tarjoo kirjanen ”Opiksi ja huviksi”.

§ 39. Aleksis Kivi ja suomalainen näytelmärunous.

Siihen aikaan, jolloin henkinen elämä Suomessa rupesi kaikin puolin runsaammaksi varttumaan, esiintyi näytelmäkirjallisuuden alalla nuori mies, jossa asui omituinen, valtava runoilijahenki. Se oli **Aleksis Kivi** eli, niinkuin hänen oikea nimensä kuului, **Aleksis Stenvall**. Hän syntyi Lokakuun 10 p. 1834 Palojoen kylässä Nurmijärvellä, jossa hänen isänsä oli räätälinä. Saatuansa kotona ensimmäiset opin-alkheet, lähetettiin nuori Aleksis seitsentoista-vuotiaana Helsinkiin kouluun; köyhyyden tähden monenlaista puutetta nähtyään, hänen onnistui päästä ylioppilaaksi 1857. Kivi ei pyrkinytkään edemmäksi opin tiellä, mutta lukematta ei hän kuitenkaan ollut; päinvastoin hän rikastutti henkeänsä useilla maailmankirjallisuuden parailla teoksilla, joita luki ruotsiksi käännettynä. Hänen mielikirjansa olivat Raamattu, Kalevala, Shakespearen näytelmät ja Cervantes’in Don Quixote. Ensimmäinen teos, jonka hän toi julkisuuteen, oli murhenäytelmä *Kullervo*, joka valmistui vuonna 1859, mutta sitten parannettuna 1864 painettiin Suom. Kirjallisuuden Seuran ulos-antamaan ”Näytelmistöön”. Varattomuus ja monenlaiset vastoinkäymiset olivat runoilijan alituisina kumppaneina; mutta hänen kuvausvoimansa ei siitä lannistunut, vaan tuotti yhä uusia runoteoksia. Kiven tila johonkin määrin ulkonaisesti parani, kun eräs jalomielinen nainen, neiti Charlotte Lönnqvist, toimitti hänelle huoneen ja elatuksen omalla asuinpaikallaan Siuntion pitäjässä. Siellä hän kirjoitti enimmäkseen vuosien 1864 ja 1871 välillä. Jo loppupuolella vuotta 1864 ilmestyi komedia *Nummisuutarit*, jossa mestarillisella huumorilla kuvataan Etelä-Hämeen kansan-elämää ja ”Nummisuutarin Eskon” onnistumatonta naimaretkeä. Näyttämöllä esitettynä on se nykyään suomalaisen yleisön mielikappaleita. Nummisuutarien jälkeen tuli runokokoelma *Kanervala*, hauska yksinäytöksinen komedia *Kihlaus* sekä *Karkurit*, näytelmä viidessä näytöksessä, ja pieni draamallinen idylli *Yö ja päivä*. Vuonna 1869 ilmestyi näytelmä *Lea*, kokoonpanon ja taiteellisen muotonsa puolesta täydellisin Kiven teoksista, ihana itämaan idylli, jossa kauniilla tavalla kuvataan kristin-uskon voittoa Vapahtajan aikana. Se on, niinkuin eräs arvostelija on sanonut, ”hempeä kukka, jossa itämaiden hekkuma ja suomalainen kirkkaus ovat sulaneet yhteen”. Seuraavana vuonna tuli ulos *Seitsemän veljestä*, suuri romaani, jossa samoin kuin Nummisuutareissakin realistisella tavalla ja verrattomalla taidolla kuvataan kansan-elämää sekä lystilliseltä että vakavaltakin puolelta. Moni ihana luonnonkuvaus kaunistaa tätä teosta, ja sen pohjana on se siveellinen aate, ett’ei ihminen voi menestyä ilman sivistystä; vaikka hän, niinkuin Jukolan veljekset, koettaakin sitä paeta erämaan syvyyteen, niin hänen oma luontonsa vetää hänet takaisin sivistyksen helmaan. – Mutta surkea kohtalo odotti onnetonta runoilijaa; hänen sekä ruumiinsa että sielunsa voimat rupesivat raukeamaan; ennenkuin julkisuuteen ehti hänen viimeinen näytelmänsä *Margareta* (1871), oli pimeys peittänyt hänen järkensä. Aleksis Kivi kuoli veljensä luona Tuusulassa vuoden viimeisenä päivänä 1872. ”A. Kiven Valitut teokset” julkaistiin Suom. Kirjallisuuden Seuran toimesta ja siihen kokoelmaan otettiin myöskin hänen jälkeensä jääneet runoelmansa, muun muassa näytelmä *Leo ja Liina* ja sievä kertomus *Koti ja Kahleet*. – Kivellä on vilkas ja rikas kuvausvoima; hänen vahvin puolensa on ihmisluonteiden kuvaileminen. Vähemmin hän huoli teostensa taiteellisesta säännöllisyydestä. Kivi on täysi realisti, mutta rakentaa kuvaelmansa aina ideaaliselle pohjalle. Hän on pääasiallisesti draamallinen runoilija, mutta samalla hyvä kertoilija, niinkuin hänen suuri romaaninsa todistaa. Heikompia ovat hänen lyyrilliset tuotteensa eikä runomittainen kieli häneltä oikein suju; mutta hänen vilkas mielikuvituksensa on silläkin alalla luonut muutamia kauniita kuvauksia, esim. ”Lintukoto” ja ”Lapsi”. Raikkaalta soi niin-ikään ”Metsämiehen laulu”. Muista runoista sopii vielä mainita ”Äiti ja lapsi” sekä ”Suomenmaa”.

Vuonna 1868 ilmestyi murhenäytelmä *Saul*, jonka tekijä on **Tuokko** eli **Antti Törneröös** (synt. Iitissä 1835, † 1896). ”Saul” on enemmän draaman muotoon sovitettu runoelma kuin varsinainen näytelmä; lyyrillinen kauneus siinä voittaa draamallisuuden. Se on varsinkin huomattava erinomaisen sointuvan ja säännöllisen runokielensä vuoksi, jossa suhteessa sillä on suuri merkitys kirjallisuutemme historiassa. Tuokko on paitsi sitä kirjoittanut lyyrillisiä runoelmia, jonka ohessa hän on esiintynyt ahkerana näytelmäin ja muiden runoteosten suomentajana. Hänen kääntämiänsä ovat Runeberg’in ”Hauta Perhossa” ja ”En voi”, Schiller’in ”Maria Stuart”, Tegnér’in ”Aksel”, useat Franzén’in ”Selma-lauluista”, Burger’in ”Lenora” y. m. Näytelmäin suomennoksia ei ole kaikkia painettu.

Vuodesta 1872 meillä on oma kansallisteatteri, jonka perustaminen on sen nerokkaan johtajan **Kaarlo Juhana Bergbom**’in ansio (synt. 1843). – Kaarlo Bergbom on suomeksi kirjoittanut näytelmän *Paola Moroni*, useita arvosteluita ja muita taidetta ja kaunokirjallisuutta koskevia kirjoituksia sekä muutamia novelleja (”Sydämmiä ihmistelmässä” y. m.).

Lisäys. Suomalaisen kansallisteatterin perustamista valmistettiin seuranäytelmillä, ja sen varsinainen alku on luettava 10 p:stä Toukokuuta 1869, kun Helsingissä näytettiin Kiven Lea etevän ruotsalaisen taiteilijattaren, rouva Hedvig Charlotte Raa’n (nyk. rouva Winterhjelm’in) avulla. Senjälkeen se taidelaitoksena jo on ehtinyt kantaa sangen kauniita hedelmiä ja on suomalaiseen kirjallisuuteenkin elähyttävästi vaikuttanut. Paitsi monta monituista näytelmää, jotka teatteria varten on käännetty, on ilmestynyt paljon alkuperäisiäkin draamoja, niiden joukossa monta vallan ansiokasta. Erittäin huomattavia ovat *Minna Canth*’in ja *J. H. Erkon* näytelmät; näistä, niinkuin muutamien muidenkin erikseen mainittavien kirjailijain draamoista tehdään edempänä tarkemmin selkoa. – Suomalaiseen näytelmäkirjallisuuteen on myös luettava *G. von Numers*’in ruotsiksi kirjoitetut, mutta suomennettaessa uuden muodostuksen saaneet teokset ”Kuopion takana” ja ”Elinan surma”; edellinen on oivallinen komedia ja jälkimäinen, jota ei ole vielä kokonaisuudessaan painettu, mahtavasti vaikuttava murhenäytelmä. G. v. Numers’in draamoja ovat vielä ”Tuukkalan tappelu” ja ”Eerikki Puke”. – Inkerin kansan elämästä sai *Matti Kurikka* aiheen näytelmänsä ”Viimeinen ponnistus”, joka koskee orjain vapauttamista Venäjänmaalla. Muistettakoon myös *Robert Kiljander*’in hullunkuriset huvinäytelmät: ”Amalia ystävämme”, ”Mestarin nuuskarasia”, ”Pukkisen pidot”, ”Pahassa pulassa”, ”Kumarrusmatka” j. n. e. Viime aikoina ovat vielä kirjoittaneet näytelmiä *Martti Wuori* (*M. A. Bergh*), *Juhani Sjöström* y. m.

§ 40. Suomalaisen novellikirjallisuuden alku.

Edellisen ajanjakson kirjailijoista on ainoastaan Pietari Hannikainen muistettava novellikirjallisuuden alalla, ja hänenkin kertoelmansa kuuluvat suureksi osaksi nyt tarkastettavan ajan tuotteisiin (vrt. § 34, lis.). Kuusikymmen- ja seitsenkymmen-luvulla **Kaarle Jaakko Gummerus** (synt. 1840, lyseon opettaja Jyväskylässä, † 1898) kirjoitteli romaaneja ja novelleja ("Alkuperäisiä suomalaisia Utelaita", "Ylhäiset ja alhaiset" y. m.); nämä, niinkuin myöhemmin toimitetut aikakauslehdetkin ("Kyläkirjasto" ja "Kyläkirjaston Kuvalehti"), saivat, varsinkin kansan kesken, laajan lukijakunnan. Samaan aikaan aloitti kirjallisen toimensa rouva **Theodolinda Hahnsson** (o. s. *Limón*, synt. 1838), nykyään **Theodolinda Yrjö-Koskinen**, ennen mainitun historioitsijan ja valtiomiehen Y. S. Yrjö-Koskisen toinen puoliso. Hänen somat, idyllintapaiset kertoelmansa kuvailevat enimmäiten kansan elämää ("Kotikuusen kuiskehia", "Martta" y. m.). Huomattavin hänen teoksistaan on laveanpuolinen novelli "Huutolaiset".

Merkkillisin teos tällä alalla 1870-luvulta oli *Kiven "Seitsemän veljestä"*, josta jo ennen on puhuttu ja jonka vaikutus on selvästi havaittava seuraavan ajan romaani- ja novellikirjallisuudessa.

Vilkaalla ja sievällä, usein leikillisellä kertomustavallaan viehättää **Kaarle (Gustav Samuel) Suomalainen** (synt. 1850, lehtori Kymölän seminaarissa), joka salanimellä **Samuli S.** on julkaissut kaksi sarjaa *Novelleja* ("Halla-yö", "Kesäinen tarina", "Kosto", "Piispan Ellu", "Tulipalo" y. m.). Sen ohessa on Suomalainen osoittanut erinomaista taitoa suorasanaisten kirjain kääntämisessä; paitsi muuta hän on suomentanut useita kaunokirjallisia teoksia, varsinkin ranskan- ja venäjänkielisiä (Sandeau'n, Pushkin'in, Gogol'in ja Turgeniev'in kertomuksia, Topeliuksen "Nuoruuden unelmia" y. m.). Suomalainen on myös kirjoittanut pari pientä huvinäytelmää sekä runoja lapsia varten.

Huomattava ilmiö suomalaisen kirjallisuuden alalla ovat ne monilukuiset, kansan syvästä riveistä lähteneet kirjailijat, jotka nykyisempinä aikoina ovat julkaisseet romaaneja ja novelleja. Suomen kansan luonnollinen taipumus runolliseen tuotantoon näkyy myös näissä kansankirjailijain suorasanaaisissa teoksissa. Vanhin heistä on **Pietari Päivärinta** (synt. 1827, lukkari Ylivieskassa Pohjanmaalla); hänen kertoelmansa, ollen ensimmäisiä laatuaan, ovat nostaneet paljon huomiota, ja luonnonmukaisella tavalla niissä kuvaillaan kansan-elämää. Parhaat ovat *Elämäni* (jossa tekijä oikeastaan esittelee omaa elämäkertansa) ja ne, jotka ilmestyivät yhteisellä nimityksellä *Elämän havainnoita* (niiden joukossa varsinkin *Vaimoni*, *Uudistalo*, *Halla-aamuna*, *Puutteen Matti* ja *Kontti-Anna*). Muista Päivärinnan teoksista ansaitsevat erittäin mainitsemista *Tintta-Jaakko* ja *Minä ja muut*, *Sakeus Pyöreän kertomuksia*.

Lisäys. Romaanikirjallisuutemme vanhempaan kehitysjaksoon kuuluu vielä *Evald Ferdinand Jahnsson* († 1895), jonka ansioksi on luettava, että hän suomenkielisessä kirjallisuudessa pani alkuun historiallisen romaanin ("Hatanpään Heikki ja hänen morsiamensa", "Muuan suomalainen soturi Kristiina kuningattaren aikakaudelta", y. m.); samoin hän draamankin alalla on muistettava ensimmäisenä, joka valitsi aineensa kotimaan historiasta ("Lalli", "Bartholdus Simonis", "Raatimiehen tytär"). - Historiallisen kertomuksen "Nevalaiset" on kirjoittanut *J. A. Bergman*, niinkuin myös novellin "Aumolan emäntä". - Onnistuneita kuvaelmia, varsinkin kansan elämästä, julkaisi *Vilho Soini* Suomen Kuvalehdessä salanimellä "Pii" ("Kirjavia kuvia pölkkyjen historiasta", "Sedän toivo"); saman tekijän kirjoittamia ovat novellit "Erkki" ja "Kaarlo Tiira" sekä näytelmät "Valoa kansalle" ja "Kevään oikkuja". - Nimimerkillä *Kah* on *K. A. Heman* julkaissut "Kysymysmerkkiä" ja muita kuvaelmia Hämeen kansan elämästä. - Mainittakoon vielä *Emil Nervander* (salanimi *Emleky*), jonka ruotsiksi kirjoitetut novellit ("Uotilan isäntä", "Katri") sekä satukokoelma "Honkain tarinat" ilmestyivät Suomen kielellä.

Melkein kaikki yllämainitut teokset tulivat julkisuuteen 1870-luvulla ja 1880-luvun alkupuolella. - Miellyttävänä kertoilijana ilmaantui samaan aikaan *Juhana Viktor Calamnius* (synt. 1838, † tuomioprovastina Kuopiossa 1891) niissä muinais-aikaisissa taruissa, joita hän esitteli Ovidion mukaan (*Kreikkalaisia satuja kirjeissä Suleimalle*). Calamnius on muutoin tunnettu Aristoteleen Runous-opin ja Platonin "Faidonin" suomentajana.

§ 41. Uudempi suorasanaisten kaunokirjallisuus.

Noin 1880-luvun keskivaiheilla tapahtui käänne Suomen kaunokirjallisuudessa; uuden-aikuinen realismi levisi varsinkin Ibsen'in, Björnson'in, Kielland'in ja muiden norjalaisten kirjailijain vaikutuksesta meidänkin maahan. Täällä se kuitenkin sai itsenäisen, kansallisen luonteen, kun oman maan oloja ruvettiin luonnonmukaisesti kuvailemaan. Uusi suunta ilmenee etenkin novellin ja näytelmärunouden alalla. Samoin, kuin mainitut norjalaiset kirjailijat, heidän suomalaiset hengenheimolaisensakin esittelevät tosi-elämää kaikkine päätasaisuuksineen ja kiinnostävät sen ohessa huomionsa ajan kysymyksiin ja korjattaviin epäkohtiin; siten realismiin enimmäiten yhtyy selvästi havaittava tendenssi eli tarkoittelevaisuus. Myöhemmin on tähän suuntaan osittain liittynyt se uusi romantisuus, joka Euroopan kirjallisuudessa näyttää astuvan entisen realismin sijaan. Ne kirjailijat, joissa nämä piirteet selvimmin esiintyvät, ovat *Minna Canth* ja *Juhani Aho*.

Minna Canth (omaa sukuansa *Johnsson*) syntyi 1844 Tampereella, oli jonkun aikaa oppilaana Jyväskylän seminaarissa ja meni sitten naimisiin seminaarin-lehtorin J. F. Canth'in kanssa. Jäätyään leskeksi 1879 muutti hän, seitsemän pienen lapsen ainoana turvana, Kuopioon, jossa rupesi kauppaliikettä pitämään. Täällä hän ahkerasti antautui kirjalliseen työhön, johon oli ryhtynyt jo Jyväskylässä, kirjoittaessaan pieniä kertomuksia miehensä toimittamaan sanomalehteen. Ensiksi hän nosti huomiota *Murtovarkaus* nimisellä näytelmällään, jossa varsinkin Hoppulaisen hauskat kuvattu luonne ansaitsee kiitosta. Sen jälkeen tuli toinen kansan-elämää esittävä draama, *Roinilan talossa*. Kolmas näytelmä, *Työmiehen vaimo* (1885), asetti Minna Canth'in uuden, tarkoituksellisen realismin innokkaimpien kannattajien joukkoon; siinä näytetään, kuinka viheliäisessä asemassa vaimo on siveellisesti rappeutuneen, juopottelevan miehen rinnalla. Samaa suuntaa ovat seuraavina vuosina ilmestyneet teokset: *Köyhää kansaa*, syvästi mieleen painuva kuvaus köyhien surkeasta kohtalosta, sekä laajemmat novellit *Hanna* ja *Salakari*, niinkuin myös pienet kertoelmat *Lain mukaan* ja *Kauppa-Lopo*; jälkimäisessä ilmaikse tekijän lämmin osan-otto kurjintakin ihmis-olentoa kohtaan. Tätä sarjaa on vielä näytelmä *Kovan onnen lapsia*, jossa kirjailija luo perin synkän kuvan työväen oloista. - Kaikissa näissä viimeksi-

mainituissa teoksissa Minna Canth, usein hyvinkin räikeillä väreillä, esittää aikamme epäkohtia, katsoen asioita pimeimmältä puolelta. Mutta loppu-iällensä hän luopuu jyrkästä realismista, ja silloin sovinnollisempi käsitystapa pääsee voitolle. Käännekohdan muodostaa näytelmä *Papin perhe*, joka koskee vanhan ja nuoren sukupolven vastakkaisuutta. Seuraava draama, *Sylvi*, näyttää, miten kiihkeätunteinen, henkisesti kypsytön vaimo puolitajuisuuden tilassa murhaa miehensä; mutta tätä kamalaa ainetta käsitellään romantisella tavalla. Hänen viimeinen näytelmänsä *Anna Liisa* (1895) on huomattava jännittävän toimintansa ja onnistuneen draamallisen rakennuksensa puolesta. Sen perus-aate on rikoksen sovittaminen vapaaehtoisen, vilpittömän tunnustuksen kautta. – Minna Canth'in kertoelmat julkaistiin nimellä *Novelleja* kahdessa osassa. Paitsi sitä hän on kirjoittanut vielä muutamia pieniä näytelmiä (mukaelman "Hän on Sysmästä", "Spiritistinen istunto" ja "Kotoa pois") sekä lyhyen kertomuksen "Missä onni?" – Minna Canth kuoli keväällä 1897.

Minna Canth'in esitystapa on suppea ja ponteva; lyhyin, voimakkein piirtein hän saa kuvattavansa havainnollisesti esiintymään. Hänen taitonsa huomataan varsinkin näytelmissä; niissä on vilkas toiminta, luonteva puhelu ja tehokas luonteiden kuvailu. Minna Canth'in herkkään mieleen koskivat kaikki ajan virtaukset, ja palavalla innolla hän antautui uusia aatteita harrastamaan: sentähden melkein kaikki viime aikojen ajatussuunnat näkyvätkin hänen teoksissaan ikäänkuin kuvastimissa. Niin hän puolusti naiskysymystä, raittiuspyrintöjä, työväen-asiaa; eivätpä nykyisimmän ajan hengellisetkään liikkeet jääneet hänelle vieraiksi. Into vei hänet usein liioitteluun ja tendenssi on monesti haitaksi hänen teostensa taiteellisuudelle; mutta syynä oli jalo ihmisrakkaus, ja kauniimpia piirteitä hänen kirjailijatoimessaan on lämmin myötätuntoisuus kaikkia köyhiä ja sorrettuja kohtaan.

Juhani Brofeldt, enemmän tunnettu kirjailijanimellään **Juhani Aho** (synt. Lapinlahdella Savossa 1861), edustaa teoksissaan, samoin kuin Minna Canth, nykyajan kirjallisuuden eri suuntia, mutta ilman tarkoitusperäisyyttä. Erinomaisella taidolla hän kuvailee luontoa ja sen yhteydessä ihmisen sielun-elämää; useista erityispiirteistä hän osaa luoda havainnollisen kokonaisuuden. Pienet tunnelmakuvat onnistuvat häneltä erittäin hyvin; mutta suuremmissakin sommitelmissa ilmaantuu hänen oivallinen kirjailijalahjansa. Usein tavataan hänen kertoelmissaan hienoa huumoria, välistä ivaakin. Mestarillisella esityslaadullaan ja sointuvalla, rikkaalla kielellään on Juhani Aho paljon vaikuttanut suorasanaisten kirjoitustavan kehittämiseen.

Juhani Ahon ensimmäiset kertomukset olivat *Sipolan Aapon kosioretki* ja *Siihen aikaan, kun isä lampun osti*, joista varsinkin jälkimäinen hauskuudellaan viehätti lukijakuntaa. Näiden jälkeen nostivat huomiota *Muuan markkinamies*, kansanmiehen surullinen elämäkerta, ja leikillisyydessään verraton kuvaus *Rautatie*, niinkuin myös *Papin tytär*, jossa esitellään nuoren tytön henkistä riutumista ahtaissa kotioiloissa. Viimeksi-mainitussa teoksessa Aho jo täydellisesti astuu uuden realismin polkuja; sama suunta ilmaantuu vielä muutamissa pienissä kertomuksissa (*Hellmannin herra* y. m.) ja yltyy korkeimmilleen novelleissa *Helsinkiin* ja *Yksin*. Mutta jälkimmäisessä, jonka hän kirjoitti käytyänsä Pariisissa ja siellä lähemmin tutustuttuansa ranskalaiseen kirjallisuuteen, esiintyy samalla ensi kerran se sorea, taiteellinen kertomistapa, joka siitä asti on jäänyt Ahon teosten tunnusmerkiksi. Tästä lähtien myös romantinen tunteiden kuvailu saa yhä laajemman alan Ahon kirjailijatoimessa. – Suurta suosiota ovat hänen teoksistaan saavuttaneet nuo lyhyet, *Lastuja* nimiset luonnon- ja ihmiselämän-kuvaukset, joita on tullut neljä sarjaa (1891–1899). Erittäin kauniita ovat ne, joihin isänmaalliset tunteet antavat aihetta, niinkuin "Uudisasukas", "Kosteikko, kukkula, saari", "Katajainen kansallisuutemme" y. m. Toisissa tekijä, milloin vakavasti, milloin leikillisesti tai ivallisesti, piirtelee kuvia henkilöistä tai kohtauksia elämästä ("Äitien muistoksi", "Ruokarouva", "Mallikelpoinen", "Yhdistysten aikakaudella" j. n. e.); toisissa taas hän syventyy luonnon herättämiin tunteisiin ("Metsäpolku" y. m.) tai kuvailee humoristisesti eläinten eleitä. Välisti kertoelman pohjana on Suomen kansan muinais-elämä tai muinaisuuden tarut ("Metsän neidot", "Korven kosto"). – Jatkoa teokseen "Papin tytär" on taiteellisen muodostuksensa tähden huomattava novelli *Papin rouva*. Sen jälkeen on Aho vielä julkaissut kertomuksen *Maailman murjoma* ja novellikokoelman *Heränneitä*, muistelmia herännäisyyden aikakaudelta, johon liikkeeseen hän lapsuudessaan tutustui omassa kodissaan. – Edellämäinotuissa teoksissa on Aho tavallisesti esitellyt jonkun yksityishenkilön vaihtelevia mielentiloja; mutta vuonna 1897 ilmestyneessä kertomuksessa *Panu* hän menestyksellä on astunut uudelle uralle; tässä etevässä romaanissa hän panee suuria ihmisjoukkoja liikkeelle ja asettaa kaksi maailmankatsomusta vastakkain, kuvaillen pakanuuden ja kristin-uskon lopputaistelua Pohjois-Karjalan erämailla. Elävästi tässäkin teoksessa sekä luonto että ihmis-elämä tuodaan näkyviin, ja erittäin mainittava on se taito, jolla tekijä on pannut eri henkilöt edustamaan uskonnollisen katsantotavan eri vivahduksia. – Nykyisimmistä valtiollisista tapauksista on Juhani Aho saanut aihetta kahteen kuvaelmasarjaan, joilla on nimenä *Katajainen kansani* (1899 ja 1900).

Hyvin huomattava novellinkirjoittaja on myös **Teuvo Pakkala** (synt. Oulussa 1862). Hänen nimensä oli ensin Frosterus, mutta sen hän sittemmin vaihtoi sukunsa alkuperäiseen nimeen. Jo Pakkalan ensimmäisessä teoksessa *Lapsuuteni muistoja* ilmaantui hänen etevä kirjailijalahjansa. Sitten seurasi mehevästä ja kansanomaisesta kielestään kiitetty novelli *Oulua soutamassa*, ja jonkun väliajan päästä ilmestyi *Vaaralla*, jossa etenkin lasten elämää kuvataan hausalla ja tosi-runollisella tavalla. "Vaaralla" kirjan jatkoksi julkaistiin *Elsa* (1894), jossa entiset lapset esiintyvät aika-ihmisinä. Molemmat yhdessä muodostavat romaanin, jossa erinomaisella tavalla kuvataan työväen oloja eräässä rantakaupungissa (nähtävästi tarkoitetaan tekijän kotikaupunkia) eli oikeastaan sen läheisyydessä olevalla "Vaaralla". Taitavasti tuodaan esiin henkilöin sielun-elämää ja monta erilaista luonnetta. Teuvo Pakkala kyllä kajoo elämän surullisimpiinkin ristiriitoihin; mutta hänen kuvattaviinsa kuitenkin leviää ikäänkuin heleä päivänpaiste, ja siihen on syynä se hellä myötätuntoisuus, jolla hän kohtelee oloja ja henkilöitä. – Herttaisia kuvia lasten elämästä on Pakkala esittänyt kertomuskokoelmassa *Lapsia*, johon myös on otettu muutamia kohtia teoksesta "Vaaralla". – Hyvällä menestyksellä on näyttämöllä esitetty Pakkalan huvinäytelmää *Tukkijoella*.

Santeri Ingman (synt. 1866) kuvaili muutamissa kertomuksissaan ("Hellaassa", "Aikansa lapsipuoli") niitä aatevirtauksia, jotka ilmaantuivat ylioppilas-elämässä 1880-luvulla; mutta pääasiallisesti hän on liikkunut historiallisen: romaanin alalla. Ensin hän julkaisi oivallisen kertoelman *Juho Vesainen*, jossa esitetään Pohjanmaan asukkaiden ja Vienan Karjalaisten rajataisteluita kuudennentoista vuosisadan loppupuolella. Saman aineen on tekijä sittemmin muodostanut näytelmäksi. Vielä enemmän huomiota kuin "Juho Vesainen" sai osakseen romaani *Anna Fleming* (1898), jossa varsinkin Klaus Fleming'in ja nuijasodan aikuisten valtiollisten olojen kuvaus ansaitsee mainitsemista. Kokoelma onnistuneita historiallisia kertomuksia on *Margareeta*, joka paitsi sen-nimistä novellia sisältää muutamia lyhyempiä kuvaelmia. Paitsi sitä Santeri Ingman on kirjoittanut hauskoja matkamuistelmia Kuusamosta, "Tuokiokuvia matkan

varrelta”, ja kaksi vihkoa pieniä kertomuksia nimellä ”Iltapuhteesi” y. m. – Santeri Ingman’in uusin teos, ”historiallinen näytelmä” *Lahjoitusmailla*, esittelee noita tunnettuja synkkiä tapauksia Kaakkois-Suomen lahjoitusmailla vuonna 1837.

Kansankirjailijoista ovat etevimmät *Kauppis-Heikki* ja *Alkio*, joista edellinen kuvailee Savon, jälkimäinen Pohjanmaan kansan-elämää.

Heikki Kauppinen, kirjailijanimeltään **Kauppis-Heikki**, (synt. Iisalmella 1862, nykyjään opettajana Kehvon kasvatuslaitoksessa lähellä Kuopiota) tuli ensin tunnetuksi mehukkaalla kansankielellä toimitetusta kuvaelmasarjasta *Tarinoita*; sitten ilmestyi, paitsi muutamia pienempiä kertomuksia, useita laajanpuolisia novelleja: *Mäkijärveläiset*, *Viija*, *Kirottua työtä* ja *Laara*. Kaikissa näissä hän luonnonmukaisella tavalla esittelee kotiseutunsa oloja, liittyen ajan realistiseen suuntaan. Mutta erittäin huomattava on kaunis kertoelma *Aliina*, jossa tekijä kohoaa eheään taiteellisuuteen, esittäessään nuoren tytön sielun-elämän kehitystä. Sen jälkeen on Kauppis-Heikki vielä julkaissut *Tarinoita ja tapahtumia*, kokoelman lyhyitä luonteenkuvauksia ja muita pikkukertoelmia.

Santeri Alkio, jonka alkuperäinen nimi oli Aleksanteri Filander, (synt. 1862 Laihialla, jossa elää maakauppiaana) on harras kansansivistyksen edistäjä ja pitääkin kuvaelmissaan silmällä sivistys-oloja ja niiden kehitystä. Hänen laajemmista teoksistaan ansaitsevat erittäin mainitsemista *Teerelän perhe*, onnistuneen luonteenkuvauksen sisältävä kertomus *Eeva*, kansakoulun-opettajan elämää esittelevä novelli *Mennytt* ja ennen kaikkia kaksois-romaani *Puukkojunkkarit* ja *Murtavia voimia*. ”Puukkojunkkareissa” kuvataan sitä hurjaa elämää, jota vuosisadan keskipoika vietti monessa paikoin Etelä-Pohjanmaalla, ja ”Murtavissa voimissa” kerrotaan, miten varsinkin kamala katovuosi 1867 masensi rajuuden ja paremmat pyrinnot pääsivät valtaan. Olojen ja luonteiden kuvaus on karheaa, mutta todenmukaista ja voimallisesti esitettyä. – Alkion teoksista mainittakoon vielä ”Aikamme kuvia” ja ”Kylistä, kodeista ja vainioilta”, jotka sisältävät pienempiä kertoelmia.

Lisäys. Romaani- ja novellikirjallisuus on viime aikoina suuresti karttunut. Sen monilukuisista edustajista mainitaan tässä huomattavimmat.

Juho Reijonen (synt. 1855, Virolahden kappalainen) toimitti ensin julkisuuteen muutamia vihkoja ”Kertoelmia”, jotka miellyttivät yleisöä kauniilla kielellään ja humoristisella esitystavallaan, sekä laajemman novelliin ”Vaihdokas”. Sittemmin hän on antanut lukijakunnalle vielä kaksi novellivihkoa, ”Uusia kertoelmia” ja ”Suuteita”. Reijosen myöhemmissä kertomuksissa astuu huumorin rinnalle elämän ristiriitojen kuvailu.

Arvid Järnefelt herätti ensin huomiota romaanillaan ”Isänmaa”, jossa kuvaillaan 1880-luvun ylioppilas-oloja, mutta samalla osoitetaan päähenkilön sielun-elämän kehitystä epämääräisten aatteiden ihailusta todelliseen ihmisrakkauteen. Sittemmin hän puolittain kaunokirjallisissa, puolittain mietiskeleväisissä teoksissaan haaveellisella tavalla on kannattanut venäläisen kirjailijan Leo Tolstoin uskonnollista katsantotapaa. – Järnefelt’in puhtaasti kaunokirjallisista teoksista on vielä muistettava ”Ihmiskohtaloja”, joka sisältää kolme taitavasti esitettyä kertoelmaa, sekä näytelmä ”Samuel Cröell”, johon aihe on otettu seitsemännentoista vuosisadan tapauksista.

Juhana Kokko (salanimi *Kyösti*), kansakoulun-opettaja Iissä, käsittelee teoksissaan pohjoisen Pohjanmaan kansan-elämää ja on kirjoittanut kertoelmat ”Räisäspoika” ja ”Kölliskö”, niinkuin myös huomiota ansaitsevan kuvauksen ”Kruunun metsissä”.

Historiallisen romaanin alalta sopii vielä mainita pari teosta. *Betty Elfving* (salanimi *Aura*) on suomeksi julkaissut ”Härkmännin pojat”, kuvauksen Ison-vihan ajoilta, joka oli alkuansa ruotsiksi kirjoitettu. *Juhana Vilhelm Ronimus* on laatinut kertomuksen ”Antonio Bröijer”, joka liittyy Sigismundin ja Kaarlo herttuan taisteluihin.

Viime aikojen nuorista kirjailijattarista tulee muistiin johdattaa rouva *Maila Mikkola* eli, niinkuin hänen kirjailijanimensä kuuluu, *Maila Talvio*. Hän on paitsi muuta julkaissut vienon runollisia kertomuksia ja tunnelmakuvia (”Nähtyä ja tunnettua”), niinkuin myös muutamia pitempiä novelleja (”Aili” ja ”Kaksi rakkautta”), y. m. Hänen pienemmistä novelleistaan ansaitsee huomiota eräs kuvaelma Liettuasta, ”Aatteensa uhri”.

Aloittelevista naiskirjailijoista on huomattava *Aino Suonio* (rouva *Aino Kallas*, ennen mainitun kirjailijan Julius Krohn’in tytär), jonka esitystavaltaan miellyttävä novellikokoelma ”Kulua ja kevättä” osoittaa taipumusta sielun-elämän kuvailuun.

Paitsi näitä ovat novellikirjallisuuden alalla toimineet *Edvin Calamnius* eli *Esko Virtala*, *Kalle Kajander* y. m. m.

Näytelmäkirjallisuuden alalla ansaitsee vielä mainitsemista *Jalmari Hahl*’in ”Françoise d’Aubigné”, jossa tekijä on osannut hienolla tavalla mukaila Ludvig XIV:n aikakauden ajatus- ja esitystapaa.

Erityisen ryhmän romaani- ja novellikirjallisuudessa muodostavat kansankirjailijat. He kuvailevat tavallisesti, mitä itse ovat nähneet ja kokeneet, antaen kukin selvän ja elävän kuvan kotiseutunsa kansan-elämästä. Useat Suomen maakunnat ovatkin saaneet tällaisen kuvauksen osakseen. Etenkin Pohjanmaa on runsaasti edustettuna. Paitsi Päivärintaa ja Alkiota, joista edellinen on Oulun, jälkimäinen Vaasan läänistä, ovat pohjoisimman Suomen oloja esittäneet *Eero Sissala* (*E. Helin*, nykyjään kauppiana Helsingissä) onnistuneessa romaanissa ”Heikki Helmikangas” ja talollinen *Heikki Meriläinen* Sotkamosta sekä sisällyksensä että rikkaan kielensä puolesta huomattavassa kertomuksessa ”Korpelan Tapani”, jonka jälkeen hän vielä on kirjoittanut romaanit ”Pietolan tytöt” ja ”Kahleeton vanki” sekä novelliin ”Huutolaistyttö”. Savosta on Kauppis-Heikki, ja nyt jo manalle mennyt *Nestor Niemelä* on antanut kuvauksia Hämeestä (”Takamaan torpparit” y. m.). Useita kansankirjailijain kertoelmia on julkaistu yhteisellä nimellä ”Syvistä riveistä”.

§ 42. Runomuotoinen kirjallisuus.

Nykyisistä runoilijoista ovat seuraavat ennen muita huomioon otettavat:

Paavo Eemil Cajander (synt. Hämeenlinnassa 1846, Suomen kielen lehtori yliopistossa) on erittäin tullut tunnetuksi *Shakespearean draamojen* suomentajana; hänen mestarilliset käänöksensä yhdistävät runollisen kauneuden ja kielen sointuisuuden erinomaiseen pontevuuteen ja tarkkuuteen. Hänen kädestään on milt'ei joka vuosi lähtenyt joku Shakespearean näytelmä, ja melkoinen osa niistä onkin jo ilmestynyt suomalaisessa puvussa. Muista käänöksistä ovat mainittavat Wecksell'in "Daniel Hjort" sekä Runeberg'in "Hanna" ja "Joulu-ilta", niinkuin myös parannettu "Vänrikki Stoolin tarinain" suomennos. Cajander'in omissa runoissa ilmaantuu syvä, todenperäinen tunteellisuus, ja useat niistä ovat suomalaisen lyriikan kauniimpia helmiä. Muutamat ovat mieltä kiinnittäviä ballaadeja, niinkuin *Saaren impi*, *Vapautettu kuningatar*, *Kehräjä-äiti*, *Runolaulaja*, *Scipio Africanus*; toiset tuovat suorastaan ilmi sydämmen tunteita, niinkuin *Aleksis Kiven haudalla*, *Toivoni*, *Kuva*, *Tähti*, *Viihdytystä*. Leikillistä laatua on sievä runo *Kärpänen*; kauniin luonnonkuvauksen sisältää *Salomaa*. Usein isänmaallinen innostus saattaa häntä runoilemaan, varsinkin jonkun kansallisessa elämässä merkillisen tapauksen johdosta; niin ovat alkunsa saaneet *Runo Suomalaisen alkeis-opiston vihkiäisissä* ja *Juhlaruno Suomalaisen teatterin muistojuhlissa 1897*.

Juhana Henrik Erkko (synt. Orimattilassa 1849) on tuotteliain suomenkielinen runoilija. Hänen laulujensa raikas luontevuus ja sointuva kieli hankkivat hänelle jo alusta alkaen monta ystävää. Vuonna 1881 Erkko kokosi ennen julkaisemansa runotuotteet kirjaan *Valikoima runoelmia*. Erinomaisen onnistuneita ovat tässä kokoelmassa ne idyllien tai mietelmien tapaiset pikkurunoelmat, jotka ovat yhteen liitetyt nimityksillä *Paimenelta* ja *Kesäpoimintoja*. Niiden vieno sulous ja virkeä luonnontunne muistuttaa Kantelettaren laulelmia. "Valikoimassa" on myös "pieni laulukihelmä" *Paimenet*. Muista runoista ovat huomioon otettavia "Hevospaimenet yömajalla", "Kamppiaiset", "Isällemme", "Kotoinen sydän" y. m. m. Sen jälkeen on ilmestynyt useita runovihkoja: *Uusia runoelmia*, *Havaittuani*, *Kuplia* ja *Ajan varrelta* sekä viimein *Runoelmia ja ajatelmia*, etevin tässä sarjassa. Näissä on Erkko yhä enemmän taipunut mietelyriikkaan, kannattaen vapaata ja ihanteellista katsantotapaa. Myöhemmistä runoista sopii erittäin mainita: "Se kolmas", "Ihanteelleni", "Koululinna", "Nuorille", "Viirimme", "Rajamailla", "Kevätvirrat", "Montblanc". Uskonnollisia aatteitaan hän on tuonut esiin runokokoelmassa "Havaittuani".

Erkon draamoissakin näkyy hänen etevä runoilijalahjansa. Paitsi muutamia nuoruuden teoksia, hän on kirjoittanut kolme näytelmää, joissa muodon ihanuus yhtyy tosi-runolliseen sisällykseen. Ensimmäinen niistä on syväaateinen "viisinäytöksinen runoelma" *Tietäjä* (1887); päähenkilönä on siinä profeetta Bileam ja traagillisena pohjana on vastariita uskonnollisen vakaumuksen ja kansallistunteen välillä. Toisiin molempiin runoilija sai aiheensa Kalevalasta. Niissä hän on käyttänyt vanhaa kansallista runomuotoa, draamaa varten vapaasti muodostettuna. Yleisön suosiota on erittäin saavuttanut draamallinen "runo" *Aino*; siinä meitä tenhoo muinaisrunouden henki, jota runoilija on osannut säilyttää, samalla kuin on kehittänyt sen tarjoamaa ainetta, etenkin esittämällä Joukolan ja Väinölän heimoja eri sivistyskantojen edustajiksi. Samanlaista alkuperäisen aineen kehitystä osoittaa murhenäytelmä *Kullervo*, jossa tuohon vanhaan tarinaan on lisätty onnellisesti keksitty yleis-inhimillinen aihe, orjain pyrintö vapautteen. – Paitsi sitä on Erkon kynästä lähtenyt suorasanaisia kertomuksia, *Kotoisia tarinoita*, ja laajanpuolinen novelli, nimeltä *Uskovainen*.

Arvid Genetz (synt. Impilahdessa Itä-Karjalassa 1848, Suomalais-ugrilaisen kielitieteen professori yliopistossa), etevä kielentutkija, on toiminut runoudenkin alalla ja kirjailijanimellä **Arvi Jännes**, jota hän muutoinkin käyttää, julkaissut runokokoelman *Muistoja ja toiveita* (1889). Hän esittelee siinä miellyttäviä kuvia lähimmästä piiristänsä tahil lausuu voimallisesti ilmi kansallista intoaan ja rakkauttaan kotiseutuunsa Karjalaan. Yleisesti tunnettu on hänen mahtava laulunsa "Herää, Suomi!" (jonka hänen nuorempi veljensä, Eemil Genetz, on säveltänyt). Muista runoista mainittakoon "Väinölän lapset", "Hakkapeliitta", "Vaimolleni", "Päästökirja Oprille", "Poku", "Veljelleni" sekä käänöksiä Viron, Unkarin ja Mordvan kielestä. Erityistä huomiota ansaitsee hänen runoissansa ulkomuodon täydellisyys; hänellä onkin paljon ansioita runomuotojen selvittäjänä ja kehittäjänä. Niin on hän säännöllä vakauttanut kuusimittaisen runon käytännön Suomen kielellä ja sääntöjensä vahvistukseksi kääntänyt Runeberg'in "Hirvenhiihtäjät". "Muistojen ja toiveiden" jälkeen on Genetz kirjoittanut muutamia muitakin runotuotteita.

Nuoremista lyyrillisistä runoilijoista on enimmänsä tunnettu **Kasimir Leino**, oikealta nimeltään **Lönnbohm** (synt. Paltamossa 1866). Julkaistuansa paitsi muutamia runoja novellin *Emmalan Elli* ja kokoelman pienempiä kertomuksia, nimeltä *Elämästä*, toimitti hän runovihot *Ristiaallokossa* (1890), *Väljemmillä vesillä* ja *Runoja*. Hänellä on kieli rikasta ja muoto kaunis; nykyajan aatteet häntä viehättävät ja monessa runossa on isänmaallinen sisällys. Paraisa tavataan paljon tunteen voimaa ja runollista intoa. Etevimpiä ovat: "Ristiaallokossa", "Kansan lapsi", "Myrskylintu", "Kummakos jos maamme kallis?" sekä kertovaiset runot "Laulajatar", "Häälilta", "En jouda, en jouda!" "Maisterikekkerit", "Kannel ja lyyry". Huomattava on myös laajempi runoelma "Elämän laulu". – Kasimir Leino on paitsi sitä suomeksi kääntänyt Ibsen'in näytelmän *Brand*.

Lisäys. Tämän ajanjaksoa vanhempia lyyrillisiä runoilijoita ovat vielä seuraavat. **Aleksanteri Rahkonen** (synt. Viipurin pitäjässä 1841, † 1877) kokosi runoelmansa loppupuolella 1860-lukua kahteen pieneen vihkoon, nimeltä "Sääskiä", ja oli sen ohessa ahkera suomentaja ja kansantajuinen kirjailija. Runomittaiset käänökset, varsinkin leikillistä laatua, onnistuivat häneltä hyvin. Hänen pikkurunoelmistaan ovat parhaita "Imatralla" ja "Nykyinen Suomi". – Seuraavalta vuosikymmeneltä, 1870-luvulta, on runovihko "Sepitelmiä", jonka tekijä on **Olli Wuorinen** eli *Berg*. Useat hänen reippaista runoistaan pysyvät epäilemättä kauan nuorison mielessä, niinkuin "Lumisilla ollessa" ja "Luistinretki". – Nuorisoa varten runoili vähää myöhemmin myös rouva **Minna Krohn** (o. s. *Lindroos*, tunnetun kirjailijan Julius Krohn'in jälkimäinen puoliso) kirjassaan "Pääskysen liverryksiä" ("Lasisilmät" y. m.). Samaan aikaan toimitti **Kaarlo Kramsu** (synt. Oulussa 1855, † 1895) molemmat runokokoelmansa, joista jälkimäinen ilmestyi 1887. Hän oli lahjakas kirjailija ja on etupäässä huomattava kertovaisten runojensa vuoksi, joissa hauskalla huumorilla käsittelee historiallisia tapahtumia; semmoisia ovat "Hannu Krankka", "Jaakkima Berends", "Taneli Luukkonen"; muistamista ansaitsevat myös Nuijasotaa koskevat runot "Ilkka" ja "Santavuoren tappelu". Kramsun puhtaasti lyyrillisissä runoissa vallitsee sitä vastoin enimmänsä synkkä ja toivoton katsantotapa. – Puheena olevaan aikaan kuuluvat vielä nuorena pois mennyt runoilijatar **Iisa Asp** († 1872) ja **Uno von Schrove** († 1886), jotka ovat kirjoittaneet sieviä runoja, vaikk'ei niitä ole erikseen painettu. Runovihkoja julkaisivat paitsi sitä 1880-luvun loppupuolella **Jooseppi Mustakallio** ja **Leimu** (*Kustavi Grotenfelt*) y. m.

Uusi realismi ei ollut erittäin edullinen lyyrilliselle runoudelle; mutta kun ihanteellisempi suunta viime aikoina taas

rupesi voitolle pääsemään, syntyi lyriikankin alalla virkeä elämä. – Niistä nuorista runoilijoista, jotka vuoden 1890 jälkeen ovat julkaisseet ensimmäiset runokokoelmansa, ottakaamme huomioon seuraavat.

Välitöntä tunnetta ja lämmintä isänmaallista intoa henkivät *Irene Mendelin*'in kauniit runot, joita on ilmestynyt kaksi vihkoa nimellä "Koivikossa". Niissä on sointuva runomuoto; aiheina ovat varsinkin kotimaan huolet ja toiveet, entis-ajan muistot, luonto ja sydämen sisällinen maailma ("Maalleni", "Nuorisolle", "Tuusulassa", "Kun sataa", "Hiiloksella", "Etsiessä", "Jerusalemmissä", "Kevään kynnyksellä", "Rimpi" y. m.). Muutamissa tunteet nousevat voimalliseen lentoon, toisissa vallitsee vieno kaihomielisyys. Irene Mendelin on sen ohessa onnistuneella tavalla suomentanut runomuotoisia näytelmiä.

Toinen nuori runoilijatar on *Hilja Hahnsson*, ennenmainitun kirjailijattaren Theodolinda Hahnsson'in tytär. Hänen sujuvasäkeisissä runoissaan ("Oraita" ja "Tuomenterttuja") asuu monessakin miellyttävä tuoreus ja virkeä luonnontunne ("Luonnon ääniä", "Erkon Ainoa katsellessa", "Inkeri", "Miksi huokuvat hongat hiljaa?" y. m.).

Vaihtelevia tunteita ja kuvauksia ihmis-elämästä on *Alpo Noponen* tuonut ilmi runovihossa "Urpuja"; sama tekijä on julkaissut runomittaisen murhenäytelmän "Ahab, Israelin kuningas". – *Severi Nyman* on toimittanut kokoelman lyyrillisiä runoja, nimeltä "Kotoisilla rannoilla"; paras niistä on "Revontulet". Sen jälkeen hän vielä on kirjoittanut muutamia mieltä kiinnostavia runoja, esm. "Itätuulessa".

Uuden uran aukaisijana on pidettävä *Yrjö Weijola* eli *Weilin*, hän kun on kirjoittanut ensimmäisen mainitsemista ansaitsevan teoksen suomalaisen taide-epiikan alalla. "Haavoja" nimisessä romantisessa kertomarunossa eli "legendassa" osoittaa Yrjö Weijola vilkasta kuvausvoimaa ja huomattavaa kykyä luoda selväpiirteisiä kuvia.

Niistä nuorista runoilijoista, jotka viime vuosina ovat astuneet julkisuuteen, on varsinkin kolme vetänyt huomiota puoleensa. Lahjakkain heistä on *Eino Leino* (Kasimir Leinon veli), erittäin tunnettu tuotteliaisuudestaan ja runojensa sujuvasta muodosta. Noin neljän vuoden kuluessa hän on sommitellut seitsemän runovihkoa, joista mainittakoon "Yökehräjä", "Sata ja yksi laulua", "Tuonelan joutsen", "Ajan aalloilta" ja "Hiihtäjän virsiä". Yksityisistä runoista ovat muistettavia "Henrik Ibsen", "Kansa kalliolla", "Helsinki sumussa", "Mietelmiä", "Marjatan laulu", "Jaa, jaa!" y. m. m. – *Kyösti Larson* ("Larin Kyösti") tuli ensin tunnetuksi hilpeillä lauluillaan "Tän pojan kevätrallatuksia"; sitten seurasi "Kylänlauluja" ja viimein kaksi yht'aikaa ilmestynyttä runokokoelmaa "Ajan käänteessä, isänmaallisia runoja sekä ballaadeja", ja "Kulurin lauluja". – Kolmas runoilija on *Ilmari Calamnius*, joka viime vuosina on lähettänyt julkisuuteen kolme runokokoelmaa; usin niistä on "Lauluja ja runoelmia".

§ 43. Loppukatsaus.

Muillakin aloilla paitsi kaunokirjallisella on suomalainen kirjallisuus viime vuosikymmeninä suuresti kehittynyt. Käännöstenkin avulla se on huomattavassa määrässä rikastunut.

Lisäys 1. Useat käännökset ovat jo edellisessä tulleet mainituiksi; mutta lisättäköön vielä pari sanaa. – Vanhemmista suomentajista on erittäin muistettava *Kaarle Martti Kiljander* († 1879 tuomiokapitulin assessorina Kuopiossa ja Nilsin provastina); hänen kääntämiensä ovat Stagneliuksen "Martyrat" ja Nicander'in "Taikamiekka", jotka painettiin "Annikkaan" (vertaa § 34), sekä Runeberg'in "Nadeschda", "Fjalar kuningas" ja "Salaminin kuninkaat". Vanhemmissa suomennoksissaan perusti hän runomitan kokonaan laajuudelle; uudemmissa taipui hän nykyaikana tavallista, korkoa noudattavaa runomittaa käyttämään. – Ensimmäinen Shakespearen näytelmä, joka suomeksi käännettiin, oli *Macbeth*, *Kaarlo Slöör*'in suomentama; se ilmestyi Shakespearen muistojuhlaksi 1864. – Runomittaisten teosten suomentajina ovat vielä esiintyneet, paitsi muita: *Juhana Enlund* (Oehlschlager'in "Aksel ja Valpuri", Lessing'in "Nathan Viisas" y. m.) ja *Kaarlo Forsman*, joka on suomentanut Goethen Faust'in, Sofokleen Antigonen ja Aischylon Agamemnon'in. "Vänrikki Stoolin tarinat" ilmestyivät suomeksi useain kääntäjien yhteisestä toimesta; heistä ovat erittäin mainittavat J. Krohn ja Tuokko sekä P. Cajander, joka suomennoksesta sittemmin toimitti uuden laitoksen. – Hyvää ulkomaan romaanikirjallisuutta välittivät aikansa *Waldemar Churberg*'in *Uusi Romani-jakso* ja *Romani-kirjasto*, jotka sisälsivät suomennoksia Dickens'in, Jókai'n, Pushkin'in, Gogol'in, Ebers'in, Silvio Pellicon y. m. teoksista. Senjälkeen on monta etevää ulkomaan romaania, varsinkin suurten sivistyskansojen sekä pohjoismaiden kirjallisuudesta, ilmestynyt suomalaisessa puvussa, samalla kuin Suomenmaan ruotsinkielisiäkin teoksia ahkerasti on käännetty.

Lisäys 2. Kansalliskirjallisuuden edistäjinä tulee ennen mainittujen lisäksi johdattaa huomioon muutamia kirjailijoita, joiden tutkimukset koskevat oman maan kehitystä ja sivistys-oloja.

Tämän ajanjakson alkupuoleen kuuluu aikaisin pois-mennyt historioitsija *Kaarle Alfred Castrén* († 1873), joka kirjoitti "Muistelmia vuosien 1808-1809 sodasta", "Kertoelmia Kajaanin läänin vaiheista vv. 1650-1750" j. n. e. Nykyisemmistä historiantutkijoista on ennen muita muistettava *Juhana Richard Danielson*, etevä tiedemies ja valtiollinen kirjailija; erittäin tunnettuja ovat ne teokset, joissa hän puolustaa ja selvittää Suomenmaan valtiollista asemaa ("Suomen yhdistäminen Venäjän valtakuntaan", "Suomen sisällinen itsenäisyys" ja "Viipurin läänin palauttaminen muun Suomen yhteyteen"), sekä hänen kuvauksensa 1808-1809 vuosien sodasta, "Suomen sota ja Suomen sotilaat". Muutoin kotimaan historian erityistutkimus on suuresti laajennut ja tuottanut monta ansiokasta teosta, joihin ei tässä kuitenkaan sovi kajota. – Kuuluisa muinaistutkija on *Juhana Reinhold Aspelin*, suomalais-ugrilaisen muinaistutkimuksen perustaja.

Kirjallisuuden historiaa, Suomen muinaistarustoa ja etenkin taiteen historiaa on hänen veljensä *Elie Aspelin* valaissut monessa tarkkoihin tutkimuksiin perustetussa teoksessa; niistä mainittakoon "Kalevalan tutkimuksia", "Suomalaisen taiteen historia" sekä suomalaisten taiteilijain Johannes Takasen, Werner Holmbergin ja Elias Brenner'in elämäkerrat, joita hän sangen miellyttävällä tavalla on esitellyt. – *Ernst Gustav Palmén*'in kirja "Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran viisikymmenvuotinen toimi ynnä suomalaisuuden edistys 1831-1881" antaa selvän kuvan suomalaisen sivistyksen varttumisesta uudempina aikoina.

Aikakauskirjoja tieteellistä ja yleiskirjallista sivistystä varten ovat olleet *Fredrik Polén*'in toimittama *Mehiläinen* (1859-

1863), *Kirjallinen Kuukauslehti* (1866–1880) ja *Valvoja* (vuodesta 1881). – Iäkäs kirjailija, joka on toiminut monella eri alalla, mutta erittäinkin on lausunut mielipiteitänsä yhteiskunnallisista kysymyksistä, on *Agathon Meurman*.

Paitsi yllämainituilla aloilla on tieteellinen kirjallisuus muutoinkin tuottanut paljon arvokkaita teoksia. Erityistä huomiota ansaitsevat *Thiodolf Rein*, joka on pannut alkuun varsinaisen filosofisen kirjallisuuden Suomen kielellä, *Emil Nestor Setälä*, etevä suomen ja suomensukuisten kielten tutkija, sekä *Aukusti Juhana Mela*, joka teoksillaan suuresti on edistänyt eläin- ja kasviopillisen kirjallisuuden kehitystä. Mutta kaikkien niiden kirjailijain ja teosten luetteleminen, jotka kussakin eri tieteessä ovat merkillisiä, on – samoin kuin sanomakirjallisuuskin – ulkopuolella tämän kirjan tarkoitusta[24].

[1] *Sen jälkeen kuin tämän oppikirjan ensimmäinen painos ilmestyi, on tullut toinenkin suomalainen antologia, Leimun (Kustavi Grotenfelt'in) toimittama "Väinölä" (1884 ja lisävihko 1892, uusi täydennetty painos 1899), joka tarkoitukseltaan ja sisällykseltään vastaa "Helmivyötä".*

[2] Länsimurteen alalla kirjakielen *d* aina ääntyy jollakin tavalla (pehmeänä *d*-nä, *r*-nä, *l*-nä j. n. e.), itämurteen alalla se katoaa.

[3] Myyttilliseltä kannalta on *E. Aspelin* tarkastanut Kalevalan taruja (Kalevalan tutkimuksia, 1882, y. m.). *J. Krohn* on Suomalaisen kirjallisuuden historiassa koettanut valaista Kalevala-runojen historiallista kehitystä tutkimalla laulujen ja taru-ainesten siirtymistä seudusta seutuun sekä määrätä, mitkä tarut alkuansa ovat kotimaisia, mitkä ulkoa päin tulleita. Hänen arvelunsa mukaan runojen aineet muinoin olivat yhteiset kaikille suomalaisille heimoille, vaikka niiden lopullinen muodostus pääasiallisesti tapahtui Karjalaisten kesken. *Ahlqvist* päinvastoin (Kalevalan Karjalaisuus, 1887) puolusti sitä mielipidettä, että Kalevala on syntynyt Vienan rannoilla ja kokonaan Karjalaisten tuottama, sekä vastusti Kalevalan kertomusten selittämistä luonnontaruista, väittäen niillä olevan historiallisen pohjan. Näiden niinkuin muidenkin sekä vanhempain että uudempain tutkijain mielipiteistä tehdään tarkasti selkoa Suom. Kirjallisuuden Seuran toimittamassa uusimmassa Kalevalan laitoksessa (1895), toisen osan johdannossa.

[4] *Ballaadi* on kertovainen lyyrillinen runoelma, lyhyt ja utumainen, täynnä tunteellisuutta, tavallisesti surullinen sisällykseltään, jommoisia ovat erittäinkin Englannin, Skotlannin ja Tanskan keskiaikaiset kansanrunot. Etelämaan kansojen kertovaiset laulurunot ovat tyyneämpää ja iloisempaa laatua; niitä nimitetään *romanseiksi*.

[5] Koska meidän maan kauppa paraasta päästä oli Hansalaisten käsissä, niin saksalaiset kauppiat täällä pitivät asiamiehiä, jotka syksyllä tulivat tänne kauppahuoneen asioita ajamaan, vaan keväällä palasivat kotimaahansa.

[6] *Agricolan* Käsikirjan ja *Messun* sekä kaksi käsikirjoitusta, joista toinen on yllämainittu suomennos, ovat E. N. Setälä ja K. B. Wiklund julkaisseet Suom. Kirjallisuuden Seuran toimittamassa sarjassa "Monumenta Lingvæ Fennicæ" (Suomen kielen Muistomerkkejä). Johdatuksessa E. N. Setälä osoittaa todennäköiseksi, että mainittu käsikirjoitus on M. Westh'in tekemä.

[7] Niin esim. *Calamnius*-suku, jonka vanhempi nimi oli *Arctophilacius* (s. o. Pohjan harrastaja), on saanut nimensä Kalajoesta. Nimi oli ensin *Calajokius*, josta sitten tehtiin *Calamnius*, koska joki on latinaksi "amnis". Sukunimi *Frosterus* tulee Pakkalan rusthollin nimestä (pakkanen ruotsiksi "frost"), *Alopaeus* Kettusesta (kettu kreikaksi "aloopeeks"). *Miltopaeus* tulee suomalaisesta sukunimestä Ruskeapää (kreikaksi "miltos" = punaliitu), *Castrén*, ensin *Castrenius*, Linnan rusthollista ("castrum" latinaksi = linna), *Chydenius* Kyttilän eli Kytyniemen talosta j. n. e.

[8] Uusin painos ilmestyi 1886, K. Grotenfelt'in toimesta.

[9] "Runoelman" täydellinen nimi on: "Suomen suruisen cansan Ynnä Pohjan peräläisten Vaikia valitusruno Alla vaivan vaikeimman Venäjän verisen miecan Tygö Carlen callehimman – – Runo raudalla rakettu".

[10] Kirja oli kauan kadoksissa; käsin-kirjoitetun kopian mukaan *Calamniuksen* runot, K. Grotenfelt'in toimesta, painettiin uudestaan Suomi-kirjaan (III jakso, 3 osa). "Sururunot suomalaiset" on A. R. Niemi samoin uudestaan julkaissut Suomi-kirjassa (III, 14).

[11] Tapana oli, että, kun ylioppilaiden harjoitukseksi pidettiin väitöksiä yliopistossa, professorit kirjoittivat väitöskirjoja, joita he saivat julkisesti puolustaa, tai ainakin antoivat oppilailtensa aineet heidän väitöskirjojihinsa. Sen vuoksi tieteelliset teokset jaettiin useampiin pieniin osiin eri väitöstiloja varten. Siitä selviää, minkä tähden Porthan'in yllämainittu teosten ilmestymis-aika kesti monta vuosikautta.

[12] *M. Pauli Juusten, Episc. quondam Ab., Chronicon Episcoporum Finlandensium, annotationibus et Sylloge Monumentorum illustratum.*

[13] Niin oli eräs Skotlantilainen, *Macpherson*, v. 1762 antanut ulos Gaeliläisten vanhat kertomarunot, *Ossian'in laulut*, Englannin kielelle käännettyinä. Tämä runokokoelma oli Porthan'ille tuttu; sitä vastoin *Herder'in* kuuluisa kansanrunoin kokoelma, *Stimmen der Völker in Liedern*, ilmestyi vasta samana vuonna, kuin Porthan'in puheenaoleva väitöskirja-jakso päättyi, 1778.

[14] *Schröter'in* kirja oli ensimmäinen, joka tutustutti ulkomaan oppineet Suomen kansanrunouteen. *Herder'in* tunnettu kansanrunoin kokoelma ei sisällä vielä mitään suomalaista laulua; Goethe käänsi kuitenkin jo 1810 erään suomalaisen runon nimellä "Finnisches Lied" ("Jos mun tuttuni tulisi"), jonka oli saanut Italialaisen Acerbi'n vuosisadan alussa painetusta matkakertomuksesta.

[15] *J. Krohn* on sittemmin julkaissut *Poppiuksen* ennen painetut runot sekä monta ennen painamatontakin "Koittaren" I vihossa.

[16] Kasteessa saadun *Johannes* nimensä vaihtoi nuori *Arwidsson* isänsä luvalla muka uljaammalle soivaan *Ivariin*.

[17] Runoelmansa hän sittemmin kokosi erityiseen vihkoon, nimeltä *Ungdoms Rimfrost af Sonen i Örnskog*, s. o. Nuoruuden haudetta, tehnyt Kotkanmetsän poika. "Sonen i Örnskog" on ruotsinnos Arwidsson nimen muinais-skandinavisesta merkityksestä.

[18] Lönnrot valmisti Kalevalan toimittamista sovittamalla yhteen pienempiä runostoja, ensin Lemminkäisestä, sitten Väinämöisestä; vihdoinkin niistä muodostui "Runokokous Väinämöisestä", joka silloin jäi painamatta ja oikeastaan on Kalevalan vanhin laitos (vrt. Kalevalan painos v:lta 1895, II. Johdanto, sivv. XI-XIX, sekä "Kalevalan esityöt", Suomi, III jakso, 4 ja 5 osa).

[19] Näiden joukossa on erittäin huomattava *Daniel (D. E. D.) Europaeus*, joka Inkerinmaalta sai kauniit Kullervo-runot.

[20] Kalevala on täydellisesti käännetty Ruotsin, Saksan, Englannin, Ranskan, Unkarin, Viron, Venäjän ja Tshekin kielelle, ja paitsi sitä osittain vielä muutamille muillekin kielille.

[21] Etevimmat kansanrunoilijain teokset on K. Grotenfelt koonnut Suom. Kirjallisuuden Seuran kustantamaan valikoimaan "Kahdeksantoista Runoniekkaa" (1889).

[22] Tämä ruotsiksi kirjoitettu elämäkerta on myös ilmestynyt suomeksi.

[23] Mainitusta kirjasta, jonka kertoelmat nimilehdellä ilmoitettiin Gruben mukaan tehdyiksi, on vaan ensimmäinen ja enimmältään toinenkin osa Gruben johdolla toimitettu; toisen osan loppupuoli sekä 3:s ja 4:s osa ovat Y. Koskisen, 5:s (joka paraasta päästä sisältää käännöksiä) K. Slöör'in ja 6:s ja 7:s osa J. Krohn'in toimittamia. Tätä teosta, jonka eri osista on tullut monta painosta, on myöhemmissä laitoksissa osittain uudistettu.

[24] Uutteralla ja tarkalla työllä on *Valfrid Vasenius* toimittanut luettelon kaikista Suomen kielellä ilmestyneistä kirjoista, joka on oivallinen apulähde Suomen kirjallisuuden historian tutkijoille ("Suomalainen kirjallisuus 1544-1877" ja useita lisävihkoja, joiden julkaisemista yhä jatketaan).

Sisällys.

Johdatus.

1. [Suomalainen kirjallisuus ja sen historia.](#)
2. [Suomalais-ugrilainen kieliheimo. \(Tärkeimmät kielikunnat. Suomalais-ugrilaiset kielet. Altaillainen kielikunta. Suomalais-ugrilaiset kansat\).](#)
3. [Suomalaiset kielet.](#)
4. [Suomen kielen murteet.](#)
5. [Suomalaisen kirjallisuuden historian jako.](#)

Ensimmäinen aikakausi. Vanhin aika vuoteen 1157.

6. [Vanhimman ajan runotuotteet.](#)
7. [Kalevala \(Kalevalan pääsisällys. Kalevalan ainekset. Kalevalan henkilöin luonteet. Virolaisten Kalevipoeg\).](#)
8. [Lyyrillinen runous. Kanteletar. \(Kansanlyriikan kaksi muodostusjaksoa. Varsinaiset laulurunot. Kertovaiset runot\).](#)
9. [Loitsurunous.](#)
10. [Satuja \(Suomen kansan Satuja ja Tarinoita. Eläinsatuja. Kuninkaallisia satuja. Eesti rahva ennemuistesed jutud\).](#)
11. [Sananlaskuja ja Arvoituksia.](#)

Toinen aikakausi. Keskiäika vv. 1157-1542.

12. [Keskiajan sivistys-olot.](#)
13. [Kansanrunous \(Legendoja: Piispa Heinrikin surma, Viron orja ja isäntä, Matalleenan vesimatka, "Luojan virsi". - Ballaadeja: Turusen neiti \(Annikki ja Kesti\), Inkerin sulhot, Elinan surma, Antero ja Kaloniemen neito. - Historiallisia kansanrunoja. - Ridvalan Helkavirret. - Muita runoja\).](#)

Kolmas aikakausi. Uskonpuhdistuksen aika vv. 1542-1640.

14. [Mikael Agricola.](#)
15. [Hengellistä runoutta \(Jaakko Suomalainen. Hemminki Henrikinpoika\).](#)
16. [Suorasanaista kirjallisuutta \(Eerik Sorolainen, Raamatun suomennos. Liungi Tuomaanpojan y. m. lainsuomennokset. Juusten\).](#)

Neljäs aikakausi. Suomen yliopiston perustamisesta Ison-vihan loppuun asti vv. 1640-1721.

17. [Yleinen katsaus.](#)
18. [Suorasanaista kirjallisuutta \(Raamatun suomennos. Petraeus, Florinus, Martinius, Vhael. - Wexionius, Thuronius. - Laurentius Petri, Rajalenius, Hartikka Speitz\).](#)
19. [Runoutta \(Hengellistä runoutta: Salamniuksen ilolaulu Jesuksesta, Eerik Juhana Cajanus. - Tilapää-runoutta: Justander. - Historiallista runoutta: Laurentius Petrin ajantieto, Vhael'in valitusruno, Calamniuksen Sururunot suomalaiset. Aschelinus, Lithovius. - Huoneen peili. Tuderus. - Historiallisia kansanrunoja\).](#)

Viides aikakausi. Ruotsin vallan loppuaika 1721-1809.

20. [Ajan luonne. Fennofiilit. Juslenius. \(Lis.: Idman ja Weman\).](#)
21. [Runoelmia \(G. Calamnius, Lilius, Frosterus, Abraham Achrenius, Simo ja Henrik Achrenius, Tuomas Ragvaldinpoika\).](#)
22. [Porthan ja hänen aikalaisensa \(Porthan. - Ganander, Lencqvist, Lizelius. - Franzén, Frese, Creutz, Choraesus\).](#)

Kuudes aikakausi. Uusi aika vuodesta 1809.

- [I. Aika ennen Kalevalan ilmestymistä 1809-1835.](#)
23. [Kansallistunteen uudesta herääminen.](#)
 24. [Suomen kielen tutkimus \(Renvall, Becker, Sjögren, Strahlmann\).](#)
 25. [Juteini ja Gottlund.](#)
 26. [Kansanrunojen keräileminen. Topelius vanhempi \(Schröter\).](#)
 27. [Runoilijoita \(Lagervall, Poppius, Kallio, Ticklén veljekset, Kemell\).](#)
 28. [Valtiollinen kirjallisuus. Arwidsson. \(Linsén, Ehrström\).](#)
 29. [Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustaminen \(Keckman y. m. - Tieteellisiä seuroja\).](#)

[II. Vuodet 1835-1850.](#)

30. [Elias Lönnrot.](#)
31. [Uuden-aikuiset kansanlaulut ja talonpoikaiset runoilijat \(Korhonen, Makkonen, Kymäläinen, Puhakka, Räikkönen. - P. Väänänen, Tuoriniemi, P. Lyytinen, H. Väänänen, Mansikka, O. Lyytinen. - Uuden-aikuiset kansanrunot\).](#)
32. [Ruotsinkielinen runous \(Runeberg, Cygnaeus, Topelius, Stenbäck, Wecksell\).](#)
33. [Juhana Vilhelm Snellman.](#)
34. [Suomalainen kirjallisuus 1835-1850 \(Kajaani, Varelius, Hannikainen, Granlund, E. A. ja A. V. Ingman y. m.\).](#)
35. [Kielitiedettä. Castrén. \(Eurén, Kellgren, Avellan, Collan\).](#)

[III. Aika jälkeen vuoden 1850.](#)

36. [Suomalaisen kirjallisuuden edistys nykyisempinä aikoina.](#)
37. [Eero Salmelainen ja Satuja ja Tarinoita.](#)
38. [Ahlqvist, Yrjö-Koskinen ja J. Krohn.](#)
39. [Aleksis Kivi ja suomalainen näytelmärunous \(Kivi. - Tuokko. - Bergbom, Suomalaisen kansallisteatterin perustaminen. - Uudempi näytelmäkirjallisuus\).](#)
40. [Suomalaisen novellikirjallisuuden alku \(Gummerus, Theodolinda Yrjö-Koskinen, Suomalainen. - Kansankirjailijat: Päivärinta. - Jahnsson, Bergman, Soini y. m. - J. V. Calamnius\).](#)
41. [Uudempi suorasanaisten kaunokirjallisuus \(Minna Canth, Aho, Pakkala, S. Ingman. - Kauppi-Heikki, Alkio. - Reijonen, Järnefelt, Kokko, Aura, Ronimus, Maila Talvio, Aino Suonio y. m., Jalmari Hahl. - Kansankirjailijoita: Sissala, Meriläinen, Niemelä\).](#)
42. [Runomuotoinen kirjallisuus \(Cajander, Erkko, Genetz, K. Leino. - Rahkonen, Wuorinen, Minna Krohn, Kramsu y. m. - Irene Mendelin, Hilja Jahnsson, Noponen, Nyman, Weijola, Eino Leino, Larson, I. Calamnius\).](#)
43. [Loppukatsaus. - Käännöksiä. - Tieteellistä kansalliskirjallisuutta y. m. \(Historiaa. Kirjallisuus- ja Taidehistoriaa. Muita tieteitä. Aikakauskirjoja\).](#)

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK OPPIKIRJA SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN HISTORIASSA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this

agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user

to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg

Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.